

T.C.

NİĞDE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ'NDE YAPISAL FONLARIN
UYGULANABİLİRLİĞİ: SON DÖNEM KRİZİN
FONLARA ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
NACİYE AYDEMİR**

2011- NİĞDE

T.C.

NİĞDE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ'NDE YAPISAL FONLARIN
UYGULANABİLİRLİĞİ: SON DÖNEM KRİZİN
FONLARA ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
NACİYE AYDEMİR**

**DANIŞMAN
YRD. DOÇ.DR. AHMET TURGUT**

2011- NİĞDE

ONAY SAYFASI

Yrd.Doç.Dr. AHMET TURGUT danışmanlığında NACİYE AYDEMİR tarafından hazırlanan “Ab’de Yapısal Fonların Uygulanabilirliği: Son Dönem Krizin Fonlara Etkileri.” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İKTİSAT Anabilim Dalı İKTİSAT Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

28.07.2011

JÜRİ :

Danışman : Yrd.Doc.Dr. Ahmet TURGUT

Üye : Yrd. Doç. Dr. Zübeyir TURAN

Üye : Yrd. Doç. Dr. İbrahim YALGIN

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Mehmet ÖZEL
Enstitü Müdürü

ÖZET

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE YAPISAL FONLARIN UYGULANABİLİRLİĞİ: SON DÖNEM KRİZİN FONLARA ETKİSİ

Naciye AYDEMİR

Yüksek Lisans Tezi, İktisat Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç.Dr. Ahmet TURGUT

Temmuz 2011, 144 sayfa

Avrupa Birliği tarafından bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması ve küresel rekabet koşullarına uyum sağlanabilmesi için üretilen politikaların uygulanabilmesi amacıyla Yapısal Fonlar hayata geçirilmiştir. Yapısal Fonların zamanla Avrupa Birliği'nin temel aracı haline gelmesi Fonların öneminin günümüzde de etkinliğini artırarak önemli fonksiyonları yerine getirmesine neden olmaktadır. Bu kapsamda tezde, Avrupa Birliği Yapısal Fonları, gelişim süreci, üye ülkelere ve özellikle PIIGS ülkelerine yansımaları ve 2008 Küresel Krizinden etkilenme boyutu incelenerek, Yapısal Fonlar hakkında gerekli değerlendirmelere yer verilmiştir. Çalışma sonucunda, Yapısal Fonların uygulamasının AB ülkeleri için özellikle büyüme ve kalkınma alanında önemli bir gereklilik olduğu tespit edilmiştir. Ancak Yapısal Fonların uygulamasının PIIGS ülkeleri kapsamında ele alındığında krizin önlenmesinde yeterli olmadığı görülmüştür.

ANAHTAR KELİMELEER: 'Yapısal Fonlar, Türkiye, Küresel Kriz, Avrupa Birliği'

ABSTRACT

PRACTICABILITY OF STRUCTURAL FUNDS İN EU: İMPACT OF LATEST CRISIS ON FUNDS

Naciye AYDEMİR

M.A. Thesis, Departman of Economis

Thesis Consultant: Yrd. Doç.Dr. Ahmet TURGUT

July 2011, 144 Pages

Structural Funds are taken into practice by European Union in order to lower the differences of regional developments and to orient with the policies prepared for global competition. Structural Funds' becoming EU main financial tool results in funds getting more important while fulfilling its crucial functions. In this context, European Union Structural Funds, development process, its reflections on Turkey and other member countries and 2008 Global Crisis contagion level are being subject to review, and necessary explanations on Structural Funds are given. Operating as a result of the Structural Funds for implementation of EU countries, especially in the field of growth and development have been identified as an important requirement. Considering the scope of application of the Structural Funds, however, PIIGS countries were not sufficient to prevent the crisis.

KEY WORDS: Structural Funds, Turkey, Global Crisis, European Union

ÖNSÖZ

Avrupa Birliği'nin Yapısal Fonları ile 2008 Küresel Krizinin ilişkilendirilerek daha spesifik bir boyutta ele alındığı bu çalışmada, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin küresel krizden -özellikle PIIGS ülkeleri kapsamında ele alındığında- makro ekonomik göstergeleri itibariyle önemli boyutlarda etkilendikleri görülmüştür. Bu süreçte 2007-2013 dönemi için belirlenen ülkelere yönelik yapısal fonlar, 2008 krizinin yoğun yaşandığı dönemde etkinliklerini çok fazla gösteremese de 2009-2010 döneminde ülkelerin hızlı bir toparlanma sürecine girmesinde Birlik fonlarının etkisi de yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Benim açımdan oldukça zor olmakla birlikte, bilgi birikimim artmasına neden olan bu çalışmamın en başında, isimlerini zikredip teşekkürü borç bildiğim birilerinin olduğunu düşünüyorum. Öncelikle bu zorlu hazırlık sürecinde engin hoşgörüsüyle desteğini esirgemeyen ve büyük anlayış gösteren çok kıymetli Hocam, Danışmanım Sayın Ahmet TURGUT'a olan şükranlarımı ifade etmeliyim.

Tabii ki her zaman yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen aileme, bu süreçte bana yardımcı oldukları için teşekkür ediyorum. Ve canım arkadaşım sürekli iletişim halinde olduğum her ne kadar tez konularımız farklı olsa da bana destek veren Yüksek Lisans arkadaşım Sevda ÇELİKKİRAN'a teşekkürlerimi iletiyorum.

Temmuz, 2011
Naciye AYDEMİR

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GELİŞİM SÜRECİNDE BÖLGESEL POLİTİKALAR

1.1.Avrupa Birliği'ne Kısa Bir Bakış.....	4
1.2.Avrupa Birliği Bölgesel Politikası.....	10
1.3.Avrupa Birliği'nde Bölgesel Politika Uygulamasının Nedenleri.....	13
1.3.1.Bölgelerarası Gelişmişlik Farklarını Gidermek.....	14
1.3.2. Sanayileşmenin Merkeze Doğru Toplanmasını Önlemek.....	14
1.3.3. Ülkelerarasında Verimlilik Farkının Giderilmesi.....	15
1.3.4.Üye Devletlerin Devlet Yardımlarını Düzenlemek.....	15
1.3.5.Ekonomik Entegrasyonu Sağlamak.....	15
1.4. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Politikaların Gelişimi.....	15
1.5.Avrupa Birliği Bölgesel Politikasının Hedefleri.....	20
1.5.1. 1999 Öncesi Politika Hedefleri.....	21
1.5.2.Bölgesel Politikanın Yeni Hedefleri.....	26

1.6. Avrupa Birliği Bölgesel Politika Uygulamalarında Başvurulan İstatistiki Sistem:NUTS Kavramı.....	27
1.6.1. NUTS'un Hiyerarşik Yapısı.....	28
1.7. 2000'li Yıllarda AB Bölgesel Politikası ve Gündem 2000 Belgesi.....	30
1.8. Avrupa Birliği Bölgesel Politikasının Türkiye Açısından Önemi.....	32
1.9. Türkiye'nin AB Bölgesel Politikasına Uyum Konusunda Son Durum.....	33
1.10. Bölgesel Politika Konusunda AB'nin Beklentileri.....	36
1.10.1.İlerleme Raporları.....	36
1.10.2.Katılım Ortaklığı Belgesi.....	38

İKİNCİ BÖLÜM

AB YAPISAL FONLARININ DEĞERLENDİRME SÜRECİ

2.1. Avrupa Birliği Bölgesel Politikasının Mali Araçları.....	40
2.1.2. Uyum Fonu.....	40
2.1.3. Yapısal Fonlar.....	44
2.1.3.1. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu.....	54
2.1.3.2. Avrupa Tarımsal Garanti Ve Yönlendirme Fonu.....	55
2.1.3.2.1.Feoga Garanti Bölümü.....	57
2.1.3.2.2.Feoga Yönverme Bölümü.....	58
2.1.3.3. Avrupa Sosyal Fonu.....	58
2.1.3.4. Balıkçığın Yönlendirilmesi Mali Aracı.....	59
2.1.4. Topluluk Girişimleri.....	60
2.1.4.1. 2000-2006 Dönemi Topluluk Girişimleri.....	61
2.1.4.1.1. Interreg III.....	61
2.1.4.1.2. Urban II	62

2.1.4.1.3. Leader.....	62
2.1.4.1.4. Equal.....	63
2.1.4.1.5. Yenilikçi Tedbirler ve Teknik Yardımlar.....	63
2.1.4.2. 2007-2013 Dönemi Topluluk Girişimleri.....	64
2.1.4.2.1. Jaspers.....	64
2.1.4.2.2. Jeremie.....	64
2.1.4.2.3. Jessica.....	65
2.1.5. Aday Ülkelere Yönelik Fonlar	65
2.1.5.1. Katılım Öncesi Mali Araçları	65
2.1.5.1.1.PHARE.....	66
2.1.5.1.2.ISPA.....	67
2.1.5.1.3.SAPARD.....	69
2.1.5.1.4.CARDS.....	71
2.1.5.2. 2007-2013 Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı- IPA.....	73
2.1.5.2.1.Faydalanıcı Ülkeler.....	74
2.1.5.2.2. IPA'nın Bileşenleri.....	74
2.1.6. Diğer Fonlar.....	77
2.1.6.1.Avrupa Kömür Çelik Topluluğu Fonları.....	78
2.1.6.2.Avrupa Yatırım Bankası Fonları.....	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL KRİZ SÜRECİNDE YAPISAL FONLAR

3.1. Finansal Krizlerin Tanımı, Türleri ve Göstergeleri.....	80
3.1.1.Finansal Kriz Tanımı.....	81
3.1.2.Finansal Kriz Türleri.....	82

3.1.2.1.Para Krizleri.....	83
3.1.2.2.Bankacılık Krizleri.....	84
3.1.2.2.1.Bankacılık Krizlerinin Tanımları.....	84
3.1.2.2.2.Bankacılık Krizlerinin Nedenleri.....	85
3.1.3.Finansal Krizin Göstergeleri.....	86
3.2. Küresel Kriz Sürecinin Oluşumu ve Değerlendirilmesi.....	87
3.2.1.Küresel Krizin Nedenleri.....	91
3.2.2.Küresel Krizin Etkileri.....	94
3.2.3.Küresel Kriz Sürecinde Türkiye.....	96
3.2.4.Küresel Krizin PIIGS Ülkeleri Kapsamında Değerlendirilmesi.....	99
3.2.4.1. İrlanda.....	102
3.2.4.2. Yunanistan.....	102
3.2.4.3. İspanya.....	103
3.2.4.4. İtalya.....	105
3.2.5.5. Portekiz.....	106
3.2.5.Küresel Kriz ve IMF.....	110
3.3. Küresel Kriz Sürecinde AB Yapısal Fonlarında Gözlenen Değişimler.....	113
SONUÇ.....	115
KAYNAKÇA.....	119
İNTERNET ADRESLERİ.....	132
EKLER.....	134
ÖZGEÇMİŞ.....	142

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 . Avrupa Birliği'nin Kronolojik Gelişim Süreci.....	10
Tablo 2 . Avrupa Bölgesel Politikasının Gelişim Süreci.....	19
Tablo 3 . Avrupa Birliği Bölgesel Politika Hedefleri.....	22
Tablo 4 . 1989-1993 Hedefleri ve Destekleyen Fonlar.....	24
Tablo 5 . NUTS Düzeyleri Eşik Düzeyleri.....	29
Tablo 6 . Türkiye'ye Yönelik AB Hibeleri(1963-2009).....	35
Tablo 7 . Yapısal Fonlar ve Araçları.....	47
Tablo 8 . Yapısal Fon Bütçesi.....	51
Tablo 9 . SHARE, ISPA ve SAPARD Programlarından Ülkelere Aktarılan Yıllık Tahsisler.....	71
Tablo 10 .CARDS Programı Kapsamında Ülkelere Yapılan Yardımlar.....	72
Tablo 11 . IPA Kapsamında Diğer Aday ve Potansiyel Aday Ülkelere Yapılacak Mali Yardımlar.....	77
Tablo 12 . Para ve Bankacılık Göstergeleri.....	87
Tablo 13 . Ülkelerin Krize Karşı Aldıkları Önlemler Kategorileri.....	88
Tablo 14 . Türkiye'de Krize Karşı Alınan Önlemler.....	89
Tablo 15 . Mortgage Krizinin Likidite Krizine Dönüşüm Süreci.....	90
Tablo 16 . 1929 ve 2008 Krizlerinin Karşılaştırılması.....	93
Tablo 17. Gelişmiş Ekonomiler : Cari İşlemler Dengesi.....	107
Tablo 18. 1999-2010 Yılları Arasında IMF ile İmzalanan Stand-By Anlaşmaları.....	111
Tablo 19 .AB Bütçesinin Harcama Alanları Bakımından Tarihsel Gelişimi.....	113

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 . Uyum Fonu Tahsisleri (2000-2006 Avro).....	43
--	----

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AB-15	İlk kurulan AB-15 ÷lkeleri
AB-27	AB-15 ÷lkeleri ile 2004- 2007 yıllarında Birliğe üye ÷lkeler
ABKF	Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AKF	Avrupa Kalkınma Fonu
AR-GE	Araştırma Geliştirme
ASF	Avrupa Sosyal Fonu
AT	Avrupa Topluluğu
ATYGF	Avrupa Tarımsal Yönverme Garanti Fonu
CARDS	Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrar İçin Birlik Yardımı
CF	Uyum Fonu
EAGGF	Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu
EBRD	Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası
ERDF	Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
ESF	Avrupa Sosyal Fonu
FIGF	Balıkçılığı Yönlendirme Finansman Aracı
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
IPA	Katılım Öncesi Yardım Aracı
ISPA	Katılım Ön Süreç İçin Yapısal Politika Araçları
IMF	Uluslar arası Para Fonu
IMP	Entegre Akdeniz Programı
İKV	İktisadi Kalkınma Vakfı
KOB	Katılım Ortaklığı Belgesi
KÖMY	Katılım Öncesi Mali Yardım
MDAÜ	Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
NUTS	İstatistikî Bölge Birim Sınıflaması
PHARE	Polonya ve Macaristan İçin Ekonominin Yeniden Yapılandırılması

PIIGS	Portekiz, İspanya, İtalya, Yunanistan, İrlanda
SAPARD	Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı
TC	Türkiye Cumhuriyeti

GİRİŞ

İktisadi, sosyal, siyasi ve kültürel alanlarda bazı ortak değerlerin yerel ve mili sınırları aşarak dünya çapında yayılmasını ifade eden küreselleşme, tüm dünya ekonomilerini etkisi altına almış konumdadır. Sınırların aşılmasıyla birlikte tabii ki dünyada uygulanan iktisadi sistem ve iktisat politikaları da küreselleşmenin doğal bir sonucu olarak giderek birbirine yaklaşılmaktadırlar. Dünya ekonomilerinde daha da önemli hale gelen küreselleşme ile birlikte bu kavramın tam karşısında duran ekonomileri kendi aralarında ittifak yapma eğilimine götüren bölgeselleşme de tıpkı küreselleşme gibi giderek önem kazanmaktadır. Ekonomik anlamda ifade edilen bölgesel ittifaklardan biri olan Avrupa Birliği, küreselleşmenin çığ gibi büyüdüğü dünyada ekonomik bölgeselleşme ile kendi politikasını oluşturmaktadır. Bu bölgesel politika amacına yönelik olarak Yapısal Fonlar, Uyum Fonu gibi araçlardan yararlanan Avrupa Birliği bu anlamda kendi entegrasyonunu oluşturma çabası içerisinde.

Bölgeselleşme politikası ile birlikte giderek daha da önem kazanan, kendi iç pazarını oluşturan Avrupa Birliği dünyanın en zengin ekonomik bölgelerinden biridir. İç pazarın verdiği gücün yanında önemli oranda bir insan potansiyeline de sahip olan Avrupa Birliği'ne üye ülkeler ve çeşitli bölgeler arası ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin büyüme ve rekabetçiliği önemli ölçüde zayıflattığı, yeni genişlemelerle birlikte bu eşitsizliğin daha da arttığı görülmektedir. Bu eşitsizlikleri en aza indirebilmek amacıyla Birlik tarafından alınan Bölgesel Politika oluşturulması kararı ile yapısal fonlar zamanla Avrupa Birliği üye ve aday ülkeler için önemli bir gereklilik halini alması nedeniyle kapsamı daha da genişletilen yapısal fonlar Avrupa Birliği bütçesinde önemli bir kalem olarak yerini almaktadır. Avrupa Birliği için ortaya çıkan tüm bu gelişmelerle birlikte her ne kadar Avrupa Birliği bölgesel politika kapsamında üye ve aday ülkelere sağladığı fonlarla ülkelerin gelişimine önemli oranlarda katkı sağlasa da, kriz döneminde yapısal fonların düzenleyici ve denetleyici fonksiyonunu beklenen şekilde gösteremediği -özellikle PIIGS ülkeleri- görülmektedir. Ekonomik entegrasyon olarak ortaya koyduğu çalışmalarla önemli gelişmeler kaydeden, bunu izlediği politika ve bu kapsamda sağladığı fonlarla başaran Avrupa Birliği için kriz döneminde ortaya konulan düzenleyici ve denetleyici çalışmalarla fonların etkinliğinin ve verimliliğinin artırılması önemli bir gereklilik halini almalıdır.

AB Bölgesel Politikasının ana amacı; gerekli rehber ve ilkeleri geliştirerek, üye ülkeler tarafından oluşturulan bölgesel politikaların, Topluluğun rekabet ve devlet yardımları kurallarıyla uyumlu ve koordinasyon içinde olmasını sağlamaktır. Birlik oluşturduğu ‘Bölgesel Politikasını’ uygulamak için bazı finansman kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Bu finansman da esas olarak ‘Yapısal Fonlar’ aracılığı ile sağlanmaktadır. Birlik bütçesinin yaklaşık olarak üçte birinin bu kapsamda ayrılması Avrupa Birliği’nin politika ve bu kapsamda sağladığı fonlara ne kadar önem verdiğinin bir göstergesidir.

Avrupa Birliği’nin Kurucu Antlaşması’nda da yerini bulan ekonomik ve sosyal uyumun sağlanması bölgesel politikayı yasal bir çerçeveye yerleştirmektedir. Kurucu Antlaşma, ekonomik faaliyetlerin uyumlu, dengeli ve sürdürülebilir bir şekilde geliştirilmesini, yüksek seviyede istihdam ile sosyal korumanın sağlanmasını, yaşam standartlarının ve kalitesinin artırılmasını ve Üye Devletler arasında ekonomik ve sosyal uyum ile dayanışmanın artırılmasının desteklenmesini Topluluğa görev olarak vermektedir. Bu görev kapsamında ekonomik ve sosyal uyumun sağlanması için yapısal fonlardan, 1958’de sektör esaslı olmak üzere Avrupa Sosyal Fonu (ASF) ve Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (ATYGF) kurulmuştur. Yaşanan genişlemeler ise ekonomik ve sosyal uyumun öncelikli hale getirildiğini göstermektedir.

Kurucu Antlaşmada ex-ante olarak hedeflenmiş uyum, genişlemeler ile kendini ex post olarak bir zorunluluk haline getirmiştir. Avrupa Sosyal Fonu ve Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonunun oluşturulmasından sonra; 1973 yılında Danimarka, İrlanda ve İngiltere’nin katılımıyla birlikte 1975 yılında Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF) kurulmuştur. 1981 yılında Yunanistan’ın ve 1986 yılında İspanya ve Portekiz’in katılımıyla Topluluk içinde bölgeler arası farklılıklar, kendiliğinden giderilmesi güç boyutlara ulaşmış ve 1987 yılında yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile bölgeler arası farklılıkların giderilmesi Antlaşma metnine dahil olmuştur. 1995 yılında Avusturya, Finlandiya ve İsveç’in katılımı bu ülkelerin küçük ve ekonomik olarak iyi durumda olmaları dolayısıyla Topluluğa ciddi bir ekonomik ve sosyal yük getirmemiştir ve bu nedenle bölgesel politikada bir değişikliğe gitme ihtiyacı doğmamıştır. Ancak Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin gelecekte Birliğe katılabilecekleri ve bu ülkelerin ekonomik durumlarının 15 üyeli AB (AB15) ortalamasının altında kalıyor olması, bu potansiyel adayların AB’ye katılmalarından önce desteklenmesi ihtiyacını doğurmuş ve çeşitli yardım ve araçları ile bu ülkelere yardım edilmiştir.

Avrupa Birliği tarafından ortaya konulan bölgesel politikanın uygulanabilirliği kapsamında oluşturulan yapısal fonlar, Avrupa Birliği'nde meydana gelen genişleme ve derinleşmelerle birlikte günümüzde de hala önemini koruyan bir konu olarak yerini almaktadır. Bu kapsamda oluşturulan çalışmada yöntem olarak, Avrupa Birliği Yapısal Fonları ve 2008 Küresel Krizi ile ilgili literatür taraması yapılmış, konu ile ilgili örnek makaleler, tezler ve uygulamalar incelenmiş ve gerekli görülen durumlarda bu konuda çalışmalar yapmış akademisyenlerin görüşlerine başvurulmuştur.

Yukarıda anlatılanların geniş bir biçimde ele alınarak inceleneceği 'Avrupa Birliği'nde Yapısal Fonların Uygulanabilirliği: Son Dönem Krizin Fonlara Etkisi' konulu bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde, Bölgesel Politikanın Yapısal Fonlara içerik oluşturması ve dayanak teşkil etmesi açısından Bölgesel Politika süreci teorik boyutuyla geniş bir şekilde ele alınmaktadır. İkinci bölümünde, AB Bölgesel Politikanın temel araçları olan Yapısal Fonlar, Uyum Fonu ve bu kapsamda aday ülkelere yönelik mali araçlar incelenerek, yapısal fonların hangi amaçlara yönelik olduğu ve üye ülkelere aktarımları tablolar halinde sayısal verilerle desteklenerek bu çerçevede bilgilere yer verilmektedir.

Üçüncü bölümde; 2008 Küresel Krizi, nedenleri, etkileri ve kriz çerçevesinde yapısal fonlar süreci değerlendirilmekte ve seçilmiş ülke örnekleri (PIIGS ülkeleri-Portekiz, İrlanda, İtalya, İspanya, Yunanistan) kapsamında ele alınan süreç ile yapısal fonlar konusuna daha farklı bir bakış açısı kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Sonuç başlığı altındaki bölümde çalışmamızın temel bulguları, çözüm önerimizle birlikte özetlenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GELİŞİMİ SÜRECİNDE BÖLGESEL POLİTİKALAR

1.1. AVRUPA BİRLİĞİNE KISA BİR BAKIŞ

Birleşmiş Avrupa fikri, gerçek bir siyasi düşünceye dönüşüp Avrupa Topluluğu (AT) üyesi ülkelerin hükümet politikalarında uzun vadeli bir hedef haline gelmeden önce, sadece filozofların ve ileri görüşlülerin düşlerinde yer alıyordu (Başarır, 2008: 15). Saint Simon, Willam Penn, Emile de Girardin, Victor Hugo gibi düşünürler, Avrupa'nın birleştirilmesine yönelik fikirler geliştiren isimler arasında yer almaktadırlar (Karluk, 2007:1).

Avrupa yüzyıllarca sık sık yaşanan savaşlarla karşı karşıya kaldı. 1870–1945 yılları arasında Fransa ve Almanya üç kez savaştılar. Birçok insan yaşanan bu savaşlarda yaşamını kaybetti. Bu felaketler üzerine bazı Avrupa ülkelerinin liderleri, barışın sürdürülebilmesinin tek yolunun, ülkelerinin ekonomik ve siyasi yönlerden birleşmesi olduğu fikrine vardılar (abgs.gov.tr, 2008).

Avrupa bütünleşmesine giden yolun başındaki üç temel neden; Doğu'dan yani Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden alınan siyasal ve askeri tehdit, Amerika Birleşik Devletleri'nden alınan ekonomik tehdit ve Batı Avrupa'da tarih boyunca yaşanan geleneksel Alman-Fransız gerginliğidir. Avrupa Birliği yolundaki girişimler, bu üç temel olguya karşı bir “reaksiyon” olarak oluşmuştur (abgs.gov.tr, 2008).

Avrupa'da bütünleşme sürecine ivme kazandıranlar, İtalyan Altiero Spinelli ile 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) kurulmasına yol açan Schuman Planı'nın ilham kaynağı Jean Monnet'dir. Monnet Avrupa'nın bütünleşmesi için daha önce değişik alanlarda yapılanların tam bir sonuç vermediğini, bunun aşılabilmesi için öncelikle ekonomik bütünleşme üzerinde durulması gerektiğini, bu alanlarda elde edilecek başarının siyasal bütünleşme için gerekli dinamiği sağlayacağını ileri sürmüştür (Erhan ve Akdemir, 2008:15).

Sonuçta, AB Schuman Deklarasyonu'nun ilan edilmesinden yaklaşık bir yıl sonra, 18 Nisan 1951'de Fransa, Federal Almanya, İtalya, Belçika ve Hollanda ve Lüksemburg arasında Paris'te imzalanan antlaşmayla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kuruldu. Kurumun ilk başkanı ise Jean Monnet oldu. AKÇT'nin kurulması, üye ülkelerin ekonomik gelişmelerinde olumlu etkilerde bulundu. Avrupa bütünleşmesi projesi sadece ekonomik projeleri ile sınırlı olmayan çok yönlü bir projeydi. Ekonomik alanda elde edilen bu başarı beraberinde, bütünleşmenin diğer alanları olan askeri ve siyasi alanlarda da bütünleşme yolunda girişimleri artırdı (Erhan ve Akdemir, 2008: 22).

Bu bağlanma 27 Mayıs 1952'de AKÇT'yi kuran Altı'lar tarafından Paris'te Avrupa Savunma Topluluğu (AST) Anlaşması imzalandı. Ancak AB ekonomik alandaki başarısını siyasi ve askeri alanda tam anlamıyla gösteremediğinden AST, Fransa Meclisi'nde reddedilerek başarısızlığa uğradı (Erhan ve Akdemir, 2008: 24).

1951 yılında altı üye ile kurulan Avrupa Birliği ekonomi, sanayi, siyaset, yurttaş hakları ve dış politika alanlarını kapsayan çok-sektörlü bütünleşmenin en ileri biçimidir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran Paris Antlaşması (1951), Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (Euratom) kuran Roma Antlaşmaları (1957), Avrupa Tek Senedi (1986) ve Maastricht Avrupa Birliği Antlaşması (1992), üye devletleri egemen devletlerarasındaki geleneksel anlaşmalardan daha sıkı bir biçimde birbirine bağlayan AB'nin hukuki temellerini meydana getirmektedir (abgs.gov.tr, 2008).

Amerika Birleşik Devletleri'nin 1970'lerin başlarında doların konvertibilitesini askıya almasıyla ekonomik yakınlaşma ve parasal birlik gereksinimi açıkça kendini gösterdi. 1973 ve 1979'daki iki petrol kriziyle dünya çapında parasal istikrarsızlık daha da ağırlaştı. 1979 yılında Avrupa Para Sistemi'nin işlerlik kazanması döviz kurlarının sabitleşmesine yardımcı oldu ve Üye Devletlerin kararlı ekonomik politikalar izleyerek açık bir ekonomik alanın dayattığı disiplinden yararlanmalarını ve birbirlerine karşılıklı destek vermelerini sağladı (abgs.gov.tr, 2008).

1970 ve 1980'li yıllar AT'nin genişleme yılları olmuştur. Başlangıçta altı olan üye sayısı, ilk olarak 1973 yılında İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın kabulüyle dokuzaya çıkmıştır. Üye devlet sayısını altıdan dokuzaya yükselten ilk genişleme ile birlikte Birlik; sosyal, bölgesel ve çevresel konularda üstlendiği sorumluluklarla yeni bir derinlik kazanmıştır. Ardından 1981'de Yunanistan'ın, 1986'da da İspanya ve Portekiz'in dahil olmasıyla Birliğe üye ülke sayısı on ikiye çıkmıştır (Başarı, 2008:17) .

1 Ocak 1995'te Avrupa Birliği'ne Avusturya, Finlandiya ve İsveç ile birlikte üç yeni üye daha katılırken, 2004 yılında on yeni üyenin (Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya) katılımıyla Avrupa Birliği genişleme ve derinleşme sürecine yeni bir ivme kazandı. Altıncı ve son genişleme 1 Ocak 2007 tarihinde Bulgaristan ve Romanya'nın üye olmasıyla gerçekleşmiştir. Bugün AB, 27 üyeli 487 milyon nüfuslu, çok büyük ve kalabalık bir birliktir (abgs.com.tr, 2008) .

Avrupa Birliği açısından en önemli anlaşmalardan biri olan 2 Ekim 1997'de imzalanan Amsterdam Antlaşması'nda Ekonomik ve Parasal Birlik hedeflerinin korunması, istihdam ve sosyal sorunlar, özgürlük, güvenlik, adalet ve Birliğin dış ilişkileri ele alındı. AB'yi Doğu genişlemesine hazırlayan Amsterdam Antlaşması adalet ve içişlerini Topluluğun birinci sütununa sokarak, ortak dış ve güvenlik politikasını güçlendirerek ve özellikle istihdam ve sosyal korumayla ilgili olmak üzere yeni ortak politikalar başlatarak Avrupa bütünleştirmesini derinleştirme yönünde adımlar atmıştır (Arsava, 2000: 121).

Amsterdam Antlaşmasının dört temel hedefi bulunmaktadır. Bunlar (Erhan ve Akdemir, 2008: 31-32);

- İstihdamı, sosyal politikaları, halk sağlığını ve vatandaş haklarını bütünleşme sürecine eklemek,
- Adalet ve içişleri alanında üye devletlerin işbirliğini pekiştirerek, hareket özgürlüğünün önündeki engelleri kaldırmak ve güvenliği daha güçlü kılmak,
- AB ve üye devletler tarafından uygulanacak ortak stratejilerin belirlenmesinden Avrupa Konseyi'ni sorumlu yaparak ve bir ODGP Yüksek Temsilcisi belirleyerek AB'yi uluslar arası arenada daha etkin bir hale getirmek ve
- Birliğin kurumsal yapısını daha fazla geliştirmektir.

Ayrıca Şubat 2001’de imzalanan Nice Antlaşması da, AB tarihinde çok önemli bir antlaşma olarak yerini almıştır. AB’nin üye sayısının 15’den 27’ye çıkarılması bu antlaşma ile gerçekleştirilmiştir. Bu antlaşma ile, AB’nin mevcut kurumlarının yapısı, yeni katılacak 12 üye de göz önünde bulundurularak yeniden belirlenmiştir. Avrupa Konseyi, esas olarak dört kurumsal konuda değişiklik yapan yeni bir anlaşmayı kabul etmiştir. Bu değişiklikler (Erhan ve Akdemir, 2008:32);

- Komisyonun büyüklüğü ve bileşimi,
- Bakanlar Konseyi’nde oyların ağırlığı,
- Karar alma prosedürlerinde oybirliğinin yerine nitelikli çoğunluğun benimsenmesi ve
- Güçlendirilmiş işbirliğidir.

Nice Zirvesi’nde AB’nin genişlemesine ilişkin olarak gerekli hukuki zemin oluşturulmuş, nitelikli çoğunluk oylama sisteminin kapsamı genişletilmiştir (Karluk, 2007: 115). Nice Antlaşması nitelikli oy çoğunluğu konusunda, üye devletlerin oy ağırlıklarını değiştirmiş ve aday ülkelerin üye olması halinde oy ağırlıklarını tespit etmiştir (Arsava, 2003: 18).

Nice Anlaşması ile Aralık 2001’de yapılan Leaken Zirvesi ile Avrupa Konvansiyonu ya da Kurultayı olarak isimlendirilen bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Kurultay çerçevesinde; AB Ortak Anayasası, Siyasi Birlik, Dış İlişkilerde Birlik, Askeri Alanda Ortak Politika üretilmesi gibi konular tartışılmaktadır (Bilici, 2006: 39–45).

Amsterdam ve Nice Anlaşmalarıyla farklı bir boyut kazanan Avrupa Birliğinin tarihsel süreci Türkiye açısından değerlendirildiğinde ise, 1963 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması ile Türkiye-AB ortaklık ilişkisi başlamıştır. Ankara Antlaşması, Türkiye’nin üyeliği hedefine yönelik olarak ‘hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönem’ olmak üzere üç devreden oluşan bir uyum modeli öngörmüştür. Ekonomik ve siyasi problemler nedeniyle istikrarsız olan ilişkiler sonrası 14 Nisan 1987’de tam üyelik başvurusunda bulunmuş olan Türkiye ekonomik, siyasi ve sosyal alanda yeterli olmadığı görüşü üzerine üyelik müzakerelerine kabul edilmemiştir. Türkiye, üyelik sürecinde önemli bir adım olduğunu

düşünerek 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi kararı uyarınca, 1 Ocak 1996 tarihinde sanayi ürünlerinde tamamen, tarım ürünlerinde ise kısmen olmak üzere Gümrük Birliğini tamamlamıştır. 1999 yılı Helsinki Zirvesi'nde, Avrupa Konseyi Türkiye'nin AB'ye adaylık statüsünü teyit ederek, katılım öncesi stratejiden faydalanabileceğini belirtmiştir. Bu stratejinin ana amacı, Türkiye'yi AB üyeliğine hazırlamak için bir uyum programı teklif etmektir. Bu sonuç, Türkiye-AB ilişkilerinin dönüm noktasını oluşturmaktadır. Bütün bu gelişmelerle birlikte 12–13 Aralık 2002 tarihlerinde Kopenhag Zirvesi'nde 2004 yılı İlerleme Raporu ve tavsiyesi doğrultusunda, Kopenhag siyasi kriterlerinin yeterli ölçüde karşılandığının belirlenmesi halinde gecikmeksizin katılım müzakerelerine başlanacağı ifade edilmiştir. 16–17 Aralık 2004 tarihinde gerçekleştirilen Zirve'de AB liderleri, Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli ölçüde yerine getirdiğini belirterek, müzakerelerin 3 Ekim 2005'te başlaması konusunda anlaşmaya varmışlardır. Bu tarihte, AB Türkiye ile yürüteceği katılım müzakerelerinin temel esaslarını belirleyen 'Müzakere Çerçeve Belgesi'ni kabul etmiştir (Bilgili, 2006: 62).

Müzakerelerde ilk tarama toplantısı 20 Ekim 2005'de 'Bilim ve Araştırma' faslı için, son tarama toplantısı da 13 Ekim 2006'da 'Yargı ve Temel Haklar' faslı için yapılmıştır.

Tarama süreci devam ederken, 12 Haziran 2006'da Hükümetler arası Konferans'ta (HAK), 'Bilim ve Araştırma' faslı için müzakereler açılmış ve fasıl geçici olarak kapanmıştır. Müzakerelere açılan ilk fasıl Bilim Araştırma faslı olmakla birlikte bu güne kadar toplam 13 Fasıl müzakerelere açılmıştır. Açılan fasıllarla birlikte 'Eğitim ve Kültür' ve 'Ekonomik ve Parasal Politika' fasılları, herhangi bir teknik açılış kriteri bulunmamasına, müzakere pozisyon belgemizi sunmamıza ve teknik olarak açılmaya hazır olmalarına rağmen, bazı üye ülkeler tarafından AB Mevzuatı ile ilgili olmayan nedenlerle bloke edilmektedir (abgs.gov.tr, 2008). Diğer taraftan, 8 fasıl, Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyinin 11 Aralık 2006 da almış olduğu karar çerçevesinde 'Ek Protokolün tam olarak uygulanması şartına bağlı olarak' müzakerelere açılmamaktadır. Aynı sebeple hiçbir fasıl geçici olarak kapatılmayacaktır.

Askıya alınan 8 fasıl aşağıda sıralanmıştır;

- 1) Malların Serbest Dolaşımı,
- 2) İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi,
- 3) Mali Hizmetler,

- 4) Tarım ve Kırsal kalkınma,
- 5) Balıkçılık,
- 6) Taşımacılık Politikası,
- 7) Gümrük Birliği,
- 8) Dış İlişkiler,

Önümüzdeki dönemde teknik açılış kriterleri yerine getirilebildiği takdirde açılması mümkün olan 3 fasıl bulunmaktadır. Bunlar ‘Rekabet Politikası’, ‘Kamu Alımları’, ‘Sosyal Politika ve İstihdam’ fasıllarıdır (abgs.gov.tr, 5.11.2008).

Türkiye’nin AB’ye üyelik yolunda yaşadığı bu gelişmelerle birlikte 2003’te adaylık başvurusunu yapmış olan Hırvatistan ile 2005’te müzakerelere başlanmıştır. 2004’te adaylık başvurusu yapan Makedonya ise Aralık 2005’te aday ülke statüsü kazanmıştır. Son olarak da Arnavutluk, Sırbistan-Karadağ, Bosna Hersek ve BM güvencesi altında korunan Kosova adaylık statüsü bekleyen ülkelerdir (abgs.gov.tr, 2008).

Özü itibariyle bölgesel bir entegrasyon olan Avrupa Birliği, belirli bir coğrafyayı paylaşmakta olan çeşitli ülkelerin, pazarlarını, ekonomilerini, üretim biçim ve süreçlerini, politik ve ekonomik karar alma mekanizmalarını ve hatta tüm bunların ötesinde siyasi ve stratejik güçlerini ortak bir paydada birleştirme yönünde harcadıkları çabalar bütünü olarak değerlendirilebilir (Tekin, 2005: 18).

Günümüzde AB, 13.4 trilyon dolar Gayrisafi Milli Hasılası ve 3.990-76.040 dolar kişi başına düşen Gayrisafi Milli Hasılası ile parasal birlik aşamasını tamamlayıp, ekonomik birlik aşamasına geçmeyi hedefleyen ve bu çerçevede ekonomik ve siyasi hedefleri olan bir bölgesel bütünleşme projesidir (abgs.gov.tr, 2008).

Bölgesel bu bütünleşme sürecinin kronolojik gelişim süreci aşağıda verilmektedir (Aydemir, N: 2011) ;

Tablo 1 : Avrupa Birliği'nin Kronolojik Gelişim Süreci

1957 Roma Antlaşması ; Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Lüksemburg, Hollanda/İlk altılar
1973 ; İngiltere, İrlanda, Danimarka
1981 ; Yunanistan
1986 ; İspanya, Portekiz
1995 ; İsveç, Norveç, Finlandiya
2004 ; Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Malta, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovakya, Slovenya
2007 ; Bulgaristan, Romanya

1.2. AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL POLİTİKASI

Bölge kavramı, ekonomik yapılanmalar içinde şu şekilde tanımlanabilir (Brasche, 2001:13);

- Ortak bir yerleşim alanının ekonomik yapısından etkilenen alanlar,
- Belirli sektörlerin hakim olduğu alanlar (tarım, sanayi, turizm gibi),
- Bir komşu devletle sınırı olan ve bu ülkenin iktisadi faaliyetlerinden etkilenen alanlar,
- Yerleşim ve yoğunluk açısından (merkezi bölgeler, çevredeki bölgeler, yüksek nüfusu olan alanlar),
- Trafik akımı açısından transit bölgeler ve
- Refah ölçütü çerçevesinde tanımlanan bölgelerdir.

Çeşitli şekillerde ifade edilen Bölge kavramı, Avrupa Birliği için tanımlanacak olursa; coğrafi, ekonomik, kültürel, etnik, kentsel ve yönetsel açıdan benzer, akın bütün alan parçalarıdır (Mengi, 1998: 43). Tanımda da belirtilen sosyal birlik olma yolundaki çabaların bütünü bölgesel entegrasyonun özünü oluşturmaktadır.

Bir bölgesel entegrasyon olarak ortaya çıkan AB, kuruluşundan bu yana bölgesel farklılıklar konusu üzerinde hassasiyetle durmuştur. Ancak Avrupa Topluluğu'nun ilk üyeleri Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg göreceli olarak homojen bir ekonomik yapı sergilediklerinden topluluğun kurulduğu ilk dönemde ortak bir bölgesel politika oluşturulması ciddi bir aciliyet teşkil etmemiştir. Bu nedenle de bu dönemde bölgesel dengesizlikleri önleyecek ortak bir bölgesel politikaya gereken önem verilmemiştir (Can ve Kocagül; 2008: 7). Bununla birlikte Avrupa Topluluğu Kurucu Anlaşması'nın Ekonomik ve Sosyal Uyum başlığı altındaki 130A maddesinde bölgesel politikanın ana hedefleri net olarak belirtilmiştir. Bu hedeflerden birisi de, bölgeler arası ekonomik farklılıkları azaltmak ve dezavantajlı bölgelerinin kalkınmasına yönelik politikalar üretmektir (europa.eu/abc/ Erişim tarihi: 04.08.2007).

Anlaşma metninde yer alan bu hedefe karşın, topluluk genelinde uygulanacak ortak bir politika geliştirmek yerine her üye devlet kendi ülkesi içindeki daha az gelişmiş bölgelere kaynak aktararak bölgeler arası gelişmişlik farklarını gidermeye çalışmıştır. Topluluk'a ait Ortak Tarım Politikası, Sosyal Politika ve Avrupa Yatırım Bankası bölgeler düzeyinde bazı etkiler yaratıyor olsa da bölgesel gelişmişlik farklarını gidermek ulusal otoritelerin sorumluluğuna bırakılmıştır. Kurucu Anlaşma'nın imzalandığı dönemde kurucu devletler bu sorunun farkında olup çözüme yönelik özel araçları devreye sokma gerekliliğini Anlaşma'ya yansıtılsa da o dönem için sınırlar arasında büyük kaynak transferleri yapılması politik olarak imkansız görünmüştür (Tsoukalis and Loukas, 1997: 197).

Avrupa Topluluğu'nun kurulduğu 1957 yılından ilk genişlemenin gerçekleştiği 1973 yılına kadar bölgesel sorunların kaynağını İtalya'nın kuzeyi ve güneyi arasındaki gelişme farklılıkları ile Doğu ve Batı Almanya'nın bölünmüşlüğünden doğan sosyo-ekonomik sorunlar oluşturmuştur. Ayrıca AT'nin 1973 yılında gerçekleştirdiği ilk genişleme sonucunda İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın Topluluğa üye olması topluluk içindeki bölgesel

dengesizlikleri büyük ölçüde artırmıştır. AB'ye yeni ülkelerin katılımı ile birlikte ortaya çıkan bu dengesizlik tablosu, bölgesel farklılıkların giderilmesi gerektiğini AT'nin gündemine almasına neden olmuştur. Bölgesel farklılıkların gündeme alınmasıyla birlikte, Avrupa Topluluğu 1975 yılında Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'nu (European Regional Development Fund-ABKF) oluşturduysa da ayrılan kaynaklar oldukça sınırlı olması ve özellikle yeni genişleme dalgalarından sonra Topluluk'a katılan üyelerin ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmaya başlaması üzerine 1979 ve 1984 yılında yapılan reformlarla yeni yönetmelikler oluşturularak kaynak miktarları artırıldı (Can ve Kocagül; 2008: 8).

Topluluk içindeki sınırların kaldırılması anlamına gelen Ortak Pazar'ın 1986'da gerçekleştirilmesi ve daha öncesinde yeni üyelerin topluluğa katılması, bölgesel farklılıkların giderilmesi konusuna daha da önem kazandırdı. Ortak Pazar ve genişleme kimi bölgeler için bir fırsat oluşturduysa da bazı bölgeler için ciddi bir tehdit yaratmıştır. Üye ülkeler bu durumu AT bütçesinden daha fazla pay alabilmek için bir pazarlık aracı olarak kullanmaya başladılar. Ortaya çıkan bu karmaşayı sonlandırmak amacıyla 1988 ve 1993 yıllarında Yapısal Fonlar reformu gerçekleştirildi. 1988 yılında hazırlanan tüzükle Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu, Avrupa Sosyal Fonu 'Yapısal Fonlar' başlığıyla tek bir şemsiye altında toplandı (Can ve Kocagül; 2008: 8).

Her geçen gün Birliğe yeni üyelerin de katılımıyla birlikte önemi daha da artan Avrupa Birliği Bölgesel Politikası, bölgesel dengesizlikleri azaltacak etkin politikaları olmayan zayıf ekonomilerin ve bölgelerin Birliğin entegrasyonunda arka planda kalabileceği ve bunlar için ilave tedbirler alınması gerektiği fikrine dayanır (Michie and Fitzgerald, 1997: 16). Bugün Avrupa Birliği, üyelerine verdiği mali desteklerle ekonomik büyümeyi sağlayacak bölgesel politikalar geliştirilmesine destek olurken aynı zamanda da üye devletlerin bölgesel politikaları arasında bir uyum ve koordinasyon olmasına özen göstermektedir (Can ve Kocagül; 2008: 9).

AB Bölgesel Politikasının ana amacı; gerekli rehber ve ilkeleri geliştirerek, üye ülkeler tarafından oluşturulan bölgesel politikaların, Topluluğun rekabet ve devlet yardımları kurallarıyla uyumlu ve koordinasyon içinde olmasını sağlamaktır. Bu koordinasyon sağlanamazsa Avrupa Birliği anlayışı ve Avrupa Vatandaşlığı inancı üye ülkelerde yaşayan insanlar tarafından istenilen destek ve kabulü göremeyecektir (Bayburtlu, 2002: 35-50).

Bir başka ifade ile belirtilecek olursa, Avrupa çapında dayanışmanın bir ifadesi olarak, AB Bölgesel Politikasının amacı; ekonomik ve toplumsal kaynaşmanın Avrupa bütünleşmesinin temel unsuru olduğu bir Avrupa'nın kurulmasıdır (Rodriguez and Pose 2004).

1.3. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE BÖLGESEL POLİTİKA UYGULAMASININ NEDENLERİ

Avrupa'da bölgesel gelişme teorileri, 1960'lara doğru ortaya çıkmaya başlamıştır (Erkan 1987, Loughlin 1997). 1960'lara doğru ortaya çıkan bu teorilerle birlikte devletler bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını, ortak pazar mekanizmalarının işleyişini tehdit ettiği gerekçesiyle kendi gayret ve kaynaklarıyla ortadan kaldırmaya çalışmışlar; ancak bu yeterli olmamış ve Topluluk ölçeğinde ortak bir Bölgesel Politika geliştirme gereksinimi ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Bölgesel gelişmişlik farklılıkları, AB'ye yeni üyelerin katılımıyla özellikle Birliğin güneye doğru genişlemesiyle daha da belirgin bir hal almıştır (Karluk, 2005: 452).

Avrupa Birliğinde genişleme ve derinleşme süreci ile birlikte daha da önem kazanan Bölgesel Politika gerekliliğinin nedenlerini ve neden böyle bir politikaya ihtiyaç duyulduğunu ifade edecek olursak (Ekmen, 2008: 34-38);

- Bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarını gidermek,
- Sanayileşmenin merkeze doğru toplanmasını önlemek,
- Ülkeler arasında verimlilik farkının giderilmesi,
- Üye ülkelerin devlet yardımlarını düzenlemek,
- Ekonomik entegrasyonu sağlamak,

1.3.1. Bölgelerarası Gelişmişlik Farklılıklarını Gidermek

Avrupa Birliği Bölgesel Politikası, Birliğin ekonomik ve sosyal alanda uyumlu bir biçimde gelişme ve bütünleşmesini sağlamak, bölgelerarası farklılıkları gidermek amacıyla oluşturulmuştur.

Birliğe üye ülkeler arasında sosyoekonomik farklılıklar olduğu gibi, ülkelerin bölgeleri arasında da önemli farklılıklar söz konusudur. Bu farklılıklar, bölgelerin refah düzeyleri açısından eşitsizliklere yol açtıkları için Birlik içindeki uyumu tehdit etmektedir. Bölgesel Politikanın oluşturulmasındaki bir diğer neden de budur. Birlik üyesi ülkeler arasında olduğu kadar, üye ülkelerin içinde de bölgesel eşitsizliklerin varlığı ve genişleme süreci ile birlikte bu bölgesel eşitsizlikleri Avrupa Birliği'nin gündeminde yerini alacak olması, bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi çabalarının önemini artırmaktadır. Bu çerçevede, üye ülkeler arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıkları gidermek amacıyla Avrupa Birliği Bölgesel Politikası oluşturulmuştur (Brasche, 2001: 14).

Özetle, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi amacıyla, her AB üyesi ülke, kendine özgü bir bölgesel politika oluşturma sürecine girmiştir. Bölgesel gelişme sorunlarının çözümü ilk olarak her bir ülkenin kendi sorumluluğundadır. Bu amaçla üye devletler gerekli altyapı yatırımlarını gerçekleştirmeli ve istihdam yaratıcı yatırımları teşvik etmelidir (Can, 2004: 13).

1.3.2. Sanayileşmenin Merkeze Doğru Toplanmasını Önlemek

Diğer bir neden, sanayileşmenin merkeze doğru toplanma eğilimidir. Taşıma maliyetlerini azaltan ölçek ekonomilerinden yararlanma amacı, finansal ve diğer hizmetlerin yine merkezlere yığılması, ulaşım ve haberleşme imkânlarının da bu bölgelerde daha çok gelişme eğilimi göstermesi, sanayi merkezlerini daha çekici hale getirmektedir. Güçlü bir bölgesel politikanın olmaması merkeze yığılma etkisini daha da güçlendirmektedir (Ekmen, 2008: 36).

1.3.3. Ülkeler Arasında Verimlilik Farkının Giderilmesi

Bölgesel Politika oluşturulmasındaki bir diğer neden ise, ülkeler arasındaki verimlilik farklarıdır. Avrupa Birliği Müktesebatının en önemli başlıklarından bir olan malların serbest dolaşımı ile verimliliği yüksek olan ülkelerdeki üretim daha düşük maliyetli olacak, parasal birliğin geçerli olması halinde verimliliği düşük olan ülkelerin ithalatı artacak ve dış denge bozulacaktır. Bu yüzden dezavantajlı ülkeler bu durumu aşana kadar bölgesel yardımlara ihtiyaç duyacaklardır (Ekmen, 2008: 37).

1.3.4. Üye Ülkelerin Devlet Yardımlarını Düzenlemek

AB'de bölgesel politika oluşturulmasının nedenlerinden bir diğeri de, ulusal devletlerin yurt içi üretimi korumak için yüksek miktarlarda devlet yardımı vererek, kaynakların etkinsiz kullanılmasına neden olmasıdır (Abuzer, 2003: 96).

AB'de herhangi bir devlet yardımı eğer üye ülkeler arasında yapılan ticarete rekabeti önleyecek nitelik taşıyorsa yasaklanmıştır. Ancak, devlet yardımları hayat standardının anormal ölçüde düşük olduğu veya istihdamın gerekenin ciddi boyutlarda altında olduğu bölgelerin ekonomik kalkınmasını teşvik edecekse veya böyle bir yardım ortak menfaatlere aykırı ölçüde ticaret koşullarını olumsuz etkilemeyip belirli ekonomik bölgelerin kalkınmasını kolaylaştırıcaksa düşünülmektedir (İKV, 2002: 43).

1.3.5. Ekonomik Entegrasyonu Sağlamak

AB'ye üye ülkelerin artışıyla birlikte daha da önem kazanan Bölgesel Politika hem bir dayanışma aracı, hem de ekonomik entegrasyonu destekleyen önemli bir faktördür. Dayanışma ve uyum kavramları AB Bölgesel Politikası'nın temellerini oluşturmaktadır. Birlik, bölgeler arasındaki uyum ve dayanışmayı sağlamak, gelir eşitsizliklerini ve potansiyel farklılıklarını azaltmak ve ekonomik entegrasyonu sağlamak için Bölgesel Politika'ya ihtiyaç duymuştur (Ekmen, 2008: 38).

1.4. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE BÖLGESEL POLİTİKALARIN GELİŞİMİ

Avrupa kıtası, pek çok farklı kültür, dil, din, gelenek ve tarihe sahip 47 ülkeyi içine alan oldukça renkli bir mozaik görünümündedir. Bugün 27 üyeye ulaşan Avrupa Birliği büyük

gayretlerle uyumlu bir bütüne ulaşmaya çalışıyor olsa da kökleri tarihten gelen ekonomik, siyasal ve sosyal farklılıklar bütünleşmeyi oldukça zorlaştırmaktadır. Bu nedenle AB içinde tam bir ekonomik ve sosyal uyumun sağlanması, ülkeler arasındaki farklılıkların azaltılmasına ve her bir üye ülke içindeki bölgesel farklılıklara çözüm üretilmesine bağlıdır. Bu çözüm bölgesel politikaların geliştirilmesinde kendini göstermektedir (Can ve Kocagül: 2008: 7).

AB'de bölgesel politikaların gelişimine bakıldığında üçlü bir ayrımın yapıldığı görülmektedir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür (Arslan, 2005: 284);

- **Roma Antlaşması'ndan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'nun (ABKF) Kuruluşuna Kadar Olan Dönem:** Avrupa Birliği'nin temelini atan 1957'deki Roma Antlaşması'ndan 1975 yılına kadar olan dönemdir. Bu dönemde İtalya'nın güneyine spesifik desteklerin yanı sıra gemi, tekstil, demir-çelik, kömür gibi gerileyen sektörlerle Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Sosyal Fonu'ndan yapılan destekler, bölgesel politika uygulamalarının öncüleri olmuştur.
- **Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'nun Kurulmasından 1988 Yılına Kadar Olan Dönem:** Bu dönem, üye ülkelerin belirginleşen işsizlik sorunlarına çözümde yardımcı olma olarak nitelendirilen dönemdir. Dönem içinde tahsis miktarları önemli oranda arttırılmış ve fon kullanım prosedürleri Avrupa Komisyonu'nun etkinliğini arttırmak yönünde geliştirilmiştir. Bu dönemde özellikle Yunanistan'ın üyeliği ile birlikte gelişme gösteren fon kullanımları sonucunda 1984 yılında gerçekleştirilen Dublin Toplantısında, Yunanistan'ı desteklemek üzere 'Entegre Akdeniz Programları' adıyla yeni bir uygulama başlatılması kararlaştırılmıştır. 1985'de gerçekleştirilen Brüksel Toplantısında İtalya ve Fransa da bu programlara dahil edildi (Entegre Akdeniz Programları, 1986-87 İlerleme Raporu).

Bölgesel Politikanın gelişimi açısından bakıldığında, Entegre Akdeniz Programları bölgesel sorunlara karşı program yaklaşımının kullanıldığı ilk örnektir. Yerel ve bölgesel yönetimlerin oluşumu ve uygulanmasına katıldıkları bu programlar 1988 Reformu için de temel teşkil etmiştir.

- **Avrupa Tek Senedi ile Birlikte Bölgesel Politikanın Resmileştiği Dönem:** 1 Temmuz 1987 yılında yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi, Avrupa Topluluğu'nun kurucu anlaşmaları olan 1951 Paris ve 1957 Roma Anlaşmaları'na yapılan ilk değişikliktir. Avrupa Topluluğu'na farklı alanlarda pek çok değişiklik getiren Avrupa

Tek Senedi entegrasyon yönünde atılmış bir adımdan çok daha fazlasıdır; bir anlamda yapılan değişikliklerle birlikte entegrasyon sürecinin doğası değişmiştir (Can, 2004: 20).

Avrupa Tek Senedi ile yapılan değişiklikler şu şekilde özetlenebilir (Özmen, 2004: 40);

- Kurumsal alanda Konsey, üye devlet ve hükümet başkanlarının dönemsel olarak toplanarak politik müzakereler yaptıkları ve stratejik kararlar aldıkları bir oluşum olarak kabul edildi.
- Malların, hizmetlerin, emeğin ve sermayenin serbest dolaşımı anlamına gelecek Avrupa Tek Pazarı'nın oluşumuna yönelik önlemler alınması ve sürecin 31 Aralık 1992'de sonlandırılması kararlaştırıldı.
- Ekonomik ve sosyal uyumu artırmak için Yapısal Fonlar olarak adlandırılan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu'nun Garanti kısmı ve Avrupa Sosyal Fonu'nda reforma gidildi ve bu fonlara mali destek sağlandı.

Avrupa Birliği Bölgesel Politika kapsamında ele alınan bu gelişmelerle birlikte , 1988 yılında yapılan ve en belirgin 'Yapısal Fonlar Reformu' olarak anılan düzenleme ile Modern Bölgesel Politika olarak uygulanan üçüncü dönem başlamış ve bu süreç hala devam etmektedir. Bu dönemde üye ülkelerin problemlerine belirgin stratejilerle etkin çözümler üreterek bunları kendi ulusal fonlarının yanı sıra yapısal fonlardan da destek alarak şeffaf prosedürlerle uygulamaları hız kazanmıştır. Böylece sözü edilen bu 'etkinlik', hem bir üye ülkenin büyümesi ve rekabet edebilirliğinin artırılmasını hem de fonların en çok faydayı sağlayacak şekilde kullanılmasını ifade eder şekle dönüşmüştür. Başlangıçtan bu yana oldukça başarılı olduğu gözlenen AB Bölgesel Politikası, bugün hala özellikle de Yapısal Fonlar aracılığıyla ciddi düzeylerde uygulanmaktadır (Türkiye Kalkınma Bankası, 2002: 61).

1973 yılında yaşanan ekonomik kriz ve ekonomilerde yaşanan yenide yapılanma çalışmaları, üye devletlerarasında var olan farklılıkların artmasına yol açmıştır. Yeni üyeler İrlanda, Birleşik Krallık ve Danimarka bu olumsuz tabloyu daha da net ortaya çıkarmıştır Yaşanan bu süreç bölgesel politikaların önemini daha da artırmıştır. 1975 yılında AB bölgesel politikasının temelini oluşturan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (European Regional

Development Fund-ERDF) oluşturulmuştur. 1975 yılında kurulan Fon, Birliğin bölgesel politikasının oluşma sürecinde en önemli araçlardan biridir (Mavson and Gibney, 1985: 46).

1975'te kurulan ve AB'nin bölgesel politikasında önemli bir yer tutan Fon'un amacı işsizlik, tarım ve sanayiden kaynaklanan sorunlar sonucu ortaya çıkmış bölgesel dengesizlikleri düzeltmektir. Özellikle toplulukta göreceli açıdan geri kalmış yörelerin kalkındırılması ve yapısal uyum programlarının finansmanı için kredi vermektedir (Seyidoğlu, 1996: 222).

1979'daki ikinci petrol krizini etkilerinin hissedilmesi ve Birliğe çok geniş az gelişmiş alanlara sahip Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in katılmasıyla bölgesel politika yönünde 1980'li ve 1990'lı yıllarda yeni adımlar atılmaya başlanmıştır (Özkuten ve Ergünel, 1992: 2).

Özetle, bölgesel sorunlar başlangıçta ulusal bir politika olarak kabul edilmiş ve ulusal politikalara çözülmeye çalışılmıştır. Ancak daha sonra özellikle de Tek Pazar'a geçişle birlikte sorunun çok daha büyük olduğu ve ciddi dışsallıklara yol açtığı ve Topluluk müdahalesinin şart olduğu görülmüştür. 1979 ikinci petrol krizi ve Birliğin üçüncü genişleme dalgası sonucunda Yunanistan, İspanya Portekiz gibi ekonomik olarak daha az gelişmiş olan ülkelerin Birliğe katılması, AB'nin gündeminde ekonomik birliktelik ile sosyal birliktelik kavramı birlikte anılmaya başlanmıştır. 1987 yılında yürürlüğe giren Tek Senet ile Roma Antlaşmasında değişiklik yapılarak sosyal birliktelik kavramı resmi literatüre dahil edilmiş ve bölgesel politikaların gelişimi için önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. 1993'de Avrupa Birliği'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan önemli bir genişleme sürecine girmesiyle, Avrupa Konseyi 1994'te aday ülkelerin AB üyeliğine hazırlanmaları için katılım stratejisi belirlemiştir (Brusis, 1999: 1).

Böylece katılım süreci boyunca aday ülkelerin AB müktesebatına uyum sürecini destekleyecek bir dizi mali araç geliştirilmiştir. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin pazar ekonomisine geçiş süreci, bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderek büyümesine neden olmuştur. Bu nedenle bu ülkelerin Birliğe katılım süreçlerinde ekonomik ve kurumsal yapılanma, kapsamlı bölgesel kalkınma politikaları ve bu politikaları destekleyecek mali yardım araçlarıyla gerçekleştirilmiştir (Brusis, 1999: 1).

Avrupa bütünleşmesinin bir ifadesi olan Avrupa Bölgesel Politikasının yukarıda ifade edilen tarihsel gelişimi ana hatlarıyla Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Avrupa Bölgesel Politikasının Gelişim Süreci

- Roma Antlaşmasında üye ülkelerin çeşitli bölgesel farklılıklarının azaltılması yoluyla uyumlu kalkınmaları gereğine işaret etmeleri(1957)
- Avrupa Sosyal Fonunun Oluşturulması(ESF)(1958)
- Avrupa Tarımsal Garanti ve Yön verme Fonunun Oluşturulması(EAGGF)(1962)
- Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonunun Oluşturulması ve üye ülkelerin bütçeye katkılarının bir kısmının en fakir bölgelere olmak üzere yeniden dağıtımı(1975)
- Bütünleşik Akdeniz Programları(1981)
- Tek Avrupa Senedi(Güney ülkeleri ve diğer az gelişmiş bölgelerin Tek Pazar yüklerini hafifletmek üzere gerçek bir uyum politikasının temelini oluşturmuştur)(1986)
- 1988 Şubat'ında Brüksel'de toplanan Avrupa Konseyi Dayanışma Fonunun (Şimdiki Yapısal Fonlar) işleyişini revize etmiş ve 68 milyar euroluk kaynak ayırmıştır.
- Beş Hedef Bölgenin belirlenmesi(1989-1993)
- Maastricht Antlaşması ile ekonomik ve parasal birlik ve tek pazarın yanı sıra Uyum da Birliğin ana hedeflerinden biri olmuştur.
- Ayrıca en fakir üye ülkelerde taşımacılık ve çevre alanlarındaki projeleri desteklemek üzere Uyum Fonunun temelleri atılmıştır(1992)
- Maastricht Antlaşması Sonrası Reform; Beş Hedef Bölgede Değişim(Altıncı Hedef Bölgenin Belirlenmesi)
- Berlin Avrupa Konseyi; Hedef Bölgelerin yeniden düzenlenmesi ve üçe düşürülmesi
- Topluluk İnisyatiflerinin on üçten üçe düşürülmesi
- Balıkçılığın Yönlendirilmesi Mali Aracı oluşmuştur.
- Gündem 2000
- Mart 1999 Berlin Avrupa Konseyi yapısal fonları yeniden düzenlemiştir.Buna göre yedi yıl için 213 milyar Euro tahsis edilecektir.
- Katılım Öncesi Yapısal Politika Aracı(ISPA)oluşturulmuştur(2000-2006).
- Lizbon Avrupa Konseyi istihdama odaklanan bir stratejiyi benimsemiştir(2000-2001).

- Lizbon Stratejisini sürdürülebilir kalkınma ile ilişkilendirerek tamamlayan Gothenburg Avrupa Konseyi gerçekleştirilmiştir (2001).
- Avrupa Konseyi 2007-2013 Bütçesi için uzlaşmaya varmıştır(2005).
- 17 Mayıs'ta Konsey, Parlamento ve Komisyon 2007-2013 Bütçe anlaşmasını imzalamışlardır. 1 Ağustos itibariyle yapısal fonların yönetimini düzenleyen tüzükler yürürlüğe girmiştir(2006).
- Ekim 2006'da Konsey, 2007-2013 için kural ve öncelikleri belirleyen yeni politikanın temellerini şekillendiren 'Uyum Üzerine Topluluk Stratejik Rehberlerini ' kabul etmiştir(2006).

Kaynak: ELÇİ, Seda (2007), **Avrupa Birliği Yapısal Fonları**, Tarım ve Köy işleri Bakanlığı, Dış ilişkiler ve AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, AB Uzmanlık Tezi, Ankara

1.5. AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL POLİTİKASININ HEDEFLERİ

Ekonomik ve siyasi bütünleşmeler özellikle bünyesinde topladıkları tüm ülkelerin refah düzeyini yükseltmeyi amaçlar (Rosamond, 2000: 180-181). Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile başlayan ve daha üst düzey bir organizasyon şekli olan Avrupa Birliği'ne dönüşen bütünleşmenin de ana hedeflerinden biri budur (Nicoll and Salmon, 1990: 208). Bu amaçla Birlik kuruluşundan itibaren bir dizi Ortak Politika oluşturmuştur. AB Bölgesel Politikası da bölgeler arası farklılıkları gidererek kalkınmanın yaygınlaşması amacıyla 1975 Roma Antlaşması'ndan itibaren Topluluk gündemine gelmiş bir ortak politikadır (Loughlin, 1997: 439-463).

Bölgesel politika, Avrupa'da iç ve cari dengeyi sağlamak, talebi arttırmak ve dış borçları silmek için bir sanayi ülkesi olan Almanya ve tarım ülkesi olan Fransa arasında bir dengenin yaratılması isteği ile filizlenmiş, ardından Birliğin ekonomik ve sosyal alanlarda dengeli gelişmesi ve bütünleşmesini sağlamak amacıyla Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in AB'ye katılması ile daha da öne çıkmış bir politikadır (Ülger, 2003: 54-82).

Bölgesel politika, bölgeler arasında gelir dağılımını ortadan kaldırmayı, öte yandan istihdamı arttırmayı ve AB içerisinde gelişmişlik uçurumunu azaltmayı amaçlamaktadır (Loughlin, 1997: 439-463). Bölgesel politikada, hem ülkeler arasında, hem de ülkelerin

sınırları içinde yer alan bölgelerin diğer bölgelerle ve AB'nin diğer ülkeleriyle gelişmişlik farklılığının ortadan kaldırılması öngörülmektedir (Ülger, 2003: 54-82).

Bölgesel gelişme sorunlarının çözümü öncelikle her devletin kendi sorumluluğundadır. Bu amaçla üye devletler gerekli alt yapı yatırımlarını gerçekleştirmeli ve istihdam yaratıcı yatırımları teşvik etmelidir. Bu bağlamda bölgesel kalkınma veya bölgesel gelişmişlik düzeylerinin giderilmesi amacıyla her bir AB üyesi devlet, kendine özgü bir bölgesel politika geliştirmiştir (Loughlin, 1997: 439-463).

Üretim yapısının değişmesine paralel olarak önceden kalkınmış kabul edilen kimi bölgelerin kendini yenileyememesi nedeniyle diğerlerine kıyasla geri planda kalması da bölgesel politikanın ilgi alanına girmektedir. Bölgesel politika aynı zamanda, üye ülkelerin bu konuya ilişkin diğer ortak politikalarında koordinasyon sağlanmasını (Ortak Tarım Politikası, Sosyal Politika vb.), rekabeti olumsuz yönde etkileyecek politika farklılıklarının yaratılmasının engellenmesini hedeflemektedir (Leonard, 1989: 105: 112).

Avrupa Birliği'nin ekonomik bütünleşme yaklaşımları ve sosyal kalkınma politikaları kapsamında, gelir dağılımı ve istihdam açısından ülkeler ve bölgeler arasındaki farklılıkların azaltılması, öncelikli konulardan birini oluşturmaktadır (Nicoll and Salmon 1990: 208). Bu çerçevede, Avrupa Birliği'nin bölgesel politikalarının temelini ekonomik gelişmişliğin sağlanması oluştururken; diğer yandan da dengeli büyüme ve sosyal uyumun artırılması da bu politikanın önemli hedefleri arasındadır.

1.5.1. 1999 Öncesi Bölgesel Politika Hedefleri

Yapısal Fonlara ağırlık veren 1988'de başlatılan ve iki aşamalı olan, Bölgesel Politika Reformu ile birlikte muhtemel gelişmeler de dikkate alınarak Bölgesel Politika hedefleri altı grupta düzenlenmiştir. Reformun birinci aşaması, 1989–1993 arası Maastricht Anlaşmasının hazırlık dönemini kapsarken; ikinci aşaması ise, 1994–1999 yılları arasında Ekonomik ve Parasal Birliğe geçiş hazırlıklarının yapıldığı dönemi kapsamaktadır.

Tablo 3: Avrupa Birliği Bölgesel Politika Hedefleri

<p>1989 -1993 Dönemi</p> <p>Hedef 1 : Geri Kalmış Bölgelerin Kalkınması ve Yapısal İyileşme</p> <p>Hedef 2: Gerileyen Sanayilerden Büyük Ölçüde Etkilenen Bölge ve Alanlar</p> <p>Hedef 3: Uzun Dönemli İşsizlikle Mücadele</p> <p>Hedef 4:Gençlerin İş Piyasasına Entegrasyonu</p> <p>Hedef 5a:Tarımsal Altyapı İyileştirmelerinin Hızlandırılması</p> <p>Hedef 5b: Kırsal Alanların Kalkındırılması</p>
<p>1994-1999 Dönemi</p> <p>Hedef 1 ve 2 değişmedi</p> <p>Hedef 3: Hedef 3 ve 4 birleştirildi</p> <p>Hedef 5a:Balıkçılık desteği ilave edildi</p> <p>Hedef 5b:Kırsal Bölgelerin Yapısal Gelişmelerinin Hızlandırılması</p> <p>Hedef 6:Düşük Nüfus Yoğunluğunun Bulunduğu Alanlara Destek(Kuzey Ülkeleri)</p>

Kaynak: ERGÜDER, Can (2004), **Avrupa Birliği Bölgesel Politikaları ve Yapısal Fonlar**, Asil Yayınları, s.16-29

Tablo 3’de de görüldüğü gibi, 1988 Reformu yapısal reformlara ihtiyacı olan ülkelere destek vermeyi ön plana çıkarmıştır. Avrupa Yapısal Fonunun bölgesel amaçlı kullanımında politika hedeflerinin sıralanışı 1994–1999 döneminde yeniden düzenlenmiştir. 1994–1999 döneminde 1; 2; 5b ve 6. hedefler bölgesel karakterlidir. Buna karşın 3; 4; 5a ise, Avrupa Birliğinin bütününe ilgilendirmektedir.

Maastricht Antlaşmasından dolayı bölgesel politika hedefleri aşağıda da ifade edileceği üzere Hedef 1 ve Hedef 2 kapsamında iki kısma ayrılmış ve bu doğrultuda gelişme göstermiştir (Can, 2008: 21).

Hedef 1 için temel koşul, kişi başına düşen gelir kriterine uyumdur. Buna göre hedefe uygun bölge son üç yılda kişi başına düşen geliri, satın alma gücü paritesi esasına göre Topluluk ortalamasının %75'in altında kalan bölgedir. Bu hedef kapsamında desteklenecek olan bölgelerin seçiminde de benzer sosyo-ekonomik özellikler gösteren ve coğrafi olarak birbirine yakın olan yerleşim birimlerinin büyükten küçüğe, biri diğerini kapsayacak şekilde Düzey I, Düzey II ve Düzey III olmak üzere üç farklı düzeyde gruplandırıldığı İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırılması (NUTS) temel alındı. Bu sınıflandırmanın bundan sonra yapısal destek verilecek bölgelerin seçiminde ana çerçeve olarak kullanılmasına karar verildi (Can, 2008: 21).

Hedef 2 kapsamı, sanayisi düşüşe geçmiş bölgelerin, sınır bölgelerinin ya da bölgelerin belirli kısımlarının desteklenmesi olarak belirlenmiştir. Bu hedef kapsamına giren bölgeler şu şekilde ifade edilmiştir (Can, 2008: 21);

- Son üç yılda işsizlik oranı Topluluk ortalamasından yüksek olan,
- 1975 yılından sonra herhangi bir referans yılda sanayi istihdamı Topluluk ortalamasından yüksek olan,
- Alınan bu referans yıldan sonra sanayi istihdamında gözle görülür bir düşüş yaşamış olan bölgeler,

Bu kriterlere uyan İngiltere, Fransa, Almanya ve İspanya'nın NUTS III düzeyindeki çeşitli bölgeleri üç yıl süreyle desteklenmesi öngörülmüş; ancak daha sonra istihdamla ilgili yapısal sorunlar için üç yılın yetersiz olduğu düşünülerek bu süre beş yıla çıkarılmıştır. Hedef II için fon sağlayacak kaynaklar ise; Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Kömür Çelik Topluluğuydu (Can, 2008: 21).

Hedef 3, yirmi beş yaş üzeri bir yıl ya da daha uzun süredir işsiz olan işsizleri iş gücü piyasasına kazandırmak olarak belirlenmiştir. Bu hedef kapsamında fon sağlayacak olanlar;

Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'dur (Can, 2008: 22).

Programda **Hedef 4**, işsiz gençlerin iş edinmelerine destek sağlamaktı. Bu hedef için de, Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Kömür Çelik Topluluğu fon kaynağıydı (Can, 2008: 22).

Hedef 5 ise; kırsal kalkınma, tarım ve balıkçılığa yönelik olarak iki ayrı hedeften oluşmaktaydı. Hedef 5a, tarımdaki yapısal düzenlemelere odaklanmıştı. Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönverme Fonu'nun Garanti kısmı bu hedefin fon kaynağıydı. Hedef 5b ise, yüksek oranda tarımsal istihdama sahip, ancak tarım gelirleri düşük seviyede olan, kişi başına düşen GSYİH açısından düşük sosyo-ekonomik gelişme gösteren ve Hedef I kapsamına alınmamış bölgelere yöneliktir. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönverme Fonu'nun Garanti kısmı, Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Yatırım Bankası bu hedefin fon kaynaklarıydı (Can ve Akdenizli, 2008: 22).

Tablo 4: 1989-1993 Hedefleri ve Destekleyen Fonlar

1989-1993 Hedefleri	Yapısal Fonlar		
Hedef 1; Azgelişmiş bölgelerin kalkınması	ABKF	ASF	ATYGF-Garanti Bölümü
Hedef 2; Gerilemiş sanayi ve sınır bölgelerinin kalkınması	ABKF	ASF	-
Hedef 3; Uzun süreli işsizlerin istihdamı	-	ASF	-
Hedef 4; Gençlerin istihdamı	-	ASF	-
Hedef 5a ; Tarımda yapısal düzenlemeler	-	-	ATYGF-Garanti Bölümü
Hedef 5b; Tarım bölgelerinin kalkınması	-	-	ATYGF-Garanti Bölümü

Kaynak: Can ve Kocagül (2007), **Avrupa Birliği'nde Bölgesel Politikanın Gelişimi ve Yapısal Fonlar**, Tepav Yayınları, Ankara, s.33

1988 öncesinde yapısal fonların uygulama araçları proje esasına dayandırılmaktadır. 1989'dan itibaren yapılan düzenlemeler ise, bölgesel fonların tek tek projeler yerine kapsamlı kalkınma planları hazırlamayı öngörmüştür. Böylece farklı tedbirleri bir başlık altında uyumlaştırmayı benimsemiş, ulusal hükümetler ve yerel yönetimlerden oluşan çok sesli bir kurumsal yönetim esası benimsenmiştir.

1999'dan itibaren bölgesel politika hedefleri yediden üçe indirilmiştir. Bunun nedeni bir önceki dönemin bazı hedeflerine ulaşıldığı için bunların programdan çıkarılmasıdır. Bölgesel Kalkınma Fonunda ülkelerin aldığı paylar sabit kotalarla belirlenmiştir. Üye ülkeler bu fonları kullanırken bölgesel kalkınma planlarında yer verdikleri projelere kendi kamu desteklerinin yanı sıra, söz konusu fondan da kaynak transferi sağlamaktadır.

1978–1985 yılları arasında Avrupa Komisyonunun fonun kullanımı ile ilgili reform planları hazırlanmasına rağmen, öneriler üye ülkeler tarafından kabul görmemiş ve kota sisteminden vazgeçilememiştir.

Avrupa Birliğinde reform hareketlerine bakıldığında, bunlardan birinin Maastricht Antlaşması olduğu göze çarpmaktadır. AB'yi kuran bu antlaşma ile bölgesel sorunlara yaklaşım tekrar gözden geçirilmiş ve üç temel fonun (Avrupa Bölgesel Fonu, Avrupa Sosyal Fonu, Tarımsal Garanti ve Yön verme Fonu) önemi artmıştır.

1999'dan itibaren tek paraya geçiş ile birlikte, ekonomik ve siyasi birliğin son aşaması olan istikrarlı bir para sahası içinde yer alan istikrarlı Tek İç Pazar Projesi tamamlanması gereği vurgulanmış ve bu istikrarın sürdürülmesi için destek fonlar Gündem 2000 (Agenda 2000: 12) de belirtilmiştir.

AB'yi kuran bu Maastricht Antlaşması ile ayrıca iki yeni mali araç oluşturulmuştur. Bunlar ekonomik yakınlaşmanın iki enstrümanı Avrupa Yatırım Fonu ve Avrupa Yakınlaştırma Fonudur.

1.5.2.Bölgesel Politikann Yeni Hedefleri

Avrupa Birliği Hedef 1, Hedef 2 ve Hedef 3 kapsamında yeni politika seçenekleri belirleyerek bu doğrultuda yeniden yapılanma yoluna gitmiştir.

Hedef 1, Uyum: Bu fon Yapısal harcamaların %70'ini kapsamaktadır. Bir önceki dönemin temel koşulu olan kişi başına düşen gelir esaslı yeni Hedef 1'in de en önemli koşuludur. Kişi başına düşen gelir, Birlik ortalamasının %75'inin altında ise bu kapsama giren alanların desteklenmesi mümkün olmaktadır. AB-15'lerde bu kapsama giren 50 bölge mevcut olup Birlik nüfusunun %20'sine karşılık gelmektedir. Fondan yapılan tahsisatların (Bilici, 2008: 98);

- %90'ı '**ulusal programların** desteklenmesi amacıyla bizzat üye ülkelerin yönetimine verilmektedir. Buradan da araştırma ve teknolojik gelişme, icatların ve işletmecilik anlayışının geliştirilmesi, bilgi toplumu, çevre, turizm gibi alanlarda kullanılmaktadır.
- Geri kalan %10 ise '**Topluluk inisiyatifleri**'nde (Interring III:Sınır ötesi ve bölgelerarası işbirliğinin geliştirilmesi; Urban II: Fakir kentsel alanların geliştirilmesi) kullanılmak üzere Komisyon'un emrinde kalmaktadır.

Hedef 2: Bölgesel Rekabet Edilebilirlik ve İstihdam: Bölgeler arası rekabet edilebilirliğinin güçlendirilmesi, istihdam imkânlarının geliştirilmesi amaçları doğrultusunda 19 üye ülkenin 168 bölgesine hitap etmektedir. Yapısal harcamaların yaklaşık %10'unu kapsamaktadır. Birlik nüfusunun yaklaşık %18'i Hedef 2 kapsamındadır. Destekler üç ana eksenli kapsamaktadır. Bunlar (Bilici, 2008: 99);

- Bölgelerin teknolojik gelişmesi, araştırma, girişimcilik, yeni buluşlar.
- Çevrenin korunması, enerjinin düzgün kullanımı, kamu toplu taşımacılığının özendirilmesi...
- Taşımacılık ve telekomünikasyon hizmetlerine rahat erişim.

Hedef 3, Sınır Ötesi İşbirliği: AB vatandaşlarının %40'ına yakın kısmı (181 milyon kişi) sınır bölgelerinde yaşamaktadır. Fondan yararlanacak sınır bölgeleri Komisyon kararlarında

belirlenen kara ve deniz sınır bölgeleridir. Bu bölgeler üç ana eksen çerçevesinde desteklenmektedir (Bilici, 2008: 99);

- Sınır bölgelerinin desteklenmesi: Sınır bölgelerinde ekonomik ve sosyal aktivitelerin geliştirilmesi,
- Ülkeler arası işbirliğinin desteklenmesi ve
- Bölgeler arası işbirliğinin geliştirilmesidir.

1.6.AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL POLİTİKA UYGULAMALARINDA BAŞVURULAN İSTATİSTİKİ SİSTEM: NUTS KAVRAMI

AB'de bölgelerin sınıflandırılmasını yapmak amacıyla 1970'lerin başında Fransızca kısaltılmış şekli olan NUTS (İstatisti-ki Bölge Birimleri Nomenklatörü, İng: Nomenclature of Territorial Statistical Units), Eurostat tarafından, Topluluk için bölgesel istatistikler üretmek amacıyla, ulusal otoritelerle varılan anlaşmalara dayanarak geliştirilen kapsamlı bir sistemdir (CEC, 1996: 197). Bu sistem, AB Bölgesel istatistiklerin toplanabilmesi ve tek bir bölgesel sınıflandırma yapabilmek amacı ile oluşturulmuştur (Elmas, 2004: 115-136).

NUTS, Avrupa Birliğinde, bölgesel politikaların uygulanabilmesi amacıyla, bölgelerin sınıflandırılmasına yönelik bir tanımdır. Bu kapsamda üç çeşit tanımlama söz konusu olup; NUTS 1, kendine yeterli ekonomik güce sahip bölgesel alanlar; NUTS 2, daha çok iller düzeyindeki idari birimler; NUTS 3 ise, kırsal temelde yönetsel birimleri sınıflandırmaktadır (Aktar, 2002: 69). Örneğin I. düzeyde Alman Eyaletleri, İngiliz ekonomik planlama bölgeleri; II. düzeyde İspanya'daki özerk bölgeler ve Almanya'daki iller; III. düzeyde ise, Almanya'daki İlçeler, İspanya ve Fransa'daki iller yer almaktadır (Mengi, 1998: 61-68).

NUTS, bölgelerarasında büyüklük bakımından bir bağlantı kurmanın yanı sıra, istatistiki verilerin derlenmesinde, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılmasında ve ilgili topluluk organlarının çalışmalarında temel oluşturmaktadır (Karabacak, 2004: 146).

AB coğrafyası NUTS 1 sınıflandırmasına göre 78 bölgeye, NUTS 2 sınıflandırmasına göre 210 idari birime ve NUTS 3 sınıflandırmasına göre 1092 kırsal birime ayrılmıştır. Topluluğun

bölgelere yönelik destek programları NUTS 2 sınıflandırmasını esas alır (Eurostat, 03.05.2003).

NUTS Bölgeleri normatif bölgelerdir ve siyasi iradeyi yansıtmaktadırlar. Normatif bölge sınırları, yerel idarelere ve yerel topluluklara verilen görevlere, bu görevleri etkin ve ekonomik olarak yürütecek nüfus büyüklüğüne, tarihi, kültürel ve diğer faktörlere göre belirlenmektedir (Euro stat, 03.05.2003).

Mevcut istatistiki veriler ve bölgesel politikaların uygulanmasına ilişkin pratik nedenlerden dolayı, üye ülkelerdeki NUTS sınıflandırmasında büyük ölçüde kurumsal bölünmeler yani normatif kriter esas alınmıştır.

1.6.1. NUTS'un Hiyerarşik Yapısı

NUTS üç düzeyli hiyerarşik bir sınıflandırmadır. Söz konusu hiyerarşik NUTS sınıflandırması içerisinde üye ülkeler çeşitli sayılarla NUTS 1 bölgelerine ayrılmıştır. Daha sonra bu bölgeler kendi içlerinde NUTS 2, NUTS 2 bölgeleri de NUTS 3 bölgelerine bölünmüştür (CEC, 2001: 2).

AB Parlamentosu ve Konseyi tarafından kabul edilen NUTS tüzüğüne göre, üye ülkelerin NUTS bölgelerindeki mevcut nüfus değerleri dikkate alınarak, her NUTS düzeyi için minimum ve maksimum nüfus eşikleri belirlenmiştir.

Tablo 5: NUTS Düzeyleri Nüfus Eşikleri

Düzyey	Minimum	Maksimum
NUTS 1	3 Milyon	7 Milyon
NUTS 2	800.000	3 Milyon
NUTS 3	150.000	800.000

Kaynak: ERGÜDER, Can (2004), **Avrupa Birliği Bölgesel Politikaları ve Yapısal Fonlar**, Asil Yayınları, s.16-29

Türkiye, Avrupa Birliği'ndeki bu ayrıma uygunluğu sağlamak amacıyla İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasında illeri Düzey 3 olarak tanımlamış; ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu illeri ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri de dikkate alınarak Düzey 1 ve Düzey 2 olarak gruplandırılmak suretiyle hiyerarşik İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması yapmıştır (Bakanlar Kurulu Kararı; Mad.2.).

- Düzey 3 kapsamındaki İstatistiki Bölge Birimleri 81 adet olup il düzeyindedir. Her il bir İstatistiki Bölge birimini tanımlamaktadır.
- Düzey 2 İstatistiki Bölge Birimleri, Düzey 3 kapsamındaki komşu illerin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup 26 adettir.
- Düzey 1 İstatistiki Bölge Birimleri ise Düzey 2 İstatistiki Bölge Birimlerinin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup 12 adettir(Bakanlar Kurulu Kararı; Mad.3.). İstanbul, Batı Marmara Bölgesi, Doğu Marmara Bölgesi, Ege Bölgesi, Batı Anadolu Bölgesi, Akdeniz Bölgesi, Orta Anadolu Bölgesi, Batı Karadeniz Bölgesi, Doğu Karadeniz Bölgesi, Kuzey Doğu Anadolu Bölgesi, Orta Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesidir (ekutuphane.dpt.gov.tr, 2005).

Bu sınıflandırmayla birlikte 2002 yılında Türkiye, AB'nin NUTS II sınıflandırmasına uyum sağlamak amacıyla 81 ilini istatistiksel amaçlarla 26 bölgesel birimde gruplandırmıştır. Türkiye açısından sağlanan bu gelişme Yapısal Fonların NUTS II seviyesinde uygulanıyor

olması nedeniyle oldukça önemlidir. Sağlanan bu gelişmeye ilaveten, Türkiye Devlet Planlama Teşkilatı'nın öncülüğünde AB fonlarının 2004-2006 yılları arasında nasıl dağıtılacağını gösteren, ana öncelik konularını belirleyen ve kalkınma için 'öncelikli bölgeler'i hedef alan Ulusal Kalkınma Planı hazırlandı. Bu ilk adımlar uzun vadede her bir NUTS II bölgesinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurulması gibi bölgesel seviyede yeni yapıların oluşturulmasının önünü açtı. Bu gelişme ile birlikte 2006 yılında Kalkınma Ajanslarının kurulması ile ilgili yasa kabul edildi. Bu gelişmelerle birlikte gelecekte kalkınma ajanslarının bölgesel ekonomi için itici güç olarak bölgesel planlama da, Türkiye açısından önemli rol oynayacağı beklenmektedir.

AB'ye üye ülkelere baktığımızda, Yunanistan'da 4 adet NUTS 1 ve 13 adet NUTS 2, 51 adet NUTS 3; Almanya'da, 16 NUTS 1, 40 NUTS 2, 543 NUTS 3, İsveç'te, 1 NUTS 1, 8 NUTS 2, 24 NUTS 3 olduğu görülmektedir (Balçın, 1999: 55).

1.7. 2000'Lİ YILLARDA AB BÖLGESEL POLİTİKASI VE GÜNDEM 2000 BELGESİ

2000'li yıllara gelindiğinde Birliğin yeni bir genişlemeye doğru ilerlemesi, yani Birlik ülkelerine göre çok düşük ekonomik koşullara ve önemli sorunlara sahip MDAÜ ile Kıbrıs, Malta ve Türkiye'nin Birliğe katılmasının yaratacağı yeni bölgelerarası dengesizlik sorunları tartışılmaya başlanmıştır.

Bu sorunlar bağlamında 24-25 Mart 1999'da Berlin'de toplanan AB Konseyi 2000-2006 dönemindeki politikaların temelini çizen ve Gündem 2000 olarak bilinen belgeyi kabul etmiştir. Gündem 2000 belgesi, genişleme öncesine ve sonrasına yönelik bir eylem planının yanı sıra 2000-2006 Dönemi için bir de mali çerçeve içermektedir. Gündem 2000'de Birlik'in olası genişlemesiyle kişi başına düşen ortalama geliri, 15 üyeli AB ortalamasının üçte biri civarında olan 105 milyon kişilik birlik nüfusuna dahil olacağı, küresel ekonominin yarattığı olumsuzluklara karşı yeni üye olacak ülkelerdeki dezavantajlı bölgeleri ve grupları desteklemek gerektiği saptamaları yapılmıştı. Gündem 2000, bu duruma çözüm olarak, spesifik hedefler ve daha fazla coğrafi odaklanmalarla Yapısal Fonlar ve Uyum Fonunun etkinliğini artırmayı önermiştir (ec. europa. eu, 2007). Bu anlayış çerçevesinde uygulanan politikalar sonucunda 2004 yılında Letonya, Litvanya, Estonya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Macaristan, Malta ve Güney Kıbrıs'ın AB'ye üye olmasının ardından

Romanya ve Bulgaristan'ın da 2007 Ocak'ın da Birlik'e katılmasıyla Gündem 2000 reform süreci sona ermiş oldu (Peşelioğlu, 2007: 128).

AT Komisyonu tarafından hazırlanan Gündem 2000, AB'nin genişlemesi, ortak politikaların reformu, 31 Aralık 1999 tarihinden sonra AB'nin mali çerçevesinin nasıl olması gerektiği sorularına yanıt veren ve 21. yüzyılın başında AB'nin gündeminde yer alacak sorunları kapsayan bir belgedir. Gündem 2000'de AB'nin genişlemesi ile bağlantılı olarak kalkınma düzeyleri birbirinden farklı ülkelerin yeni üyeler olarak AB içinde yer alma olasılığının 'ekonomik ve sosyal uyum' ile 'dayanışma' hedeflerini her zamankinden daha önemli hale getirdiği vurgulanmıştır (Akşahin, 2008:18).

Gündem 2000 (Agenda 2000) adlı belgede, AB'nin genişleme ile ilgili bakış açısı ve ileriki yıllardaki politikaları, genişlemenin etkileri ve 2000 yılı sonrası için genişlemiş bir AB düşünülerek finansal altyapı ele alınmıştır. Ayrıca aday ülkelerin her biri hakkında Komisyonun ayrı ayrı görüşü yer almaktadır (Ekmen, 2008: 46).

Komisyon, AB'nin genişleme sürecinde yer alan aday ülkelere, 2000–2006 dönemi için toplam olarak 21 milyar ECU (1997 yılı sabit fiyatlarıyla) katılım öncesi yardım (pre-accession assistance) öngörmüştür (Agenda 2000: 73).

Söz konusu yardımlar;

- Tarım: Tarım sektörünün modernizasyonu için yıllık 500 milyon ECU (Toplam 3,5 milyar ECU)
- Uyum Fonu: Taşımacılık ve çevre alanlarında, Topluluk standartlarına ulaşılması için yıllık 1 milyar ECU (Toplam 7 milyar ECU)
- PHARE Programı: Yıllık 1,5 milyar ECU (Toplam 10,5 milyar ECU)

Gündem 2000 Belgesi'nde bölgesel politikaya ilişkin olarak üzerinde durulan konular şu şekildedir (Brusis, 1999: 2).

1) Bölgeler arasındaki zenginlik ve ekonomik gelişme eşitsizliklerinin daraltılması,

2) Bölgesel politikada reform yapılması ve dezavantajlı bölgelere ve emek piyasasındaki en zayıf gruplara yardım etmeye yönelik yardım uygulanması ve

3) AB'nin ekonomik ve toplumsal politikasını uygulama yöntemlerinin yeniden tanımlanmasıdır.

1.8. AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL POLİTİKASININ TÜRKİYE AÇISINDAN ÖNEMİ

Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkiler AET'nun 1958 yılında kurulmasından başlayarak çok uzun bir geçmişe sahiptir. 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Antlaşması ile hukuki bir çerçeve kazanan ilişkiler, 1980 yılındaki askeri rejiminde etkisiyle duraklama, hatta da donma noktasına gelmiş, 1987'den itibaren yeniden canlanmaya başlamıştır. 14 Nisan 1987'de yeni hükümetin ön plana çıkardığı dışa yapılanmanın gerektirdiği yapısal dönüşüm için kredi sağlamak hedefiyle, Batılılaşma gayesinin doğal bir uzantısı olarak ve Yunanistan üyeliğinin yarattığı motivasyonla AET'na tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Komisyon 1989 tarihinde Türkiye'nin üyeliğe ehil olduğunu ancak müzakerelerin başlamasının siyasal ve ekonomik gerekçelerle mümkün olmadığını belirten bir görüş hazırlamıştır (Açıkmeşe, 2008: 439). 1989'da alınan Komisyon cevabından sonra ağırlık Gümrük Birliğine verilmiştir. 6 Mart 1995 tarihli ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararıyla 31.12.1995 tarihinde başlayan Gümrük Birliği, Topluluk ile Türkiye arasındaki ilişkiler farklı bir boyuta taşımıştır. 1995 tarihinde Gümrük Birliği süreci ile birlikte Türkiye-AB ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir.

Özellikle Sovyetler Birliğinin dağılması ve Doğu Bloku ülkelerinin AB'ne aday ülkeler konumuna gelmesinden sonra, Topluluğunun genişleme stratejisinin değişmesi ve bazı adaylık kriterlerinin geliştirilmesi, bir dönem Türkiye'nin aday ülke konumunu bile tartışılır hale getirmiştir. Türkiye, 1997 Lüksemburg Zirvesi ile diğer aday ülkelerden farklılaştırılarak katılım sürecinden dışlanırken, 1999 yılı sonunda gerçekleştirilen Helsinki Zirvesinden sonra adaylığı teyit edilmiş ve Topluluk ile ilişkiler belli bir raya oturmuştur. Müzakerelerin başladığı 3 Ekim 2005 tarihinden bu yana Türkiye'nin AB'ye katılım süreci bir hayli yavaş ilerlemektedir (Açıkmeşe, 2008: 439).

Türkiye gerek nüfusu, ekonomisinin hacmi ve gerekse sosyo-kültürel yapısı ile AB'ne aday ülkeler arasında oldukça dikkat çeken bir ülkedir. AB, 2004 yılında Türkiye'nin mevcut süreçteki adaylardan ve tüm üye devletlerden farklı bir yapıya sahip olduğunu 'Türkiye'nin Üyelikinden Doğan Sorunlar' başlıklı Komisyon raporunda şu cümlelerle ortaya koymuştur: 'Türkiye'nin nüfusu, yüzölçümü, coğrafi konumu, ekonomik, siyasi ve askeri potansiyeli ile kültürel ve dini özelliklerinin toplam etkisi Türkiye'nin katılımını önceki genişlemelerden çok farklı hale getirmektedir' (Açıkmeşe, 2008: 442). Söz konusu raporda gerek Türkiye'nin nüfusunun fazlalığı, gerekse kişi başına düşen milli gelirin azlığı gibi durumlar değerlendirilerek, ayrıca Türkiye'nin bölgelerarası farklılıklarının AB'nin yapısal fonları açısından sorun olacağı da dile getirilmektedir (Commission of the European Communities, 2004: 4-5). Bu tür sorunlar, Türkiye'nin katılımının Birliğin mevcut bütünleşme ivmesine minimum zarar vermesini sağlamak adına AB'yi koşulluluk anlayışını daha katı biçimde uygulamaya yönlendirmiştir. Buna karşılık, Smith'in de belirttiği üzere, Kıbrıs'ın üyelik sürecinde çok da gözlenmeyen baskının Türkiye üzerinde kurulması AB'nin siyasi ve toplumsal çevreler ile literatür tarafından koşulluluk ilkesini tutarsız biçimde ve çifte standarda varacak şekilde uygulaması nedeniyle suçlanmasına yol açmıştır (Smith, 2003: 130-133). Bir başka deyişle, AB üyelik kriterlerini bir yandan ağırlaştırıp katı biçimde uygularken; diğer yandan da tutarsız davranışlarıyla bu ilkenin objektif niteliğini zedelemektedir (Açıkmeşe, 2008: 443).

1.9.TÜRKİYE'NİN AB BÖLGESEL POLİTİKASINA UYUM KONUSUNDA SON DURUM

Komisyon'un, 2002 Türkiye İlerleme Raporu, bölgesel politikanın AB yapısal politikaları ile uyumlu bir biçimde uygulanmasına yönelik 'sınırlı gelişme' kaydedildiği saptamasını yapmaktadır. Rapor, bölge sınıflandırmasına ilişkin olarak, NUTS sınıflandırma kriterlerine göre Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen İstatistikî Bölge Sınıflandırması'nın, Türk Bölgesel İstatistiklerinin Avrupa'nın diğer bölgelerindeki istatistiklerle karşılaştırılması yönünde olumlu bir adım olduğu belirtilmektedir. Ancak ilgili müktesebatin uygulanmasını kolaylaştıracak yasal çerçevenin kabulü konusunda bir gelişme olmadığı, bölgelerarası farklılıkların giderilmesi için sosyo-ekonomik uyumu güçlendirecek daha kapsamlı ve uzun dönemli strateji oluşturulması gerektiği, bölgesel politikaların güçlendirilmesi, geri kalmış bölgelerde altyapı farklılıklarının azaltılabilmesi için devlet yatırımlarının önemli ölçüde artırılması, bu sayede daha olumlu yaşam şartları sağlanması gerektiği, özel yatırımların

artırılması ve insan kaynaklarının gelişimine ivme kazandırılması gerektiği, bölgesel gelişimin yönetimi için idari yapının, bakanlıklar arası koordinasyonu geliştirerek ve planlamanın her aşamasında hem merkezi hem de bölgesel düzeyde katılımıcılığı sağlayarak, güçlendirilmesi ifade edilmektedir (Europaean Communities, 2002: 109-110).

Rapor, Katılım Ortaklığı Belgesi'nin gözden geçirilmesini de öngörmekteydi. 26 Mart 2003 tarihinde AB Konseyi, Türkiye ile ilişkilerdeki gelişmeleri değerlendirerek, Ankara'dan beklentilerini yansıttığı güncelleştirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi'ni onayladı ve kamu oyuna açıkladı. Belgede, Bölgesel Politika ile ilgili olarak kısa vadede bölgeler arası farklılıkların azaltılmasına yönelik ekonomik ve sosyal uyum için ulusal politikanın geliştirilmesine başlanması ve NUTS 2 düzeyindeki bölgesel gelişme planlarının oluşturulması, Topluluk müktesebatının uygulanmasını sağlayacak yasal çerçevenin uyarlanması, bölgelerdeki kamu yatırımlarının önceliklerini belirleyen bütçe prosedürlerinin oluşturulması bölgesel kalkınmanın yönetimi için idari yapının güçlendirilmesi uzun vadede NUTS 2 düzeyinde bölgesel birimlerin kurulması ve bölgesel gelişme planlarının uygulanmasıdır (Europaean Communities, 2003).

Türkiye AB bölgesel politikalarına uyum çerçevesinde, 'ekonomik ve sosyal uyum'u gerçekleştirmek amacıyla DPT organizasyonunda bir 'Stratejik Çerçeve Belgesi' hazırlamıştır. Bölge kavramının belirlenmesinde AB 'İstatistikî Bölge Birimi' ilkeleri esas alınmıştır. Bu çerçevede Türkiye 26 bölgeye ayrılmıştır. Örneğin Erzurum, Erzincan, Bayburt illerinden oluşan bölge Erzurum Bölgesi; Kayseri, Sivas, Yozgat illerinden oluşan bölge Kayseri Bölgesi olarak isimlendirilmiştir. Türkiye diğer taraftan yine AB'yi örnek alarak Bölgesel Kalkınma Ajanslarını oluşturmuştur. Bu kapsamda 2006 yılında Kalkınma Ajansları Yasası çıkarılmıştır. Yasa gereği, birden fazla ilden oluşacak bölge ajansları kurulmakta; vali, belediye başkanı, ticaret ve sanayi odaları başkanlarından oluşan kalkınma kurulları oluşturulmaktadır. DPT gözetiminde çalışan bu kurullar özellikle AB destekli bölgesel kalkınma programları kapsamında uygulanan projelerin izlenmesini ve denetimini yapacaklardır (Bilici, 2008: 103).

Bölgesel politikalara yönelik fonların kullanılması amacıyla, ilgili bakanlıklar olan Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal

Güvenlik Bakanlığı kendi ‘Operasyonel Programları’ni hazırlamışlardır. Bu operasyonel programlardan bazıları (Bilici, 2008: 103);

- Bölgesel rekabet edebilirlik, KOBİ’lerin rekabet gücünü artırma (Sanayi ve Ticaret Bakanlığı),
- Çevre (Özellikle atık su arıtma, katı atık yönetimi projeleri)(Çevre ve Orman Bakanlığı),
- Ulaştırma (Özellikle demiryolu ve liman altyapılarının iyileştirilmesi projeleri) (Ulaştırma Bakanlığı).

Türkiye, bu programlarla birlikte özellikle 2000 yılından sonra bölge kaynaklarının harekete geçirilmesi amacıyla kalkınma modeline yönelik politikalar izlemeye ağırlık vermiştir. Ancak Türkiye bu noktada bölge kaynaklarının harekete geçirilmesine yönelik kalkınma politikaları Türkiye’de uygulanırken, ilgili bölgelerde böyle bir kalkınma stratejisinin izlenebilmesi için yeterli sosyal sermayenin olup olmadığının iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

Türkiye-AB ilişkilerinin başından bu yana AB’nin Türkiye’ye sağladığı hibe yardımlarının tutarı dönemler itibariyle aşağıda görülmektedir (Bilici, 2008: 104):

Tablo 6: Türkiye'ye Yönelik AB Hibeleri (1963-2009)

Dönem	Toplam Süre	Toplam Yardım(Milyon Euro)	Yıl başına düşen yardım
1963-1995	32 yıl	78	2.4
1996-1999	4 yıl	381	95
2000-2003	4 yıl	693*	170
2004-2006	3 yıl	1.050**	350
2007-2009	3 yıl	1.600***	530

Kaynak: BİLİCİ, Nurettin (2008), 'Bölgesel Farklılıklar Sorunu ve Çözüm Çabaları' Avrupa Birliği'nin Güncel Sorunları ve Gelişmeler, Edit: Belgin Akçay, Sevilay Kahraman, Sanem Baykal, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s.98-99

***2001:214, 2002:126, 2003:144 milyon Euro**

****2004:250, 2005:300, 2006:500 milyon Euro**

*****2007:500, 2008:550, 2009:550 milyon Euro**

Tablo 6'da Türkiye'ye yönelik AB hibelerinin yıllar boyunca çok yetersiz seyrettiğini göstermektedir. AB ile başlatılan gümrük birliğinden sonra ve özellikle Türkiye'nin aday ülke olarak kabul edilmesi ve tam üyelik müzakerelerinin başlanmasından sonra bir hareketlenme olduğu görülmektedir. Ancak sağlanan yardımların diğer benzeri ülkelere yapılan yardımlarla karşılaştırıldığında yetersiz kaldığı bilinen bir gerçektir.

1.10. BÖLGESEL POLİTİKA KONUSUNDA AB' NİN BEKLENTİLERİ

Türkiye'de bölgelerarasında kendini önemli ölçüde hissettiren gelişme farklılıkları AB'nin bu konuda farklı tutumlar içine girmesine neden olmuştur. Türkiye'de 2001 yılında yaşanan kriz, bir anlamda önceki dönemde uygulanan iktisadi politikaların iflası anlamına gelmiş ve önemli politika değişimi noktasına işaret etmiştir. Öte yandan, 1999 yılında Helsinki Zirvesi

ile Türkiye, Avrupa Birliği'ne eşit aday statüsü kazanmıştır. Bunlara, kendini giderek daha fazla hissettirmeye başlayan dünya genelindeki küreselleşme akımı ve iç siyasal gelişmeler de eklenince, 2000'li yıllar Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşme çabalarını arttırmasına yol açmıştır. Avrupa Birliği ise bölgesel farkların azaltılması ve uyuma büyük önem vermektedir; Birlik bütçesinin üçte biri bu konudaki yapısal fonlara ayrılmıştır. Bu çerçevede, Türkiye'de de bölgesel farklar ve kalkınmaya yapılan vurgunun arttığı görülmektedir. Devlet Planlama Teşkilatı içerisinde bu konuda çalışmalar artmış, kurum, yeni bir anlayışla sivil girişimlerle ilişkilerini arttırmaya başlamıştır (Filiztekin, 2008: 91).

1.10.1. İlerleme Raporları

AB, Türkiye'deki bölgesel gelişmişlik farklılıkları ve bölgesel gelişme politikasına ilişkin tespit ve görüşlerini, 1999 ve 2000 yılı düzenli raporlarında vurgulamış ve beklentilerini de Katılım Ortaklığı Belgesinde dile getirmiştir. AB Komisyonu, 1999 yılı Türkiye İlerleme Raporunda Bölgesel Politika konusunda Türkiye için aşağıdaki değerlendirmeyi yapmıştır (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 1999: 84);

Tüm aday ülkeler arasında, en ciddi bölgesel sorunları yaşamakta olan ülke Türkiye'dir. Bunun başlıca nedeni, yurt içindeki dengesizliklerin boyutu yanında, Türkiye'de kişi başına düşen GSYH rakamı ile AB ortalaması arasındaki farkın önemidir; ikinci nedense nüfusun büyüklüğüdür.

Diğer aday ülkelerin aksine, Türkiye uzun yıllardır bir bölgesel politika uygulamaktadır. Ancak, bu politika bir merkezi planlama sistemi çerçevesinde uygulanmıştır. Bu nedenle, bölgesel boyut, kamu yatırım bütçesinin önceliklerinde açıkça dikkate alınmamaktadır. Ayrıca, bölgesel politika konusunda görevlendirilen hizmet birimi çok az sayıda personele sahiptir (25 memur) ve bölgelerde temsilcileri yoktur.

Eldeki veriler ve bölgesel dengesizlikler ile mücadele etme çabasının sınırlı olduğu dikkate alınır, sonuçlar da çok sınırlıdır. Desteklenen bölgeler önemli miktarda yardım çekmekte ve alt yapı yatırımları doğu bölgelerinin kalkınmasında yeterince olumlu bir etki yaratmamaktadır.

Dolayısıyla, dışarıya göçün önemli boyutta olmasına rağmen, yurt içi dengesizlikler azaltılmış değildir. Üyelik için hazırlanırken, geri kalmış bölgelerin büyük farklılıklarına yönelik etkin bir bölgesel politika oluşturulmasına yüksek düzeyde öncelik verilmesi gerekecektir. Türkiye'nin, bu alanda önemli beşeri ve mali kaynaklar tahsis ederek, idari

usulleri iyileştirerek ve bölgelerde işlevsel yapılar kurarak, bu önceliği ele almak üzere merkezi idaresini uyarlaması gereklidir.

Komisyon tarafından 2000 yılında yayımlanan Rapor'da ise, 1999 yılı Raporundaki tespitlere ilaveten aşağıdaki değerlendirmelere yer verilmiştir (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 1999);

- Türkiye'de bölgesel politika var olmakla beraber, yapısal politikalar uygulanma hazırlıkları henüz gerçek anlamda başlamamıştır.
- Türkiye Bölgesel örgütlenme ile ilgili olarak, Topluluk kuralları ile uyumlu olmak üzere, yapısal politikaların uygulanmasında önemli rol oynayan bir NUTS sınıflandırmasını Komisyon'a teklif etmelidir.
- Mevzuat çerçevesi bakımından, Türkiye'nin bölgesel politikası, yardım edilecek illerin bir listesini tanımlamakta ve ülkenin bu kısmında yerleşen şirketlere sübvansiyonlar tahsis etmektedir. Öncelikli diye tabir edilen iller, ülkenin toplam yüzölçümünün yarıdan fazlasını ve nüfusun üçte birden çoğunu temsil etmektedir. Bu illerdeki kişi başına GSYH, ulusal ortalamanın % 56'sı, Topluluk ortalamasının ise % 19'u dur. Ancak, bu politika şimdiye kadar başarılı olamamıştır.
- Programlama için hazırlık ile ilgili olarak, kamu yatırımları analiz edildiğinde, az gelişmiş yöreler lehine çok anlamlı bir çaba görülmemektedir.
- DPT tarafından bugüne kadar hazırlanmış olan çok sayıda bölgesel ve kırsal kalkınma programları olmasına rağmen, bunların uygulama şansı olmamıştır.
- İdari işbirliği bakımından, Türkiye'de bölgesel politika bir merkezi planlama sistemi çerçevesinde yürütülmektedir. DPT'nin bölgesel düzeyde örgütlenmesi yoktur. Gerek merkezi düzeyde ve gerekse bölgesel düzeyde, bölgesel kalkınmayla ilgili yapılanma oluşturulmalı ve mevcut yapılar takviye edilmedir.
- Türkiye'de halen bölgesel istatistikler ile ilgili olarak, yardım alma ehliyetinin tespitine yönelik, var olan veriler sadece INTERREG kriterleri için mevcuttur. Bir NUTS 2 sınıflanmasının tarif edilmesinden sonra, satın alma gücü standartları ile kişi başına bölgesel GSYH hesaplanmalıdır. Euro stat standartlarına göre, bölgesel istatistikler oluşturulmalıdır.

Sonuç olarak, Türkiye’de bölgesel sorunlar önemli boyutlarda ve ciddi nitelikte olduğu halde, bunlara yönelik etkin bir politika yoktur. Bölgesel kalkınma mercileri mevcut değildir. Bölgeler arasındaki büyük farkları kapatmaya yönelik, Topluluk standartlarıyla uyumlu bölgesel politikanın güçlendirilmesi ve modernize edilmesine yüksek öncelik verilmelidir. Bunun için, kalkınmada geri kalmış bölgelere anlamlı düzeyde kamu yatırımı açıkça tahsis edilmeli, böylece insan kaynaklarına yatırımlar arttırılmalı, alt yapı farkları azaltılmalı, özel yatırım için elverişli bir ortam yaratılmalı ve hayat şartlarında anlamlı bir iyileşme sağlanmalıdır.

1.10.2. Katılım Ortaklığı Belgesi

Katılım Ortaklığı Belgesi olarak bilinen ve üyelik yolunda AB’nin Türkiye’den beklentilerinin yer aldığı Türkiye için Katılım Ortaklığı 2000 isimli dokümanda, Bölgesel Politika konusunda, orta ve kısa vadede Türkiye’den aşağıdaki adımların atılması talep edilmiştir (Katılım Ortaklığı Belgesi, 2000);

Kısa vadede:

- Özellikle nüfus ve sosyal istatistikler, bölgesel istatistikler, iş istatistikleri, dış ticaret ve tarım istatistikleri olmak üzere istatistiklerin daha fazla geliştirilmesi,
- Topluluk kurallarına uygun bir NUTS sınıflandırmasının hazırlanması,
- Etkili bir bölgesel politikanın geliştirilmesi için bir stratejinin benimsenmesi,
- Türkiye’nin planlama sürecinde projelerin seçiminde bölgesel politika ölçütlerini kullanmaya başlaması,

Orta Vadede:

- Birden çok yılı kapsayan bütçe hazırlama usulleri ve değerlendirmenin izlenmesini sağlayan yapıların kurulması da dahil olmak üzere, ülke içi farklılıkların azaltılmasına yönelik ulusal bir politikanın geliştirilmesi.

Görüldüğü gibi, Katılım Ortaklığı Belgesindeki beklentiler, AB’nin ilerleme raporlarındaki tespitler çerçevesinde hazırlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ YAPISAL FONLARININ DEĞERLENDİRME SÜRECİ

Avrupa Birliği, üye ülkeler arasında sosyal ve ekonomik gelişmişlik farklarının azaltılması amacıyla, Bölgesel Politikanın temel araçlarından yararlanma yoluna gitmektedir. Yapısal Fonlar, Uyum Fonu ve Katılım Öncesi Mali Yardımlar bu politikanın üçlü saç ayağıdır.

2.1. AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL POLİTİKASININ MALİ ARAÇLARI

AB, 1975 yılından itibaren üye ülkeler ve bu ülkelerin az gelişmiş bölgelerinin istihdam düzeyi ve rekabet güçlerinin artırılması yoluyla bölgeler arası ekonomik ve sosyal gelişmişlik farklarının azaltılması amacıyla bir Bölgesel Kalkınma Politikası oluşturmuştur.

Bölgesel ve değişik sosyal gruplar arasındaki eşitsizliği azaltmak amacıyla yapısal, ekonomik ve sosyal sorunların çözümüne finansman sağlamaya yönelik olarak AB tarafından uygulamaya konulan Bölgesel Politika uygulaması kapsamında çeşitli mali araçlar geliştirilmiştir. Bu mali araçlardan AB kapsamında geniş bir çerçevede ele alınacak olan uyum fonu ve yapısal fonlar önemli bir bölgesel politika uygulama aracı olarak karşımıza çıkmaktadır (Bilici, 2004: 75).

2.1.2. Uyum Fonu

Yapısal Fon'ların yanı sıra Uyum Fonu, (Cohesion Fund: CF) GSYİH'sı AB ortalamasının % 90'ının altında kalan İrlanda, İspanya, Portekiz ve Yunanistan gibi üye ülkelerin çevresel ve Trans-Avrupa ulaşım ağları projelerine finansman sağlamak amacıyla, 1993 yılında Maastricht Antlaşması ile kurulmuştur (Karluk, 2005: 463). Antlaşma, Uyum

Fonunu, ‘çeşitli bölgelerin kalkınma düzeyleri arasındaki farkın azaltılması’ olarak tanımlamıştır. Maastricht Antlaşmasında uygulanması kararlaştırılan ve Edinburg Zirvesinde alınan kararlar da yürürlüğe girmesi sağlanan ve ilk defa 1993 yılı bütçesine konulan bu fonun kuruluş amacı, topluluğun göreceli olarak daha fakir dört ülkesinin ekonomik ve parasal birlik hedefine hazırlanmasına yardımcı olmaktır (Bilici, 2004: 76).

Lizbon Zirvesinde ortaya konan stratejiyle, uyum politikasının özellikle rekabet edebilirlik, ekonomik reform, istihdam, sosyal içerme ve fırsat eşitliği, eğitim, araştırma, yenilikçilik, bilgi toplumu, çevre ve sürdürülebilir kalkınma alanlarına önemli katkı sağlanması hedeflenmiştir (Onur, 2009: 61).

2007–2013 Dönemi için Uyum Fonu; Bulgaristan, Güney Kıbrıs Rum Kesimi, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Yunanistan, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya ve Slovenya’yı kapsamaktadır. İspanya liderliğindeki Avrupa’nın daha az gelişmiş ülkeleri, tek pazarı ve tek para birimini içeren Maastricht Antlaşmasını, yapısal yardımlardaki artış, özellikle de daha az gelişmiş üyelere (İspanya, Portekiz, Yunanistan, İrlanda) ayrılmış Uyum Fonu’nun oluşturulması karşılığında onaylamışlardır (Karluk, 2005: 463). Fon, fakir ülkelerin ekonomik ve parasal birliğe katılmalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Uyum Fonu kapsamında yalnızca çevre ve ulaştırma altyapısına ilişkin projelere destek sağlanmaktadır.

Uyum fonunun Yapısal Fonlardan farkı, Uyum Fonunun özel, bireysel projeleri desteklemesi ve desteğin bölgesel düzeyde değil, üye ülke düzeyinde verilmesidir. Yapısal fonlar finansal kaynakları belirli programlar altındaki tedbir ve önceliklere tahsis edilirken, Uyum fonu projeler için finansman sağlamaktadır. Uyum Fonu, tüm yapısal politikaların üçte biri oranında sağladığı destekle 2004’te Birliğe katılmış olan yeni üyeler için özel öneme sahiptir. Uyum fonu için öngörülen bütçe 2007-2013 dönemi için 61.6 milyar € olarak belirlenmiştir (Elçi, 2007: 32).

Uyum Fonu ile, bölgeler arası ekonomik ve sosyal dengesizlikleri gidermek ve geri kalmış bölgelerin hızlı bir şekilde diğer bölgelerle dengeye gelmesini sağlamak hedeflenmiştir (Gençkol, 2003: 24).

Uyum Fonu’ndan sağlanan yardım, yararlanan ülkenin bir ekonomik dönüşüm programı izlemesi şartına bağlıdır. Bir ülkenin aşırı bir kamu açığı vermesi durumunda fonların askıya alınması ihtimali vardır ve bu açık kontrol altına alınmaya kadar hiçbir yeni proje kabul

edilmemektedir. Bütün Projelerin seçimi ve uygulanması üye ülkelerce gerçekleştirilmekte, ancak projeler düzenli olarak Komisyon tarafından da izlenmektedir (Karluk, 2005: 464).

Yeni dönemde sürdürülebilir kalkınma, enerji etkinliği ve yenilebilir enerji projeleri de bu fon tarafından finanse edilecektir. Uyum Fonuna ayrılan kaynak; üye devletlerin nüfusu, yüzölçümü, sahip olduğu altyapı gibi kriterlere göre, GSYİH'larının %4'ünü geçmeyecek şekilde tahsis edilmektedir. Buna göre, Fondan yararlanacak ülkelerin her birine ayrılan belirleyici yardım oranı Berlin Avrupa Konseyi'nde şöyle sabitlenmiştir;

Yunanistan : %16-18

İrlanda : %2- 6

Portekiz: %16-18

İspanya: %61-63.5

Berlin Avrupa Konseyi'nde yardım oranı sabitlenen bu ülkelerden en az fon aktarılan İrlanda, 2003 yılında yapılan değerlendirme sonucu eşik değeri aştığından 2004 yılı itibariyle Uyum Fonu kapsamı dışına çıkarılmıştır.

Uyum Fonunun kullanımına ilişkin bir başka gelişme ise, 2001 yılında İspanya'nın desteğiyle, Fonun kapsamının Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerini de kapsayacak şekilde genişletilmesidir (Ekmen, 2008: 68).

16 Mayıs 1994 tarihli Konsey Tüzüğü gereğince, Uyum Fonu şu projelerin desteklenmesine katkı sağlayacaktır:

- **Çevre Projeleri**

Uyum Fonu, Roma Antlaşmasınının 130r maddesinde ifadesini bulan Topluluğun çevre ile ilgili politikaları ile 130s maddesinde belirtilen Topluluk politikalarındaki hedeflere ulaşılmasında faydalı olabilecek projelere katkıda bulunmaktadır. Bu kapsamda (info regio.org);

- Çevrenin korunması ve geliştirilmesi,

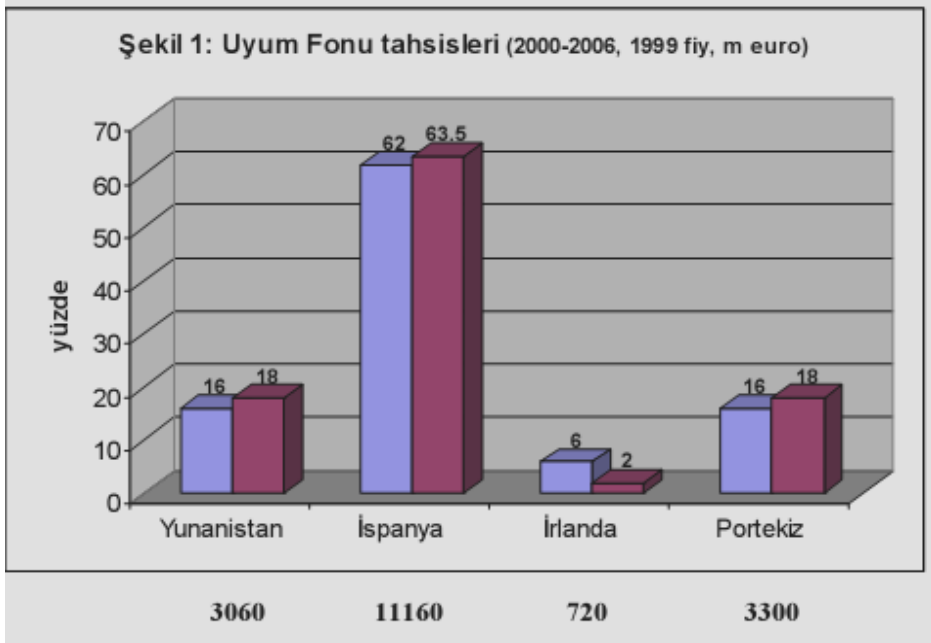
- İnsan sağlığının korunması ve
- Doğal kaynakların rasyonel kullanımı gibi faaliyetler sayılmaktadır.

- **Ulaşım- Altyapı Projeleri**

Uyum Fonu, üye ülkeler tarafından finanse edilen ve Topluluğun ortak ilgi alanında olan ulaştırma ile ilgili altyapı yatırımlarının finansmanına mali destek sağlamaktadır. Ulaşım, altyapı projeleri ile çevre projelerine aynı derecede değer veren Topluluk, Uyum Fonu kaynaklarının bu iki kategorideki projeler arasında paylaşılmasını konusunda uzlaşmaya varmıştır (inforegio.org).

Uyum Fonu kaynaklarından finanse edilen projeler İspanya, Portekiz, Yunanistan ve İrlanda'da ulaştırma alt yapısının ve çevrenin geliştirilmesine büyük katkıda bulunmuştur. 1993 yılından itibaren birçok proje Uyum Fonu kaynakları ile desteklenmiştir.

Şekil 1. Uyum Fonu Tahsisleri (2000-2006 milyon euro)

Kaynak: KAYA, Ferudun (2007), **Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) Kapsamında AB Mali Yardım Programları ve Yapısal Fonlarının Türkiye İş Kurumunu Etkinleştirmesindeki Rolü Uzmanlık Tezi**, Ankara, s.56

Şekil 1’de de görüldüğü gibi Uyum Fonlarından yararlanan dört ülkenin 2000-2006 Dönemi tahsisleri yer almaktadır. Şekilde de görüldüğü gibi Fonlar Yunanistan, İspanya, İrlanda, ve Portekiz için oldukça önemli bir konumdadır. Aktarılan bu fonlarla özellikle ulaştırma altyapısına dönük büyük yatırımlar yapılmış, ülkelerin aktarılan bu fonlarla birlikte refah seviyeleri önemli oranda artış göstermiştir.

2.1.3. Yapısal Fonlar

Yapısal fonların temel amacı, üye devletler ve bölgeler arasındaki sosyal ve ekonomik gelişmişlik farklılıklarını azaltmaktır (Karluk, 2005: 452-514). AB üye ülkelere yapısal fonlar aracılığıyla yardım sağlarken, aday ülkelere katılım öncesi mali yardım imkanları sunmaktadır.

Tek Avrupa Senedi ile Roma Antlaşması'na 130d maddesi eklenerek Topluluğun bölgesel politikaları kapsamında kullanılan üç fon (ASF, ABKF ve ATYGF) ‘Yapısal Fonlar’ adı altında toplanmış, Maastricht Antlaşması ile kurulan Balıkçılığı Yönlendirme Mali Aracı da daha sonradan buraya ilave edilmiştir (Karluk, 2005: 452-514).

Bu yapısal fonların üç temel hedefi vardır (deltur.cec.eu.int);

- Kalkınmada geri kalmış bölgelerdeki yapısal uyum ve gelişmenin desteklenmesi,
- Ekonomik ve sosyal dönüşüm içerisinde olan bölgelerin desteklenmesi yoluyla, karşılaşılan yapısal güçlüklerin giderilmesi ve
- Öğretim, eğitim ve istihdam politikaları ile sistemlerin modernizasyonu ve uyumlaştırılmasının desteklenmesidir.

AB üye ülkeler için yapısal fonlar ve uyum fonu, aday ülkeler için ise PHARE, ISPA ve SAPARD ve katılım öncesi diğer mali işbirliği araçları kullanılmaktadır. PHARE, ISPA VE SAPARD 2000-2006 Dönemi için genişleyen AB’de Bölgesel Politika konusunda kabul edildi.

Genel olarak Avrupa Birliği, kuruluşundan itibaren, üye ülkeler arasında ve üye ülkelerin bölgeleri arasında ekonomik ve sosyal gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik olarak

tedbirler almaya ve bu amaçla harcamalar yapmaya başlamıştır. AB Topluluk iken Roma Antlaşması ile Sosyal Fonun kurulmasına karar verilmiştir. Bunu 1962 yılında Avrupa Tarımsal Garanti ve Yön verme Fonu-Yön verme Bölümü ve 1975 yılında kurulan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu izlemiştir.

Toplulukta 1975 yılından bu yana izlenen bölgesel kalkınma politikası, geri kalmış bölgelere yapılan yardımların koordine edilmesine imkan sağlamaktadır. Ayrıca, Topluluk içinde mevcut bulunan mali mekanizmalar, kalkınmanın finansmanına katkıda bulunmasına yardımcı olmaktadır. Avrupa Birliği'nde değişik bölgeler ve sosyal gruplar arasındaki eşitsizlikleri azaltmak için mali desteğin yönlendirdiği beş temel araç vardır. Bunlara Yapısal Fonlar denir. Ekonomik ve Parasal Birliğin, sosyal birlik oluşturulmadan gerçekleştirilemeyeceği kabul edilmiş, Birliğin az gelişmiş bölgelerine yardımda bulunulmak amacıyla AB tarafından yapısal fonlar oluşturulmuştur (Karluk, 2005: 458).

AB tarafından geliştirilen yapısal fonlar, 1988 yılında yapılan düzenleme ile yeni bir sürece girmiştir. Bu süreçte Yapısal Fonlara ilişkin dört temel ilke belirlenmiştir. AB Bölgesel Politikalarının ana mekanizmalarını oluşturan bu ilkeler (Can ve Kocagül, 2008: 8);

- Ortaklık,
- Programlama,
- Yoğunlaşma ve
- Tamamlayıcılık olarak tanımlanmıştır.

Belirlenen bu ilkeler arasından ortaklık ilkesi, yerel ve bölgesel kurumların Yapısal Fonlara ilişkin konularda topluluk ve ulusal otoriteler ile yakın işbirliğini gerektirir. Bu nedenle 1988 düzenlemeleri ile ilk kez yerel ve bölgesel otoriteler kaynak tahsisinde en etkin araç olarak belirlenmiştir. Bu şekilde daha önceki rolleri danışmanlıkla sınırlı olan Bölgesel otoriteler, bölgesel planların hazırlanması ve uygulanmasında etkin rol almaya başlamışlardır. Ayrıca 1988 yılında hazırlanan Tüzükle, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu, Avrupa Sosyal Fonu 'Yapısal Fonlar' başlığıyla tek bir şemsiye altında toplandı (Can ve Kocagül, 2008: 8).

1988 Reformu ile birlikte Bölgesel Politikaların oluşturulması görevi, Komisyona verildi. 1988 Reformundan sonra 1993 yılında yapılan yeni düzenlemeler ile ortaklık ilkesi ekonomik ve sosyal ortaklıkları da içine alacak şekilde genişletilmiştir. Bu genişleme ile birlikte 1988 yılında, bölgesel politikaların oluşturulması görevi, Komisyona verilmişken; 1993 yılında yapılan düzenleme ile artık bu görev Konseye devredilmiştir. Böylece bölgesel politikaların oluşturulmasındaki güç dengesi de değişmiş oldu. Ayrıca 1993 yılında devreye giren Uyum Fonu, bölgesel kalkınmaya hizmet etmekten çok parasal birliğin kabul görmesi için az gelişmiş ülkelere destek verilmesini sağlamıştır (Can ve Kocagül, 2008: 13).

Avrupa Topluluğu Antlaşmasınının 130a/2 maddesinde AB'deki bölgeler arasında bulunan gelişme farklılıklarını, kırsal alanların geri kalmışlığını azaltmak için yapısal politikalar uygulanacağı belirtilmektedir (Europe the Challenge, 1983: 98).

Yapısal politikaların uygulanması çerçevesinde sağlanan fonların amacı, Avrupa çağında daha dengeli ekonomik ve toplumsal dengeyi sağlamak ve üye devletler ile ortaklaşa olarak bölgelerde gelişme etkinliklerini finanse ederek bölgeler arası dengesizlikleri azaltmaktır (Keleş, 1999: 51) .

Yapısal Fonlar, 2000-2006 Dönemi ve 2007-2013 Dönemlerinde meydana gelen gelişmelerle birlikte farklı hedef ve araçlardan yararlanmışır. Tablo 7'te bölgesel politikaların özünü oluşturan yapısal fonların amaçları ve bunlara uygun araçlar sınıflandırılmışır. Yapısal Fonlar dönem olarak 6 yıllık periyodik gruplara ayrılmışır (Akşahin, 2008: 8).

Tablo 7 : Yapısal Fonlar ve Araçları

2000-2006		2007-2013	
Amaçlar	Finansal Araçlar	Amaçlar	Finansal Araçlar
Uyum Fonu	Uyum Fonu	Yakınlaşma ve	Uyum Fonu
HEDEF I	ERDF ESF EAGGF-Yönlendirme FIFG	Rekabetçilik	ERDF ESF
HEDEF II	ERDF ESF	Bölgesel Rekabetçilik ve İstihdam	ERDF ESF
HEDEF III	ESF	-Bölgesel seviyede -Ulusal seviyede: Avrupa İstihdam Stratejisi	
INTERREG	ERDF	Avrupa Bölgesel	ERDF
URBAN	ERDF	İşbirliği	
EQUAL	ESF		
LEADER+	EAGGF-Yönlendirme		
Hedef I dışında balıkçılık sektörünün yeniden yapılanması ve kırsal kalkınma	EAGGF-Garanti FIFG		
Dokuz Amaç	Altı Araç	Üç Amaç	Üç Araç

Kaynak: AKŞAHİN, S. Banu, (2008), **Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası, Yapısal Araçların Kordinasyonu ve Türkiye'nin Uyumu** , AB Uzmanlık Tezi, Ankara, s.45

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, 2007-2013 Döneminden itibaren Uyum Politikasının yapısında kullanılan araçlar değişmiştir (Oktayer, 2007: 61-81).

2007 yılından önce Yapısal Fonlar; Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu Yönlendirme Bölümü ve Avrupa Balıkçılık Fonundan oluşmaktaydı. Yeni Dönemde ise Yapısal Fonlar sadece Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Avrupa Sosyal Fonundan oluşmaktadır.

2000-2006 Döneminde yapısal fonların %94'ünün Hedef I, Hedef II, Hedef III kapsamında kullanılması planlanmıştır.

Hedef I, Avrupa'nın az gelişmiş bölgelerinin kalkınma seviyelerinin AB seviyesine yaklaşması doğrultusunda, finansal yardımlarda bulunmaktadır.

Bir bölgenin Hedef I kapsamında yer alabilmesi için aşağıdaki kriterlere uygun olması gerekmektedir (Begg, 1995: 11);

- NUTS II Bölgeleri olarak anılan satın alma gücü esasına göre, kişi başına GSYİH'sı Topluluk ortalamasının %75'inin altında olan bölgeler (Yapısal fonların yaklaşık %70'i Topluluk nüfusunun %22'sinin yaşadığı bu bölgelerde kullanılmaktadır),
- Nüfus yoğunluğu oldukça düşük olan bölgeler (İsveç ve Finlandiya),
- En uzak bölgeler (Bu kategoride Fransa'nın deniz aşırı bölgeleri, Kanarya adaları girmektedir) .

Hedef I, Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönverme Fonu ve Balıkçılığı Yönlendirme Finansal Araçları ile desteklenmektedir. Toplam yapısal harcamaların %70'ini oluşturan bu fondan AB nüfusunun %22'si faydalanmaktadır (European Commission, 2004a). Hedef I kapsamında tahsis edilen fonlardan faydalanabilmek için oldukça ayrıntılı bir süreci takip etmek gerekmektedir.

Hedef II, yapısal zorluklarla karşı karşıya olan sanayi, kırsal, şehir ya da balıkçılığa bağımlı alanlarda ekonomik ve sosyal dönüşümü desteklemektedir.

Hedef II çerçevesindeki kaynaklardan yararlanmak için geliştirilen kriterler;

- Sanayi Bölgelerinde: Topluluk ortalamasının üzerinde bir işsizlik oranı, topluluk ortalamasının üzerinde bir sanayi istihdam oranı, sınai istihdam oranında düşüş,
- Kırsal Kesimde : Düşük nüfus veya tarım sektöründe yüksek işgücünün istihdamı, yüksek işgücünün istihdamı, işsizlik veya yüksek oranda kırsal kesimden göç eğilimi,
- Şehirlerde : Yüksek düzeyde uzun süreli bir işsizlik oranı, yüksek düzeyde bir fakirlik, çevre sorunları, suçluluk oranının yüksekliği,düşük düzeyde eğitim (Bu beş kriterden birinin varlığı, bu amaç için tahsisi edilen fonlardan yararlanmak için yeterlidir),
- Balıkçılığa Dayalı Bölgeler : Balıkçılık sektöründe önemli bir istihdam oranı, bu sektördeki istihdam oranında düşüş,

Hedef I' de olduğu gibi, Hedef II'de de oldukça detaylı ve katı kurallarla belirlenmiş bir prosedür belirlenmiştir. Buna göre (Avrupa Komisyonu Temsilciliği, 2000),

- Tüzük bu hedef kapsamındaki kaynaklardan yararlanacak Topluluk nüfusunun toplam nüfusun %18'ini geçmemesi şartını koymuştur.
- Komisyon, sinai ve kırsal kesimdeki nüfusu ve işsizlik oranını ve Hedef I dışında kalan bölgelerdeki uzun süreli işsizlik oranlarını göz önünde bulundurarak bir tavan getirmiştir.

Hedef II'de, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu ve Balıkçılığı Yönlendirme Finansal Aracı kullanılmaktadır. Toplam yapısal fonların %11.5'i bu hedefe ayrılırken, toplam nüfusun da %18'i faydalanmaktadır. Üye devletler kriterlere uygun bölgelerini kendileri belirleyip Komisyona sunmaktadırlar. Komisyon tarafından üye devletlere danışarak, Hedef II kaynaklarından yararlanacak bölgelere ilişkin kesin bir liste hazırlanmaktadır. Liste 7 yıl için hazırlanmakta olup bu süre içinde herhangi bir nedenle kriz yaşayan bölgeleri de içerecek şekilde listeye ilaveler yapılabilmektedir.

Hedef III, istihdamı artırmak ve kişilerin eğitimleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu hedef ise, sadece Avrupa Sosyal Fonu aracı ile desteklenmektedir. AB genelinde Hedef I, bölgeleri

dışındaki bölgelerin desteklenmesi öngörülmekte ve yapısal fonların %12.3'ü bu amaçla ayrılmaktadır.

Program kapsamında desteklenebilecek projeler şunlardır (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 1999);

- İşsizliği azaltmak amacıyla, aktif istihdam politikası geliştirmeye yönelik projeler,
- Sosyal dışlanma tehdidi altında bulunan kişilerin istihdam piyasasına girişlerini iyileştirmeye yönelik projeler,
- Eğitim programları aracılığıyla istihdam olanaklarının artırılması,
- Ekonomik ve sosyal değişimlerin önceden belirlenerek gerekli uyum hazırlıklarının gerçekleştirilebilmesi amacıyla önlemler geliştirmeye yönelik projeler,
- Kadın- erkek eşitliğini sağlamaya yönelik projeler,

2000-2006 Döneminde AB-15'lere yönelik yapısal araçlar için 213 milyar Euro kaynak ayrılmıştır. 2004-2006 dönemi için yeni üye devletlere ayrılan miktar ise, yaklaşık 22 milyar Euro'dur (Tablo 8). Hedef I altında en fazla fon alan ilk üç ülke AB-15 içinde sırasıyla İspanya, İtalya ve Yunanistan iken AB+10 içinde Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'dir. Fonların ülkeler bazında dağılımına baktığımızda en fazla fon alan ilk üç ülke AB-15 içinde sırasıyla İspanya (62 milyar), Almanya(32,8 milyar) ve İtalya'dır (32,7 milyar). Bu sıralama AB+10 içinde Polonya (13 milyar), Macaristan (3 milyar) ve Çek Cumhuriyeti (2,6 milyar) şeklindedir (European Commission, 2004b).

Tablo 8: Yapısal Fon Bütçesi(1999 fiyatlarıyla, milyar Euro)

	AB-15(2000-2006)	AB+10(2004-2006)	AB-25
HEDEF I	137800	13230	151030
HEDEF II	22040	0,12	22160
HEDEF III	24050	0,11	24160
INTERREG	4875	0,42	5295
URBAN	0,7	0	0,7
EQUAL	2850	0,22	3070
LEADER	2020	0	2020
FİŞHERİES	1106	0,003	1109
UYUM	18000	7590	25590
TOPLAM	213441	21693	235134

KAYNAK: Can ve Kocagül (2007), **Avrupa Birliği'nde Bölgesel Politikanın Gelişimi ve Yapısal Fonlar**, Tepav Yayınları, Ankara, s.33, Derleme

2000-2006 Döneminde gerçekleştirilen bu yeniliklerle birlikte, Avrupa Birliği'nde genişleme ve derinleşme faktörlerinin etkisiyle birlikte 2007-2013 Döneminde ilk olarak Topluluk Lizbon Programı ve Sosyal Uyum'a ilişkin 'Topluluk Strateji Rehberi' 6 Ekim 2006 tarihli Konsey kararı ile kabul edilmiştir. 2007'den sonra başlayacak olan ve 2007-2013 arasında Uyum Politikasının ana hatlarının belirlendiği bu belgede iki temel hedef belirlenmiştir. Bu hedeflerden birincisi, Topluluk politikaları ile ulusal ve bölgesel gelişim programlarını birleştirerek, Uyum Politikasının stratejik boyutunu güçlendirmek; ikincisi ise, üye devletler ile bölgeler arasındaki ortaklığı güçlendirerek üyeler ve Parlamento arasındaki yetki-sorumluluk dağılımını daha net tanımlayarak Uyum Politikasının bu paydaşlar tarafından daha çok sahiplenilmesini sağlamaktır (Can ve Kocagül, 2007: 33).

Belirlenen bu temel hedeflerle birlikte 2007-2013 Döneminde yapılan en önemli reform, 2007 yılına kadar işleyiş ve işlevlerinde değişikliklere uğrayan yapısal fonların faaliyetlerinin

giderek birbirini tamamlayan ve bütünleyen bir yapıya kavuşturulmuş olmasıdır. Avrupa Birliği'nde 2007-2013 dönemi için geliştirilen yeni uyum politikasının sonucu olarak Yapısal Fonlara yeni bir düzen verilmiş ve Uyum Fonu ile önceki dönemlerin Yapısal Fonları'ndan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Avrupa Sosyal Fonu'nun bu yeni dönemde birlikte uyum içinde çalışmaları öngörülmüştür. Daha önce Yapısal Fonlar kapsamında olan Avrupa Tarımsal Yönerme ve Garanti Fonu ve Leader+ programı bu dönemde birleştirilerek Avrupa Kırsal Kalkınma İçin Tarım Fonu adı altında yeni bir yasal yapı kazanırken benzer şekilde Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı da yeni bir yasal düzenlemeyle Avrupa Balıkçılık Fonu adını almıştır. Artık bağımsız yasal yapılara sahip olan Avrupa Kırsal Kalkınma İçin Tarım Fonu ve Avrupa Balıkçılık Fonu tıpkı yapısal fonlar gibi üye ülkelerde çok yıllık kalkınma programlarının uygulanmasına destek sağlayacaklardır. Böylece üye ülkeler arasında ortak tarım politikasının yöntem ve araçlarına yönelik üye ülkeler arasında işbirliği ve koordinasyon da güçlendirilmiş olacaktır (Avrupa Komisyonu, 2007: 11).

Ayrıca yapılan düzenlemelerle, fonların tabi olacağı temel kriterler kaynak israfının önlenmesi amacıyla üçe indirilmiştir. 2007-2013 Döneminde Uyum Politikasının ana eksenini 'Üç Hedef- Üç Fon' Sloganı oluşturmuştur (Akşahin, 2008: 54). Bu kapsamda 2007-2013 Dönemi için geliştirilen hedefler ;

Yakınsama (Convergence) Hedefi : 2000-2006 Döneminde Hedef I kapsamında olan bölgeler, 2007 yılından itibaren 'yakınsama bölgeleri' adını almıştır. Bu hedef, gelişimi Topluluk gerisinde kalmış bölgelerdeki büyümeyi ve yeni iş alanlarının geliştirilmesini desteklemek amacıyla getirilmiştir. 17 ülkedeki, Birliğin ortalama GSYİH'sının %75'inden az olan NUTS II düzeyindeki 100 bölgeyi kapsamaktadır (Akşahin, 2008: 54).

Yakınsama hedefinin amacı, beşeri ve fiziksel sermayeye yatırım yapılması, bilgi toplumunun geliştirilmesi ve yenilikler, ekonomik ve sosyal değişime uyumun teşvik edilmesi, çevrenin korunması ve iyi yönetişimin sağlanması yoluyla az gelişmiş bölgelerin büyüme ve istihdam koşullarının iyileştirilmesi ve böylece geri kalmış bölgelerin ekonomik yakınsamalarının hızlandırılmasıdır (europa.eu/pol/reg/overview_en.htm, Erişim tarihi: 13.01.2008).

Bölgesel Rekabet Edilebilirlik ve İstihdam (Regional Competitiveness and Employment)

Hedefi : Bu hedefin amacı, yakınsama bölgeleri dışındaki bölgelerde, rekabet gücünü ve yatırımcılar için çekiciliği artırmak ve istihdamın artırılması olarak belirlenmiştir.

Bu hedeflerin iki yönlü bir yaklaşım çerçevesinde uygulanması planlanmıştır: Birincisi, kalkınma programları, yenilikler, bilgi toplumunun ve girişimciliğin teşvik edilmesi, çevrenin korunması yoluyla ekonomik değişimin sağlanmasına yardımcı olmak, ikincisi; insan kaynaklarına yatırım yapılarak ve işgücünün adaptasyonunu sağlayarak daha fazla ve daha iyi iş imkanları oluşturmaktır. Urban II ve Equal Programları, Yakınsama ve Bölgesel Rekabet Edilebilirlik ve İstihdam hedefleri ile bütünleştirilmiştir (Akşahin, 2008: 55).

Avrupa Bölgesel İşbirliği (European Territorial Cooperation) Hedefi: Bu hedef, Uluslar arası işbirliğinin geliştirilmesi, bölgelerarası işbirliği ile bütünleştirilmiş bölgesel gelişimin sağlanması ve deneyimlerin paylaşımı yoluyla sınır ötesi işbirliğinin sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu amaç ile birlikte bu hedef, INTERREG Programından kazanılan deneyimlere dayandırılmıştır. Birlik içindeki tüm iç ülke sınırında yer alan ve Birliğin bazı dışsal sınırlarında yer alan NUTS III düzeyindeki bölgeleri kapsamaktadır.

Toplulukta beş farklı fon bulunmaktadır. Bunlar;

- Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu
- Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
- Avrupa Sosyal Fonu
- Balıkçılığın Yönlendirilmesi Finansman Aracı
- Uyum Fonu

AB tarafından aday ülkelere yönelik uygulanan yapısal fonlara ilaveten sorunlara ortak çözüm bulunmasını amaçlayan Topluluk girişimleri de mevcuttur (deltur.cec.eu.int);

İnterreg III: Topluluk içindeki ortak sınır bölgelerinde, topluluk üyesi ülkelerle, sınırları bulunan ülkelerin sınır bölgeleri arasında ve Topluluğun kendi içindeki bölgeleri arasında işbirliklerini sağlamaktadır.

Urban II: Krizde bulunan kentsel alanların ve semtlerin ıslah edilmesi amacıyla geliştirilen yenilikçi stratejileri ve işbirliklerini desteklemektedir.

Leader +: Sürdürülebilir kalkınmanın yeni yerel stratejilerinin belirlenmesi amacıyla geliştirilen yenilikçi stratejileri ve işbirliklerini desteklemektedir.

Equal: İstihdam pazarına girişte sorunlara neden olan eşitsizliklerin ve ayrımcılığın sebepleriyle mücadele etmek için destek vermektedir.

2.1.3.1. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu

Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Mart 1975 tarihinde Dublin’de yapılan Avrupa Konseyi toplantısından sonra kurulmuştur. Roma Antlaşmasında yer almamaktadır (Karluk, 2005: 459).

Bölgesel fon öncelikle, üye ülkelerin geri kalmış bölgelerinin kalkınması için gerekli yardımları sağlamaktadır. Üye ülkelerin hangi bölgelerinin Fon yardımlarından yararlanacağı ise ayrıca belirtilmiştir (Şahin, 1998: 89).

Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, 18 Mart 1975 tarihinde Roma Antlaşması’nın 235. maddesinin verdiği yetkiye dayanılarak 724/75 sayılı Tüzükle kurulmuştur (EEC, 1975). Bölgesel Kalkınma Fonundan yararlanma koşulu olarak Topluluğun GSYİH’ sının %75’nin altında kalan bölgelerin tespit edilerek, mali yardımların sağlanması gereğinin altı çizilmiştir (Ekmen, 2008: 58). Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, AB yapısal fonlarının en büyüğüdür ve toplam bütçenin yarıya yakın bir bölümünü oluşturur.

Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu’nun işleyiş ve kuralları, 1979’da değişikliğe uğramış, ‘kota’ ve ‘kota dışı’ olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. %95’lik kota bölümü, üye ülkelerin bölgesel sorunları dikkate alınarak ülkelere dağıtılmıştır. Geriye kalan %5’lik kota dışı bölüm

ise, Komisyon tarafından belirlenen birden fazla ülkeyi ve bölgeyi ilgilendiren özel programların finansmanı için ayrılmıştır (Cesur, 2004: 64).

Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, 1984’de önemli değişikliklere uğrayarak, kota ve kota dışı bölümler kaldırılmış ve üye ülkeler için üretim düzeyleri, işsizlik düzeyleri gibi kıstasların dikkate alındığı ve her üç yılda bir yeniden değerlendirildiği alt ve üst sınırlar getirilmiştir.

1987’de Avrupa Tek Senedi’nin kabul edilmesinden sonra Topluluğun diğer yapısal fonları ile birlikte genel esaslara bağlanan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu yeniden düzenlenmiştir. Avrupa Tek Senedi ile Roma Antlaşmasına ek maddeler konularak Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu’nun yasal dayanağı oluşturulmuştur. Avrupa Tek Senedinin kabul edilmesiyle birlikte, ABKF'nin bütçedeki ağırlığı artmaya başlamıştır. Bunda, Topluluk politikalarında meydana gelen iki önemli değişikliğin payı vardır. Bunlardan birincisi, Topluluğun tarım sektörüne ayırdığı kaynakları kısmasıdır. İkincisi ise, anılan tarihten itibaren ülkeler ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik Topluluk politikalarında meydana gelen olumlu gelişmelerdir (Şahin, 1998: 75).

1987 yılında Avrupa Tek Senedi’nin kabul edilmesi ve Roma Antlaşmasına bir maddenin eklenmesi (Madde 130c) ile Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonunun amaçları ‘geri kalmış bölgelerin gelişmesi ve yapısal bakımdan düzenlenmesine ve gerileyen sinai bölgelerdeki üretimin değiştirilmesine katılım yoluyla, Topluluk içindeki temel bölgesel dengesizliklerin giderilmesine yardımcı olmak’ şeklinde tanımlanmıştır (Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Antlaşmalar, 1993: 193).

Fon, diğer yapısal fonlarda olduğu gibi yardımlarında Topluluk tarafından tespit edilmiş bulunan kriterler çerçevesinde üye ülkelere yardım sağlamaktadır. Ayrıca Fon, bölgesel planlar, bölgesel işletme programları, yardım planlarının kısmi finansmanı ve global yardımlar şeklinde birçok faaliyetin finansmanına katkı sağlamaktadır.

2.1.3.2. Avrupa Tarımsal Yönlendirme Ve Garanti Fonu

Kırsal Kalkınma Politikasını destekleyen bu fon, Ortak Tarım Politikasını da ilgilendirmesi açısından önem taşımaktadır. Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu, tarımın sosyal yapısından ve tarımsal bölgeler arasındaki doğal ve yapısal farklılıklardan kaynaklanan tarımsal faaliyetlerin özgün doğasına yönelik bir fondur. Üye ülkelerin tarım politikalarını uyumlaştırmayı hedefleyen bu fon, 14 Ocak 1962'de kurulmuştur. 5 Nisan 1964'de Garanti Bölümü ve Yönverme Bölümü olmak üzere ikiye ayrılmıştır (Elçi, 2007: 45).

Avrupa Tarımsal Garanti ve Yön verme Fonunun kuruluş amacı; Roma Antlaşması ışığında tarım politikası amaçları arasında yer alan arzın esnekliğinin sağlanması, üreticilerin belirli bir gelir seviyesine ulaşmasının sağlanması, fiyat politikalarını ve tarımsal altyapıyı düzenlemek için bir finansman kaynağı oluşturmaktır (Ekmen, 2008: 52).

FEOGA aslında bağımsız bir fon ise de, Birlik bütçesinin ayrılmaz bir parçasıdır ve bütçe harcamalarının ortalama üçte ikisini kapsar (Karluk, 2005: 443).

AB'nin kırsal kalkınma politikasının ana finansman aracı ve aynı zamanda Ortak Tarım Politikasının da ikinci ayağını oluşturan FEOGA, iki bölümden oluşmaktadır (Can, 2004: 75); Yön verme Bölümü, Hedef 1 kapsamındaki kırsal kalkınma çabalarını desteklerken, Garanti Bölümü, Hedef 1 dışındaki bölgelerdeki etkinlikleri desteklemektedir. Yönverme ve Garanti Bölümleri arasındaki temel fark, Yönverme Bölümü harcamalarına üye ülkeler kısmen katılırken; Garanti Bölümü harcamalarına doğrudan katılmaktadırlar. Bununla birlikte, Garanti Bölümü, pazar ve fiyat politikasından doğan harcamaları; Yönlendirme Bölümü ise, tarımın yapılanması politikasından doğan harcamaları içermektedir (Bilgili, 2006: 66).

Tarımsal yapının yeniden düzenlenmesi ve mevcut yapının geliştirilmesi, ihtiyaç sahibi ülkeler için önem taşımaktadır. Tarımsal yapı problemlerini çözmüş ve tarımsal faaliyetleri az olan bir ülkenin, Fon kaynaklarından yararlanması imkanları da kısıtlı olacaktır. İhtiyaç sahibi ülkenin tarımsal potansiyeli ve tarımsal yapısındaki bozukluklar, Fon kaynaklarının kullanılmasında etkili olan iki unsurdur (Şahin, 1998: 109).

2.1.3.2.1. Feoga Garanti Bölümü

FEOGA'nın Garanti Bölümü, ortak piyasa düzenleri içindeki harcamaları finanse eder, asgari fiyat garantilerini ve ihracat sübvansiyonlarını karşılar. Garanti Bölümü kapsamına, destekleme giderleri, üretici yardımları, belli ürünlerin piyasadan çekilmesi ve üretimlerinin azalması amacıyla yapılan yardımlar ile Birlik dışı ülkelere yönelik tarım ürünleri ihracatına ödenen sübvansiyonlar girer (Karluk, 2005: 443).

AB bütçesinin en büyük gider kalemini teşkil eden bu fon, AB ortak piyasa düzenine tabi tarım ürünlerinin iç piyasa düzenlemelerine yönelik çeşitli müdahaleler için gerekli harcamalarla, iç ve dış fiyatlar arasındaki farkın telafisi yoluyla Topluluk ürünlerinin dünya pazarlarına ihracatını sağlamaya yönelik iadelerin finansmanına mali destek sağlamaktadır (Yıldız ve Yardımcıoğlu, 2005: 81).

Bu mali destekleri iki temel başlık altında gerçekleştirmektedir. Bunlar;

- Tarımsal Piyasaların Düzenlenmesine Yönelik Müdahaleler ve
- Üçüncü Ülkelere İhracatta Yapılan İadelerdir.

AB'nin Ortak Tarım Politikasında yapmış olduğu düzenlemeler çerçevesinde, FEOGA'nın Garanti Bölümü harcamaları da her geçen yıl nispi olarak azalmaya devam etmektedir. Bu harcamalar zorunlu harcamalar olup Yapısal Fonlar içerisinde değerlendirilmemektedir (Elçi, 2007: 46).

Birlik bütçesinin ortalama üçte ikisine yakını bu fonda toplanmaktadır. Ayrıca, tarımsal harcamalarda FEOGA'nın Garanti Bölümü için yapılacak giderler, Konsey'in 1987 yılında almış olduğu karar doğrultusunda, Birlik GSYİH'sındaki yıllık artışın %74'ünü geçemeyecektir (Karluk, 2005: 443).

Bu Fon, AB'nin Ortak Tarım Politikasının 1958 yılından beri en önemli uygulama aracı olarak, Birliğin belirlediği kurallar çerçevesinde, temel tarımsal ürün piyasalarının düzenlenmesine katkılarda bulunmaktadır (Şahin, 1998: 28).

FEOGA-Garanti Bölümü, Topluluktaki tarım ürünleri fiyatlarında istikrar sağlamaya çalışmaktadır. Topluluk, bu amaçla, ithalat vergileri, iadeler diye adlandırılan ve tarım ürünleri ihracatında uygulanan ihracatta yardımlar ve fiyatların düşmesi halinde milli müdahale kurumları aracılığı ile ürünlerin depolanması veya satın alınması şeklinde fiyat destekleri sağlamak gibi mekanizmalar kullanmaktadır (DPT Yayınları, 1998).

Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönverme Fonunun Garanti Bölümü harcamalarından, tarımsal ürünler üreten üye ülkeler daha çok faydalanmaktadırlar.

2.1.3.2.2.Feoga Yönlendirme (Yönverme) Bölümü

Yönlendirme Bölümü, Ortak Tarım Politikası'nın hedeflerinin gerçekleştirilmesine yönelik ortak eylemleri finanse etmek için oluşturulmuştur. Bu bölümden üye ülkelere yapılan yardımlar, Garanti Bölümü gibi bütçede önemli bir yer tutmamaktadır.

FEOGA Yönlendirme Bölümü, 'Yapısal Fonlar' kapsamında, 1987 yılında Avrupa Tek Senedi'nin kabul edilmesinden sonra Topluluğun diğer yapısal fonları ile birlikte genel esaslara bağlanmıştır (Şahin, 1998: 75). Yönlendirme Bölümü, Gündem 2000 kararları doğrultusunda uygulamaya konulan 125/1999/AT sayılı Tüzük uyarınca, Garanti Bölümü'nün finanse ettiği kırsal kalkınma önlemleri dışında kalan önlemler için finansman sağlamaktadır (Cesur, 2004: 63).

2.1.3.3.Avrupa Sosyal Fonu

Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran Roma Antlaşması ile oluşturulan mali organlardan biridir.Fonun temel amacı; 'Yapısal işsizlikle mücadele, çalışma koşullarını iyileştirme, işçilerin mesleki eğitimlerini sağlama, yaşam standartlarını yükseltme ve işsizlere gelir sağlama olarak belirlenmiştir. ESF ekonomik ve sosyal yakınlaşmanın desteklenmesine yardım etmekte ve Topluluk genelinde tutarlı istihdam politikalarının oluşturulmasında oldukça önemli bir araç niteliği taşımaktadır (Onur, 2009: 48).

Avrupa Sosyal Fonu kapsamında ayrıca, işgücü piyasalarındaki eşitsizlik ve ayrımcılığa karşı çalışmalar da desteklenmektedir. İstihdam pazarına girişte eşitsizlik ve ayrımcılık gibi sorunlarla mücadele etmek için işbirliğini amaçlayan Equal Programı'nın da finansman kaynağı Avrupa Sosyal Fonudur (Onur, 2009: 49).

Avrupa Sosyal Fonu, başlangıçta, Avrupa gündeminde ancak marjinal bir konuma sahipken, ekonomilerde ve toplumlardaki gelişmeler sonucu, bugün, istihdam ve sosyal politika AB karar alma mekanizmalarının en önemli gündem maddelerinden birisi haline gelmiş bulunmaktadır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2001:11).

Avrupa Sosyal Fonu, 1958 yılında kurulmuş; ancak 1960 yılında işlerlik kazanmıştır. Gerçekleştirilen bu etkinlikle birlikte, 1971’de reforma tabi tutulmuştur. Yapılan bu reform ile Fon’un ulusal hedeflerden çok Topluluk ihtiyaçlarını karşılayan bir araç olarak genişletilmesi ve güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca, Fon’un yönetiminde etkinlik ve esneklik sağlanması öngörülmüştür (Cesur, 2004: 66).

ESF için uygun faaliyetler üç kategoride toplanmaktadır. Bunlar (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2001: 45);

Kişilere Yönelik Yardım: eğitim ve staj, istihdam yardımı, bilim ve istihdam alanında yüksek eğitim, yeni istihdam kaynakları,

Yapılar ve Sistemler İçin Yardım: eğitim ve öğretim sistemlerinin iyileştirilmesi, istihdam hizmetlerinin modernleştirilmesi,

Destekleyici Önlemler: bilgi seviyesinin yükseltilmesi, ilgili hizmetlerin geliştirilmesi vb.

2.1.3.4. Balıkçılığın Yönlendirilmesi Mali Aracı

Başlangıçta balıkçılığın finansmanı, FEOGA’ dan finanse edilmiştir. Ancak, Yapısal Fonlarda 1993 yılındaki reformu takiben, balıkçılık sanayi için, FIG olarak adlandırılan Balıkçılığın Yönlendirilmesi Mali Aracı kurulmuştur (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2003: 14). FIG, balıkçılık sektöründeki yapısal önlemleri teşvik amaçlı olup üye devletlerin kalkınma önlemleri doğrultusunda yaptıkları bağışlardan oluşmaktadır. Bu önlemler şu hedeflere hizmet etmektedir (Elçi, 2007: 55);

- Balıkçılık kapasitesinin artırılması,
- Balıkçılık kaynaklarının sürdürülebilir rasyonel kullanımı,
- Balıkçılık limanlarındaki alt yapı,
- Ekonomik girişimlerin geliştirilmesi ve rekabet düzeylerinin güçlendirilmesi,

- Ürünlerin pazara girişlerinin geliştirilmesi,

FIFG yapısal fonlar ile aynı işlevde olmasına rağmen yapısal fonların özellikle geri kalmış bölgelere odaklanmasından dolayı mali yardımlardan ayrılmaktadır. Balıkçılıkla uğraşılan bölgeler ve bu bölgelerdeki kaynak, çevre ve istihdam gibi etmenler heterojen bir dağılım gösterebilmektedir. Bu nedenden dolayı balıkçılık fonu diğer yapısal fonlardan ayrılmıştır. 2000–2006 dönemi Balıkçılığın Yönlendirilmesi Mali Aracı devam etmiş, 2006–2013 hazırlanan taslak tüzüğü kabulü ile FIFG yerini Avrupa Balıkçılık Fonuna bırakmıştır(Elçi, 2007: 60).

FIFG'in amacı, balıkçılık sektörünün bütünleşmiş bir yaklaşımla yeniden yapılandırılmasıdır. Böylece yapısal fonların böyle bir sisteme uygulanmasının yararlı sonuçlar doğuracağı düşünülmüştür. Ayrıca avlanma kapasitesi fazlasının ortadan kaldırılması için de önemli bir mali destek gerekmiştir. Bu amaç çerçevesinde FIFG'e 2000–2006 döneminde tahsis edilen bütçe miktarı 3,7 milyar Euro'dur (İktisadi Kalkınma Vakfı, s.15).

FIFG avlanma, pazarlama, işleme ve su kültürü sektörlerinde yapısal tedbirlerin hayata geçirilmesi, sahil suları içerisinde korunmuş bir bölge oluşturulması ve liman faaliyetlerinin geliştirilmesi için gerekli fonları kullanılabilir hale getirmiştir. Sanayi tarafından başlatılan girişimler veya yeni pazarların tanıtılması ve teşviki gibi önlemler de bu mali destekten yararlanabilmektedir. Balıkçılık ile geçinen bölgelerin diğer Yapısal Fonlardan yararlanmalarını sağlamak üzere Topluluğun özel bir girişimi olan PESCA oluşturulmuştur (Karluk, 2005: 462).

2.1.4. Topluluk Girişimleri

Bölgesel Destek Programları, özgün faaliyetin belirlenmesini yerel ve ulusal yetkililere bırakarak yetki devri ilkesini izlemekle birlikte, Topluluk Girişimleri bu uygulamanın bir istisnası olarak ortaya çıkmaktadır (İKV, 2001: 49). Üye ülkeler ve bölgeler arasında deneyimlerin paylaşılmasını ve sınır aşan işbirliğinin geliştirilmesini amaçlayan Topluluk Girişimlerini başlatma yetkisi 1988 yılında Konsey tarafından kabul edilen bir yönetmelikle Komisyona verilmiştir (Ekmen, 2008: 82).

Topluluk Girişimleri, Topluluk tarafından başlatılan, Komisyonca üye ülkelere önerilen Topluluk çapında programlardır. Burada amaç, Avrupa genelini ilgilendiren belirli sorunların çözümüne getirilen yenilikçi yaklaşımların desteklenmesidir (Can, 2004: 93).

Diğer programlarla karşılaştırıldığında, Topluluk İnisiyatifleri şu özelliklere sahiptir;

- Ülkeler arası, sınır ötesi ve bölgelerarası işbirliğine destek,
- Aşağıdan-yukarıya uygulanabilme metodu,
- Topluluk tedbirlerine ve önceliklerine verilen hizmet.

Belirli dönemler itibariyle reforma tabi tutulan bu girişimler süreç itibariyle değerlendirildiğinde, şu tablo ortaya konulabilir;

2.1.4.1. 2000–2006 Dönemi Topluluk Girişimleri

Bu dönemde Gündem 2000'e bağlı olarak hedefler gibi Topluluk Girişimleri de sayıca azaltıldı. Bu dönemde Topluluk Girişimlerinin sayısı, 13'ten dörde indirilmiştir ve her girişim tek bir yapısal fondan finanse edilmektedir. Bu dönemdeki dört girişim şunlardır (Can, 2008: 46):

2.1.4.1.1. Interreg III(Sınır Bölgelerinde İşbirliği Programı)

Önceki dönemdeki Interreg II gibi sınır-ötesi ve bölgeler arası işbirliğini, uyumu ve dengeli ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek amacıyla oluşturulmuştur. Bölgesel planlama faaliyetleri de bu girişim tarafından desteklenirken, girişimin finansmanı Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu tarafından sağlanmıştır.

Bu girişim, Topluluk alanının tümünde uyumlu, dengeli ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek amacıyla, Topluluk içindeki ortak sınır bölgelerinde, Topluluk üyesi ülkelerle sınırları bulunan ülkelerin sınır bölgeleri arasında ve Topluluğun kendi içindeki bölgeleri arasındaki işbirliğini kapsar Farlı düzeylerde gerçekleştirdiği bu işbirliği yoluyla Avrupa sahasının dengeli bir gelişimini ve bütünleşmeyi teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Bayburtlu, 2002: 42).

Interreg III, önceki Interreg girişimleri deneyimleri üzerine inşa edilen üç alandan oluşmaktadır (Tarıtanır, 2002: 29);

Alan A; dış sınırları ve bazı deniz sınırlarını da içeren sınır-ötesi komşular arasında entegre edilmiş bir bölgesel kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Interreg III A kapsamında 2004–2006 arasında Türkiye-Yunanistan Sınır Ötesi İşbirliği Programı oluşturulmuştur.

Alan B; Topluluğun her yanında uyumlu bölgesel entegrasyona katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Alan C; Ulus-ötesi/bölgeler-arası işbirliği aracılığıyla bölgesel kalkınmayı ve uyum politikalarını ve tekniklerini iyileştirmeyi amaçlamaktadır.

2.1.4.1.2.Urban II (Kentsel Alanlar Programı)

Bu program şehirlerin ve sorunlu şehir çevrelerinin ekonomik ve sosyal açıdan, yeniden yapılandırılmasıyla sürdürülebilir kentsel gelişmeyi teşvik amacına yöneliktir. Bu girişim bir yanda, küçük ve orta boy şehir ve köylerin toplumsal ve ekonomik canlanması için yenilikçi stratejileri teşvik ederken, diğer yanda AB içinde canlanma ve sürdürülebilir kentsel gelişme konusunda bilgi ve deneyim alışverişini güçlendirmektedir (Can, 2008: 47).

Sorunlu bölgelerin sosyal ve ekonomik anlamda yeniden canlandırılması amacına yönelik olarak oluşturulan bu girişimin finansmanı ise, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu tarafından sağlanmıştır. Önceki 1994–1999 döneminde uygulanan Urban I'in devamı olarak Urban II özellikle ekonomik ve sosyal canlanma için yenilikçi kalkınma modelleri oluşturulması ve uygulanması amacına yönelik olarak oluşturulmuştur. Ayrıca AB içinde sürdürülebilir bir kentsel kalkınma için bilgi ve deneyim paylaşımını da güçlendirmesi öngörülmüştür (Can, 2008: 47).

2.1.4.1.3.Leader +(Kırsal Kalkınma Programı)

Bu girişim yerel gruplar arasında işbirliği ve birleştirilmiş programlar aracılığıyla kırsal kalkınmayı öngören projelere finansman sağlar. Sahalar arasında işbirliği ve ayrıca yerel aktörlerin ve ortaklıkların kendi aralarında bağlantılar oluşturması 'networking' Leader girişiminin orijinal unsurlarıdır (AKTT, 2000: 11). Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu'nun Yönlendirme kısmınca finanse edilmiştir.

2.1.4.1.4. Equal (İstihdam Programı)

Avrupa istihdam stratejisinin ve ulusal eylem planlarının uygulanması bağlamında, emek piyasasında dışlanma, ayrımcılık ve eşitsizliğin tüm biçimlerine karşı mücadele etmenin yeni yollarını geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu girişim, erkeklerin ve kadınların iş bulmasına engel olan ayrımcılık ve eşitsizliğin tüm biçimleriyle savaşmanın yeni yöntemlerini belirlemek için ülke ötesi işbirliğine dayanır (Can, 2004: 95).

İşgücü piyasasıyla ilişkili her tür eşitsizlik ve ayrımcılıkla mücadele için oluşturulmuş bu girişimin finansmanı Avrupa Sosyal Fonu'ndan sağlanmıştır.

2.1.4.1.4. Yenilikçi Tedbirler ve Teknik Yardımlar

Hedef I, II ve III kapsamındaki yardımların kalitesini yükseltmek amacıyla oluşturulan inovatif yöntem ve uygulamaların hazırlıklarına katkı sağlayacak 'inovatif eylemler' bu çerçevede yer almaktadır. Bu tür girişimlerin sade ve şeffaf bir yöntem izlenerek gerçekleştirilmeleri gerekmektedir. Pilot projeler halinde hazırlanacak eylemlerin her birine sadece tek bir fondan finansman sağlanabilecektir (Bayburtlu, 2002: 43).

Teknik yardım konusunda ise, Yapısal Fonlara ilişkin Tüzük uygulamasıyla ilgili hazırlık, izleme, değerlendirme ve denetleme önlemlerine mali destek sağlanabilir. Bu çerçevede, Fonların işleyişine ilişkin genel nitelikte araştırmalar; fondan yararlananların deneyimlerinin değişimi ve karşılıklı bilgilendirmeyi öngören girişimler; bu alandaki uygulamalar konusunda yöntemlerin değerlendirilmesi ve bilgi değişiminin iyileştirilmesi gibi projelere finansman sağlanmaktadır (Bayburtlu, 2002: 43).

2000–2006 Dönemi için, her bir Fon'un %65'lik bölümü, inovatif eylemleri ve teknik yardım düzenlemelerini finanse etmek için kullanılacaktır. Belirlenen üç hedef altında verilecek desteğin kalitesini artırmaya yönelik yenilikçi metot ve pratiklere katkı sağlamak üzere yıllık %0,40'a kadar bir miktar; program hazırlama, izleme, değerlendirme ve denetleme önlemlerine yönelik teknik destek için de % 0,25'lik bir miktar ayrılmıştır(AKTT, 2000: 11).

2.1.4.2. 2007–2013 Dönemi Topluluk Girişimleri

Komisyon bu dönemde, hazırlanan projelerin kalitesini artırmak için üye ülkeler ve bunların bölgelerine yardım edecek ve Topluluk finans kaynaklarından sağlayacakları faydaları artıracak yeni araçlar geliştirmiştir. Yeni programlar için, özel girişimlerle yeni

kurulan şirketler ve küçük ölçekli işletmelerin yararına olan finansal mühendisliğin teşvik edilmesi öngörülmüştür. Böylece sağlanacak teknik yardım ve teşviklerle krediler, öz sermaye, risk sermayesi ve teminatlar gibi araçların birleştirilebilmesi planlanmaktadır. Bu önlemler, finansal mühendislik alanındaki işbirliğinin artırılmasına yönelik olarak Komisyon, Avrupa Yatırım Bankası ve diğer uluslararası kurumlar arasında 30 Mayıs 2006 tarihinde imzalanan protokol uyarınca uygulanacaktır. Buna göre bu dönemin topluluk girişimleri şunlardır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir (Can and Akdenizli, 2008: 69);

2.1.4.2.1. Jaspers

‘Avrupa Bölgelerindeki Destekleyici Projeler için Ortak Yardım’ girişimi; Komisyon, Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası arasındaki yeni bir teknik destek ortaklığıdır. Bu program üye ülkelerin, Uyum Fonu ve Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu tarafından finanse edilen ana projeleri hazırlamalarına yardım için kullanımlarına sunulmuştur. JASPERS'in temel amacı, üye devletlerin nitelikli projeler hazırlama sürecindeki karmaşık görevlerine yardımcı olmak ve böylece Komisyon'un daha süratli bir şekilde Topluluk yardımı almaya uygun olup olmadıklarına karar vermesini sağlamaktır. JASPERS, projenin tanımlanmasından Komisyon hibe desteği kararına kadar ki döngünün her aşamasında kapsamlı bir destek sağlayacaktır. İş geliştirme için finansman bulmayı kolaylaştırmak amacıyla oluşturulan bu yeni girişim Avrupa Yatırım Fonu ile yapılan işbirliğinin bir ürünüdür (Can ve Akdenizli, 2008: 70).

2.1.4.2.2. Jeremie

Jeremie, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler için Ortak Avrupa Kaynakları, üye ülke ve bölgelerdeki finansal mühendislik ürünlerine duyulan ihtiyaç nedeniyle 2006 yılında çalışmaya başlamıştır. Bu girişimle, tespit edilen bu ihtiyacın karşılanması için uyum programlarından sorumlu otoritelerle Avrupa Yatırım Fonu ya da benzer finansal kurumların işbirliği sağlanacaktır. Bu doğrultuda finansal kaynaklara erişimin geliştirilmesi ve iş geliştirme için kaynak sağlayabilecek araçların yönlendirilmesi ve akredite edilmesini hedefleyen bir program hazırlanmıştır. Programa bağlı olarak verilecek destek, tahsis edilen kaynakların uzmanlar tarafından yönetilmesi şeklinde olacaktır. Ancak JEREMIE'nin başarıyla uygulanması için üye ülke ve bölgelerdeki otoritelerin tam destek ve işbirliği zorunludur (Can ve Akdenizli, 2008: 70).

2.1.4.2.3. Jessica

Avrupa Komisyonu, Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa Kalkınma Bankası Konseyi ve diğer uluslararası finans kuruluşlarının sürdürülebilir kentsel kalkınma için finansal mühendislik alanında kurdukları işbirliği çerçevesinde ‘Şehirleşmiş Bölgelerde Sürdürülebilir Yatırım için Ortak Avrupa Desteği’ çalışmalarına başlamıştır. JESSICA'nın temel amacı, yenileme çalışmalarının finansmanı ve kentsel kalkınma projelerinin geliştirilmesi gibi zorlu görevlerde yönetimlere hazır çözümler sunmaktır (Can ve Akdenizli, 2008: 70).

2.1.5. Aday Ülkelere Yönelik Fonlar

2004 yılı Mayıs ayında Topluluğun yaşamış olduğu on üyelik ve 2007 yılında yaşanan son genişleme ile birlikte Avrupa Birliğinin sosyo-ekonomik durumu radikal bir biçimde değişme göstermiştir. Bu değişimle birlikte AB, son dönemde aday ülkelerin üyelik için tamamen hazır olmalarına yardımcı olmak üzere, yıllık olarak 3 milyar €'dan fazla bir meblağ ile katılım öncesi mali yardım taahhüdünde bulunmuştur.

2.1.5.1. Katılım Öncesi Mali Araçları

Avrupa Birliği, tüm aday ülkeler olduğu gibi Türkiye'ye de Avrupa Komisyonu ile ortak karar verilen projelere/programlara hibe nitelikli finansal destek sağlamaktadır. Bu fonların hangi projelerde ne miktarda ve nasıl kullanılacağı ABGS Koordinasyonunda tüm kamu kurum ve kuruluşlarınca kararlaştırılmaktadır. Bu süreçte Katılım Ortaklığı Belgesi, İlerleme Raporu, Ulusal Program ve Ön Ulusal Kalkınma Planında ifade edilen öncelik alanları esas alınmaktadır (Elçi, 2007: 71).

AB, Türkiye'ye sağladığı katılım öncesi mali araçlarla birlikte ayrıca, aday ülkelere Orta ve Doğu Avrupa ve Baltık ülkelerini üyeliğe hazırlamak amacıyla geliştirmiş olduğu katılım öncesi stratejisinin mali boyutunu üç ayak üzerine oturtmuştur: SAPARD, ISPA ve PHARE.

PHARE, katılıma yönelik idari ve kurumsal yapılanmayı güçlendirirken; ISPA, ulaştırma ve çevre sektöründe büyük ölçekli altyapı yatırımlarını finanse etmiş; SAPARD, aday ülkelerin Ortak Tarım Politikasına uyumu doğrultusunda ve kırsal kalkınma alanında mali destek sağlamış; CARDS ise Batı Balkanlarda yeniden yapılanma, istikrar ve ortaklık

sürecine katkı sağlamıştır. Bu mali araçlar aracılığıyla, AB tarafından 2000-2006 yılları arasında Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya, Slovenya ve Slovakya'ya yardım taahhüdünde bulunulmuştur (Can, 2004: 98).

2.1.5.1.1. PHARE (Polonya Ve Macaristan İçin Ekonominin Yeniden Yapılandırılması)

SAPARD ve ISPA Programlarının kapsamadığı alanlarda, kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi, Topluluk programlarına iştirak ile sinai kalkınma ve KOBİ'lerin geliştirilmesine ilişkin projelere finansman sağlayan bir programdır. PHARE, Polonya ve Macaristan'a yönelik olarak başlatılmış, daha sonra Orta ve Doğu Avrupa'daki aday ülkelerde yeniden yapılanma, özelleştirme ve Pazar ekonomilerinin oluşturulması hedeflenmiştir (Elçi, 2007: 74).

2000'e kadar Arnavutluk, Bosna-Hersek, Makedonya gibi Batı Balkan ülkeleri de PHARE'den yararlanmıştı. Ancak 2001'de bu ülkelere yönelik finansal destek CARDS Programı ile (Balkanlarda Yeniden Yapılanma, Gelişme ve İstikrar için Topluluk Desteği) sağlanmaya başlamıştır.

'Temel amacı, Merkezi Doğu Avrupa Ülkelerinin Pazar ekonomisine geçiş sürecinde yardımcı olmak amacıyla taşıyan bu yardım programı, sonradan şekil değiştirerek, bu kaynaktan sağlanan fonların %30'unun aday ülkelerin adli ve idari sistemlerinin yeniden düzenlenmesine harcadığı ve %70'i yatırımlara yönelik olarak kullanılan bir boyut kazanmıştır' (Süngü, 2004: 91).

PHARE Programı, tarımsal işletmeler dahil olmak üzere, devlete ait işletmelerin yeniden yapılandırılması, özel sektörün geliştirilmesi, sosyal hizmetler, istihdam ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi, enerji, ulaştırma ve haberleşme altyapısının geliştirilmesi, kurumların ve kamu yönetiminin yenilenmesi, çevre, nükleer güvenlik ve bu ülkelerin mevzuatlarının AB norm ve standartlarına uyumlu hale getirilmesi gibi amaçlar taşımaktadır (Süngü, 2004: 92).

PHARE Programı, Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinde komünist rejimin yıkıldığı 1989 yılında başlatılmıştır. İlk başlarda programın amacı, Polonya ve Macaristan'ın piyasa ekonomilerine geçişinde bu ülkelere yardımcı olmaktır. Programın bu ilk safhasında PHARE, kısa sürede diğer MDAÜ'lere de yayılmış ve 1998 yılına kadar kamu maliyesi, tarım, çevre ve özelleştirme alanlarında ülkelere teknik yardımda bulunmaya odaklanmıştır. Bu ilk safhada talep-odaklı olan PHARE yardımlarının programlaması oldukça karmaşık ve etkinlikten

uzaktır (Samsun, 2005: 67). PHARE programlaması, yapılan eleştiriler sonucunda, Komisyon tarafından gözden geçirilmiş ve programın ülkelerin kendi idari yapılarına entegre edilmesi gerektiği ortaya konulmuştur (Bailey and Propris, 2004:78).

1997 yılında, PHARE Programını daha etkin ve daha iyi işler hale getirmek için şu reformlar getirilmiştir (Samsun, 2005: 68):

- PHARE'in aday ülkelerde daha ademi-merkeziyetçi bir şekilde idaresine yönelik adımlar,
- Komisyon'un Brüksel merkezindeki sorumlulukların ve personelin aday ülkelerdeki Komisyon Delegasyonlarına transferi,
- Tüm PHARE fonlarının ülkelerdeki tek bir birim yoluyla aktarılması,
- Twinning (eşleştirme) gibi programlar aracılığıyla kamu idarelerinin desteklenmesine ağırlık verilmesi.

2000 yılından itibaren PHARE'in yanı sıra iki mali yardım aracı daha getirilmiştir (ISPA ve SAPARD). Bu dönemde diğer dönemlerden farklı olarak, genişletilmiş merkezi olmayan bir yapılanmaya geçilmiştir. Bu çerçevede Komisyon artık harcama öncesinde değil, harcama sonrasında kontrol yapmakta ve Topluluk kaynaklarının yönetimine ilişkin sorumluluk aday ülkelere devredilmektedir (Bailey and Propris, 2004: 80).

2.1.5.1.2. ISPA (Katılım Öncesi Süreç İçin Yapısal Politika Araçları)

Katılım öncesi dönemde, AB'ye aday Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin çevre ve ulaştırma alt yapısını geliştirilmek amacıyla oluşturulmuş mali yardım programıdır. ISPA, karma bir yapı sergilemekte; üçüncü ülkelere ve üye ülkelere finansal destek sağlamak arasında bir noktada durmaktadır. Programın amacı, Fonu çevre ve ulaştırma sektörleri arasında uygun bir şekilde paylaşmaktır.

ISPA, AB'de uygulanan Uyum Fonu'na benzer şekilde çalışmaktadır. Fon; ulaşım altyapılarının ve çevrenin korunmasının iyileştirilmesi, iletişim sistemleri, su ve atık su altyapıları, karayolları ve demiryollarının modernize edilmesi, hava limanları, su yolları ve limanların inşası vb. amaçlara yönelik olarak kullanılmaktadır (Genç kol, 2003: 146).

ISPA çerçevesinde aday ülkelerin katılıma hazırlanmasındaki temel öncelikler (İKV, 2001: 58);

- Birliğin politikaları ve usulleri konularında aşinalık yaratmak,
- AB çevresel standartlarını yakalamalarına yardımcı olmak ve
- Trans-Avrupa ulaştırma ağlarını genişletmek ve bağlamak olarak belirlenmiştir.

ISPA Programında, ülkeler itibariyle yardım tahsisleri belirli yüzde aralıklarıyla ifade edilmektedir. Buna göre her ülkenin alacağı maksimum ve minimum yardım miktarları tespit edilmiştir. Böyle bir uygulamaya gidilmesinin nedeni, ülkeleri yüksek kalitede proje hazırlamaya teşvik etmek ve kaynakların esnek yönetimine imkân vermek olarak açıklanabilmektedir (Genç kol, 2003: 146).

ISPA kapsamında yapılan yardımlar hibe şeklinde değildir. AB direkt olarak karşılıksız para yardımı yapmak yerine, proje kapsamında yapılacak çeşitli işlerin maliyetine katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda ISPA yardımları üç çeşit sözleşme ile üye ülkelere aktarılmaktadır. Bunlar (Genç kol, 2003: 147):

- Proje kapsamında gerekli olan hizmet maliyetinin karşılanması, (Hizmetlerin önemli bir kısmını projenin yönetim ve denetimi oluşturmaktadır)
- Proje için gerekli olan malzeme ve ekipman maliyetinin karşılanması ve (Bu yardım türü ulaşım sektörü için uygulanmaktadır)
- Projenin gerçekleştirilmesi kapsamındaki işlerin maliyetinin karşılanması, (ISPA kapsamındaki sözleşmelerin büyük çoğunluğunu bu türden sözleşmelerdir oluşturmaktadır)

Projelerin finansmanında, harcamaların %75'ine kadar ISPA kaynaklarından, geri kalanın ise yerel kaynaklardan karşılanması öngörülmektedir. Ancak ISPA'nın genel amaçlarını gerçekleştirmek için, Komisyon tarafından zorunlu olduğu düşünülen bazı projelere, ISPA kaynaklarından sağlanan katkının % 85 oranına yükseltilmesi mümkündür. Bunun yanında, projenin bir bölümünün yürürlüğe girmesiyle gelir elde edilmeye başlanması veya 'kirleten öder' uygulanmasından belli bir kaynağın ortaya çıkması durumunda, finansman katkısının oranı %75'in altında kalabilir (Eko çerçeve, 91).

Dolayısıyla, geri kalan kısım için eş finansmana ihtiyaç bulunmaktadır. Söz konusu eş finansman katkısı ulusal kaynaklardan, AYB ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD-European Bank for Reconstruction and Development) gibi Uluslar arası Finans Kurumlarından veya özel sektörden karşılanabilmektedir. Söz konusu finansman oranları,

yatırım projeleri için geçerlidir. Teknik yardım projelerinin tüm maliyeti ISPA Programı ile finanse edilebilmektedir (Genç kol, 2003: 148).

2.1.5.1.3. SAPARD (Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı)

SAPARD, Aday ülkelerin tarım sektöründeki yapısal sorunlarının çözümü, tarımın modernizasyonu ve kırsal kalkınma konusundaki faaliyetlerin desteklenmesi amacıyla oluşturulmuştur. Aday ülkelerin tarımsal sektörleri ve kırsal alanda yapısal uyumla birlikte Ortak Tarım Politikası ve ilgili mevzuatı içeren Topluluk müktesebatının uygulanmasına ilişkin sorunlarıyla baş edebilmelerine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. SAPARD programı ayrıca, çiftçilikte ve gıda sanayinde etkinliği ve rekabet edilebilirliği güçlendirmeye, istihdam yaratmaya ve kırsal alanlarda sürdürülebilir tedbirlere dönük tedbirleri de desteklemektedir (İKV, 2001: 61).

SAPARD kapsamında verilecek yardımlar, Ortak Tarım Politikası finansman kuralları uyarınca mali katkı şeklinde verilecektir. SAPARD Programında da ademi-merkezi bir yapılanmaya gidilerek, projelerin yönetimi aday ülkelerin sorumlu olduğu uygulama birimlerine devredilmiştir (Genç kol, 2003: 148).

SAPARD Programında, her bir ülkeye sağlanacak yardım tutarı, tarımsal alan, çiftçi nüfusu ve kişi başı GSYİH kriterleri esas alınarak belirlenmekte ve dolayısıyla yardımlar aday ülkelere göre farklılık göstermektedir (Karabacak, 2004: 89). Bu farklılık ekseninde, Konsey tarıma yönelik katılım öncesi yardımın her bir ülke için tanımlanan öncelikli alanlara yönelik olarak sağlanması gerektiğine karar vermiştir. Buna göre, SAPARD programı ekseninde sağlanacak destekler aşağıda sıralanan öncelikler doğrultusunda kullanılmalıdır (Karabacak, 2004: 90):

- Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasının iyileştirilmesi,
- Kalite, hayvan ve bitki sağlığı kontrollerine, gıda maddelerinin kalitesine ve tüketicinin korunmasına ilişkin yapıların iyileştirilmesi,
- Çevrenin ve kırsal alanların korunmasına yönelik tasarlanan tarımsal üretim yöntemleri,
- Çeşitli faaliyetler ve alternatif gelir imkanları sağlayarak ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi,
- Çiftçinin rahatlatılması ve çiftlik yönetim hizmetlerinin oluşturulması,

- Üretici gruplarının oluşturulması,
- Köylerin yenilenmesi, geliştirilmesi ve kırsal mirasın korunması,
- Toprağın iyileştirilmesi ve yeniden parselleme çalışmaları,

Sıralanan bu öncelikler içinden her ülke içinden ayrı ayrı öncelikler seçilecek ve buna göre yardım yapılacaktır. Öncelikler içinden en çok yardım alan başlıklar, %26 ile tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması olmuştur. Bundan sonra tarım arazilerine yapılan yardımlar %20, kırsal altyapı %20, faaliyetlerin çeşitlendirilmesi %20, faaliyetlerin çeşitlendirilmesi %11 seviyesindedir. En çok yardım alan ilk üç başlık, her ülke için geçerli olan en önemli tarımsal hedeflerdir (Genç kol, 2003: 150).

PHARE ve ISPA Programlarından farklı olarak SAPARD Programının yönetimi aday ülkelerdeki ajanslara devredilmiştir. Bu yaklaşım, Komisyon tarafından tam anlamıyla merkeziyetçi olmayan bir dış yardım programının üstlenilmiş olması bakımından radikal bir adımdır. Bu yapı, MDA Ülkelerine yeni ve önemli sorumluluklar devretmektedir. Genellikle Ulusal Tarım Bakanlıkları altında veya Tarım Bakanlıklarına bağlı ayrı kurumlar olarak oluşturulmuş farklı SAPARD Ajansları, projenin seçimi, yönetimi, finansmanın ayarlanması ve kontrollerin yürütülmesinden sorumludurlar. Bunların, EAGGF kurallarına uygun olarak üye ülkelerde kurulmuş olan Ödeme Ajanslarına benzer biçimde faaliyet göstermeleri ve dolayısıyla katılımdan sonra Ortak Tarım Politikası için ödeme ajansı olabilmeleri öngörülmüştür (Karabacak, 2004: 89).

SAPARD Programının yönetimi ve fonların kullanılmasına ilişkin tüm sorumluluk aday ülkelere verilmiş olup, Komisyon tarafından, Yapısal Fonlarda olduğu gibi sadece ex-post denetim yapılması öngörülmüştür (Kamil oğlu, 2004: 100).

TABLO 9: PHARE, ISPA Ve SAPARD Programlarından Ükelere Aktarılan Yıllık Tahsisler (2000- 2006) (Milyon Euro)

<i>ÜLKE</i>	<i>PHARE</i>	<i>ISPA(MİN)</i>	<i>ISPA(MAX)</i>	<i>SAPARD</i>
BULGARİSTAN	100	83,2	124,8	52,1
ÇEK CUMHURİYETİ	79	57,2	83,2	22,1
ESTONYA	24	20,8	36,4	12,1
MACARİSTAN	96	72,8	104,0	38,1
LETONYA	30	36,4	57,2	21,8
LİTVANYA	42	41,6	62,4	29,8
POLONYA	398	312,0	384,8	168,7
ROMANYA	242	208,0	270,4	150,6
SLOVAKYA	49	36,4	57,2	18,3
SLOVENYA	25	10,4	20,8	6,3
TOPLAM	1.085	1.040		520

Kaynak: GENÇKOL, Metin (2003), **Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları ve Türkiye**, DPT Yayınları, Yayın No:2679, Uzmanlık Tezi, Ankara, s.150

2.1.5.1.4.CARDS (Balkanlarda Yeniden Yapılanma, Gelişme ve İstikrar İçin Topluluk Desteği)

AB Birlik içerisindeki istikrar ve barışı sınır ötesine taşıyarak Balkan ülkelerinde de barış ve istikrarın hakim olmasını istemektedir (Kaval ski, 2008: 134). Bu amaçla oluşturulan mali araçlardan bir olan CARDS Programı ile Arnavutluk, Bosna Hersek, Hırvatistan, Yugoslavya ve Makedonya'nın, AB'nin bölgeye yönelik olarak oluşturduğu İstikrar ve Ortaklık sürecine uyumun sağlanması hedeflenmiştir.

Bu yardım çerçevesinde öncelikli alanlar; yeniden yapılandırma, bölgenin istikrarı, yerinden olmuş kişiler ve mültecilere yardım, demokrasi, hukukun üstünlüğü, azınlık hakları, sivil toplum, bağımsız medya ve örgütlü suçlarla mücadele, Pazar ekonomisinin gelişimi, yoksulluğun azaltılması, eğitim ve çevresel iyileştirme, ülkeler ile AB ve bölgedeki diğer

ülkeler arasında bölgesel, uluslar ötesi, uluslar arası ve bölgelerarası işbirliğini geliştirme olarak belirlenmiştir (Doğmuş, 2009: 115).

CARDS Programı ile bölgesel işbirliği kapsamında sınır ötesi suçların azaltılması, bölgesel ve uluslar arası ticaretin artırılması, azınlık haklarının korunması, sivil toplumun güçlendirilmesi, kamu kurumları arasında işbirliğinin artırılması, ulaşım, enerji ve çevre sorunları konusunda bölgesel çözümler üretilmesi hedeflenmiştir. Bunun yanı sıra altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi, ekonomik yeniden yapılanmanın ve demokratikleşmenin sağlanması amaçlanmıştır. Ayrıca gümrükler ile ulusal emniyet ve yargı alanındaki programlarının da CARDS Fonu'ndan mali destek alması öngörülmüştür (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2010).

Tablo 10: CARDS Programı Kapsamında Ükelere Yapılan Yardımlar(2000-2007)

ÜLKELER	TAAHHÜTLER	SÖZLEŞMELER	ÖDEMELER(Milyon Avro)
Arnavutluk	292	245	183
Bosna-Hersek	482	460	412
Hırvatistan	196	180	172
Karadağ	90	127	122
Kosova	1.030	1.025	978
Makedonya	299	288	264
Sırbistan	1.391	1.354	1.192
Bölgesel Program	457	421	375
TOPLAM	4.237	4.100	3.699

Kaynak: EC (2007), Annual Report on PHARE , Turkey Pre-Accession Instrument, CARDS and Transition Facility, s.113

2.1.5.2. 2007–2013 Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı: IPA

Avrupa Komisyonu, 2007–2013 yılları arasında aday ülkelere yapacağı mali yardımların çerçevesini belirlemek üzere yeni bir düzenlemeye gitmiş ve daha önceden farklı programlar altında yürütülen mali yardımlar tek bir program altında düzenlenmeye başlanmıştır. Komisyon, Katılım Öncesi Mali Araç olarak adlandırılan bu yeni düzenleme ile aday ülkeleri tam üyeliğe hazırlamayı amaçlamaktadır (Ekmen, 2008: 163).

Avrupa Birliği'nin mali yardım mekanizması, 2007–2013 yıllarını kapsayan yedi yıllık bir dönem için yeniden tanımlanmıştır. Katılım Öncesi Yardım Aracı olarak tanımlanan bu yeni uygulamayla, AB aday ve potansiyel aday ülkelere yönelik mali yardım mekanizmasını tek bir hukuki çerçevede bir araya getirmiştir.

2007 Dönemi için uygulamaya konulan bu yeni araçla daha önce uygulanmış PHARE, ISPA, SAPARD, CARDS ve Türkiye için Finansal Araç gibi program ya da araçların yerini almıştır (ec.europa.com).

IPA uygulaması; aday ve potansiyel aday ülkelere demokratik kuruluşları güçlendirme ve hukukun üstünlüğü ilkesinin uygulanması, insan hakları ile temel hak ve hürriyetlerin korunması, ilerletilmesi ve azınlık haklarına saygı, kamu yönetimi reformu, ekonomik reformların yürütülmesi, sosyal içerme, cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi ve ayrımcılığın önlenmesi, sivil toplumun desteklenmesi, bölgesel ve sınır ötesi işbirliği, barış ve yeniden yapılanmanın ilerletilmesi, kurumsal yapılanma, sürdürülebilir kalkınmayı sağlama, yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunma alanlarındaki çabalarına destek vermeyi amaçlar (Başarır, 2008: 87).

Ayrıca, aday ülkelerin AB müktesebatına tam uyumunun sağlanması ve özellikle Birliğin ortak tarım ve uyum politikası uygulamalarına ve yönetimine hazır hale getirilmesi, IPA'nın aday ülkelere özgü amaçlarındandır (Ekmen, 2008: 165).

IPA, Avrupa Komisyonu'nun önceki genişlemelerden edindiği tecrübeler, aday ve muhtemel aday ülkelerin ihtiyaçlarından yola çıkarak oluşturulmuş olup genel amacı dış yardım ve iç politika arasında köprü görevi görmektir. AB'nin IPA'yı Türkiye'de uygulamasındaki amaç, ülkemizi ekonomik, politik ve sosyal reformlar dahil olmak üzere Türkiye'yi adaylık teklifinde desteklemek ve ülkemizi yapısal fonların yönetimine hazırlamaktır (dtm.gov.tr).

2.1.5.2.1. Faydalanıcı Ülkeler

IPA Tüzüğünde, mali yardımlardan yararlanabilecek ülkeler iki gruba ayrılmıştır. Bunlar (Ekmen, 2008: 165);

- Avrupa Birliği'ne aday ülkeler (Hırvatistan, Türkiye ve Makedonya)
- Avrupa Birliği'ne potansiyel aday ülkeler (Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ, Sırbistan ile Kosova)

2.1.5.2.2. IPA'nın Bileşenleri

IPA kapsamında yapılacak yardımlar, beş ana başlık altında toplanmıştır. IPA Bileşenleri olarak adlandırılan bu başlıklar şunlardır (Ekmen, 2008: 166);

- Geçiş Yardımı ve Kurumsal Yapılanma,
- Sınır Ötesi İşbirliği,
- Bölgesel Kalkınma,
- İnsan Kaynaklarının Gelişimi,
- Kırsal Kalkınma,

'Geçiş Yardımı ve Kurumsal Yapılanma' ile 'Sınır Ötesi İşbirliği' IPA bileşenleri altında sağlanan mali yardımlardan, aday ve potansiyel aday ülkeler ayrımı yapmaksızın faydalanabilirken; Bölgesel Kalkınma, İnsan Kaynaklarının Gelişimi ve Kırsal Kalkınma bileşenlerinden sadece aday ülkelerin yardım alması mümkündür. Bir başka şekilde ifade edilecek olursa, potansiyel aday ülkeler, sadece 'Geçiş Yardımı ve Kurumsal Yapılanma' ile 'Sınır Ötesi İşbirliği' bileşenleri altındaki mali yardımlardan faydalanabilirler.

- **Geçiş Yardımı ve Kurumsal Yapılanma**

Geçiş Yardımı ve Kurumsal Yapılanma bileşeni, IPA uygulamasının en önemli bileşenidir. Bu bileşenin faydalanıcıları hem aday hem de potansiyel aday ülkelerdir. Müktesebat uyumu, kamu yönetimi reformu, adalet ve içişleri reformu, sivil toplumun gelişimi ve temel haklar, çevre politikası, eğitim ve sağlık sistemi reformu ve mali kontrol gibi konular bu bileşen kapsamında ele alınmaktadır.

Geçiş yardımı ve Kurumsal Yapılanma bileşeni altındaki mali yardımlar, aday ve potansiyel aday ülkelerin Topluluk program ve ajanslarına katılımını desteklemek amacıyla da kullanılmakta, bölgesel ve yatay programlara bu bileşenden destek sağlanmaktadır (Ekmen, 2008: 167).

Geçiş Dönemi desteği ve kurumsal yapılanma kapsamındaki AB Fonları geniş oranda aşağıdaki gibi paylaştırılacaktır (avrupa.info.tr);

- ❖ Kopenhag siyasi kriterlerinin ele alınması: % 20–30
- ❖ Müktesebatın aktarımı ve uygulanması: % 35–55
- ❖ AB-Türkiye sivil toplum diyalogunun desteklenmesi: % 20–30

- **Sınır Ötesi İşbirliği**

Sınır Ötesi İşbirliği bileşeni, aday ve potansiyel aday ülkelerin birlikte yararlanabileceği bir bileşendir. Bu bileşen, aday ve potansiyel aday ülkelerin birbirleri arasında veya ikili işbirliği ekinde ya da bu ülkelerin AB üyesi ülkelerle bölgesel veya uluslararası sınır ötesi işbirliğini desteklemektedir. Bu şekildeki işbirliği, ilgili tüm ülkelerin karşılıklı çıkarları çerçevesinde iyi komşuluk ilişkilerini ilerletmek, istikrar, güvenlik ve refahı büyütme ve bu ülkelerin uyumlu, dengeli ve sürdürülebilir kalkınmalarını sağlamak amacıyla gütmektedir (avrupa.info.tr).

Bu bileşen özellikle Trans-Avrupa ağlarının yanı sıra ulusal ağların birbirleriyle bağlantısı, birlikte işbirliği ve çeşitliliği dahil ulaştırma altyapısını destekleyecektir (avrupa.info.tr).

- **Bölgesel Kalkınma**

Bu bileşenden yalnızca aday ülkeler yararlanabilir. Bileşen, aday ülkelerin Topluluk uyum politikalarının uygulanması ve idaresine yönelik hazırlıklarına, özellikle de Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Uyum Fonu hazırlıklarına yönelik olarak, bu ülkelerin politika geliştirmelerine destek sağlamaktadır.

Bölgesel Kalkınma Bileşenin öncelik alanları şunlardır (foringtrade.gov.tr);

- ❖ Ulaştırma altyapısı,
- ❖ Çevre altyapısı,

- ❖ Enerji altyapısı,
- ❖ Eğitim altyapısı,
- ❖ Sağlık altyapısı,
- ❖ Bilişim teknolojileri dahil KOBİ'lere destek,

- **İnsan Kaynaklarının Gelişimi**

İnsan Kaynaklarının Gelişimi bileşeni ile aday ülkeler, politika geliştirme ve Topluluk uyum politikalarının uygulanması ve idaresine yönelik hazırlıklar, özellikle de Avrupa İstihdam Stratejisi çerçevesinde Avrupa Sosyal Fonu'na uyum hazırlıkları konusunda desteklenir. Bu bileşen altında; istihdamın artırılması, sosyal içerme-diğer bir deyişle sosyal dışlanmayla mücadele, eğitim ve mesleki eğitim yoluyla istihdam kalitesinin artırılması ve kapasite artırımı gibi alanlardaki faaliyetler desteklenmektedir.

- **Kırsal Kalkınma Bileşeni**

Bu bileşenle tarımsal işletmelere destek, tarımsal mamullerin işlenmesi ve pazarlanması, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve üretici birliklerine teknik destek sağlanması, tarımsal sektörün hedefe yönelik yatırımlarla modernleştirilmesi amaçlanmaktadır (avrupa.info.tr).

TABLO 11: IPA Kapsamında Diğer Aday ve Potansiyel Aday Ülkelere Yapılacak Mali Yardım Tutarı

ÜLKE	2007	2008	2009	2010	2011	2012
HIRVATİSTAN	141	146	151	154	157	160
MAKEDONYA	59	70	82	92	99	106
SIRBİSTAN	190	191	195	199	203	207
KARADAĞ	31	33	33	34	35	35
KOSOVA	31	33	33	34	35	35
BOSNA HERSEK	62	75	89	106	108	110
ARNAVUTLUK	61	71	81	93	95	97
TÜRKİYE	497	539	566	564	782	900

Kaynak: Avrupa Komisyonu Genişleme Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sitesi (2002), ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/financial-assistance/planning-ipa_en.htm

2.1.6. Diğer Fonlar

Avrupa Birliği, Yapısal Fonlar dışında bölgesel politikalara ilişkin olarak, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Fonları ve Avrupa Yatırım Bankası Fonları kapsamında gerçekleştirilen fonları da aday ülkelerin kullanımına sunmuştur.

2.1.6.1. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Fonları

Avrupa Topluluğu'nun kuruluşundan 1970'li yıllara kadar ekonominin motor sanayileri olan ve daha sonra krize girmiş bulunan kömür ve çelik sanayilerinin modernize edilmesine, bu bölgelerin yeniden yapılanması yoluyla istihdam olanaklarının sağlanmasına ve işgücünün yeni iş sahalarına adaptasyonuna yöneliktir (Dere, 2000: 128).

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu mekanizmaları yardım ve fonlar olmak üzere iki şekildedir (Pollet and Wilson, 1993: 88). Yardımlar, kömür ve çelik sektöründe işsiz kalanlara iş buluncaya kadar yapılan yardımlar, yeniden yerleştirmeyi, yeni iş edindirmeyi, mesleki

eğitimi, erken emeklilik için yapılan yardımları ve geçici işsizler için yardımları kapsar. Bu yardımlar kamu bütçesinden yapılan yardımların %50'si kadardır.

Fonlar ise, ürün fiyatlarının düşürülmesi amacıyla sanayiye verilen teşvikleri, yeni faaliyetler yaratan yapılanma kredilerini kapsamaktadır. Proje bedelinin %50'sine katılım şeklinde gerçekleşmiştir.50 yıl için kurulan bu topluluk 2002 yılında sona erdiği için, 1997'den itibaren AKÇT tarafından yardım yapılmamıştır (europa.eu.int).

2.1.6.2.Avrupa Yatırım Bankası Fonları

AB'nin finans kurumu olan Avrupa Yatırım Bankası 1958 yılında kurulmuş olup temel amacı, Birliğin dengeli büyümesine katkıda bulunacak yatırım projelerini finanse etmek ve kredi sağlamaktır. Kar amacı gütmeyen ve bağımsız bir tüzel kişiliğe sahip olan bu bankanın merkezi Lüksemburg'dadır. Avrupa Birliğini kuran 27 ülke aynı zamanda Avrupa Yatırım Bankası'nın da üyesidir (Karluk, 2005: 632). AYB'nin sermayesi üye ülkeler tarafından karşılanır ve üye ülkelerin Maliye Bakanları AYB Yönetim Kurulunu oluşturur.

AYB Kredilerinin %90'ı AB ülkelerinde, geri kalan kısmı ise üye olmayan üçüncü ülkelerde kullanılmakta olup AYP kredileri ile ulaşım ve telekomünikasyon ağlarının geliştirilmesine, çevrenin korunmasına, enerji kaynaklarının devamlılığının sağlanmasına, endüstri ve küçük işletmelerin artırılmasına yönelik projeler desteklenmektedir (www.ris-mersin.info). AYB'nin finanse ettiği projelerin önemli bölümü, AB içerisinde ekonomik açıdan geri kalmış projelerin kalkınması amaçlı projelerdir. Bu açıdan AYB kredileri, başta yapısal fonlar olmak üzere Topluluğun diğer mali araçlarını destekler nitelik taşımaktadır (Ekmen, 2008: 89).

Birlik üye ülkelere yardımın yanında Birlik dışına da AYB kaynaklarından yardım sağlamaktadır. Bu anlamda son yıllarda bu yardımlar özellikle;

- Yapılan sözleşmeler çerçevesinde Afrika, Karayip Adaları ve Pasifik ülkeleri,
- Mali Protokoller çerçevesinde Akdeniz Bölgesindeki üçüncü ülkeler,
- Doğu ve Orta Avrupa ülkelere yardımlar çeşitli programlar aracılığı ile verilmektedir.

Avrupa Yatırım Bankası'nın görevi; üye ülkelerin bütünleşmelerine, dengeli kalkınmalarına ve ekonomik ve sosyal uyumu sağlamalarına yardımcı olmaktır (Karabacak, 2004: 70).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL KRİZ SÜRECİNDE YAPISAL FONLAR

Ekonomik kriz genel olarak; piyasada bulunan mallarda, hizmetlerde, bu mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan üretim faktörleri ile, farklı piyasalarda oluşan fiyatlarda meydana gelen ekonomik faaliyetlere göre normal olmayan aşırı dalgalanmaları ifade eder. Daha spesifik olarak ifade edilirse kriz kavramı olağanüstü, arzu edilmeyen koşulların cereyan ettiği ve olağan kabul edilen faaliyetlerin yapılmasını engelleyen hayati bir dönüm noktası olarak ifade edilmektedir (Titiz, 2008: 112). Ekonomik krizler, tüketici talebinde ve firma yatırımlarında keskin düşüşler, yüksek işsizlik ve yaşam standardının hızla düşmesine yol açan gelişmeler olarak ortaya çıkmaktadır (Eğilmez, 2008: 48). Bu tanımlamalarla birlikte ekonomik krizler çok değişik şekillerde ortaya çıkabilir. Temel anlamda ekonomik krizler, reel sektör ve finansal sektör krizleri olmak üzere iki ana başlık altında sınıflandırılmaktadır (Kibritçioğlu, 2001: 175). Reel sektör krizleri, mal-hizmet ve işgücü piyasalarında veya istihdamda yaşanan önemli daralmalarla ortaya çıkmaktadır. Finansal krizler ise, finans piyasalarındaki şiddetli dalgalanmaları ya da bankacılık sisteminde geri dönülemeyen kredilerin aşırı ölçüde artması nedeniyle ortaya çıkan ekonomik sorunlardır (Kibritçioğlu, 2001: 174-175). Bu ana başlıkların içerisinde yer alan kriz türleri olarak bankacılık krizi, dış borç krizi, kambiyo krizi ve mali kriz gibi türleri saymak mümkündür. Ekonomik hayatın içerisinde yer alan bankaların belli bir bölümünün müşterilerine ait mevduatları, onların talebine rağmen müşterilerine ödeyememesine bağlı olarak ortaya çıkan krize bankacılık krizi, ülkelerin mevcut dış borçlarını ödeyemeyecek hale düşmesine dış borç krizi, insanların kendi ulusal paralarını kullanmaktan kaçmaları sonucu ulusal paranın önemli oranda devalüe edilmesine bağlı olarak ortaya çıkan krize kambiyo krizi ve mali piyasaların ekonomik hayatın işleyişinde, işlevlerini tam anlamıyla yerine getirememesine bağlı olarak oluşan krize mali kriz adı verilir (Göktaş, 2000: 9-10-11).

Ekonomik krizler, özellikle finansal krizler, 1990'lı yılların başından itibaren ekonomilerde daha sık görülür hale gelmiştir. Bu durumun en temel nedeni olarak da, 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren hızını giderek artıran finansal liberalizasyon kabul

edilmektedir. Finansal liberalizasyon hem krizlerin ortaya çıkmasında hem de bir ekonomide ortaya çıkan böyle bir krizin diğer ekonomilere yayılma riskinin artmasında önemli bir rol oynamıştır. Bununla birlikte finansal faaliyetlerde ve araçlarda ortaya çıkan artış ve çeşitlilik, bu yeni araçların içerdikleri riskleri değerlendirebilecek ve buna bağlı olarak oluşabilecek sorunları önleyecek teknik donanımın yetersiz olması krizlerin oluşumuna katkı sağlamıştır. Bu gelişmelerin yanında makroekonomi politikalarının belirlenmesinde ve oluşturulmasında, özellikle para politikalarının uygulanmasında ortaya çıkan değişimde krizleri tetiklemiştir. Bu yıllarda hakim olan temel düşünce, para politikalarının hükümetten bağımsız olarak faaliyetlerini sürdüren merkez bankaları tarafından yürütülmesi gerektiğidir. Para politikası uygulamalarında ortaya çıkan bu değişimin bir sonucu olarak, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren gündeme gelen enflasyon hedeflemesi rejiminde sadece fiyat istikrarının dikkate alınması, diğer amaçların göz ardı edilmesine neden olmuştur (Altuntepe, 2009: 130). Bu durumda tabii ki ortaya çıkan krizleri tetiklemekle birlikte yayılmasına da neden olmuştur.

Parasal Krizlerle birlikte, son zamanlarda bankacılık faaliyetlerinin daha sık denetlenmesi, bu alandaki kar marjlarının azalmasına neden olmuştur. Kar marjlarının azalması bankacılık sektöründe riski yüksek olan türev ürünlerinin kullanılmasına yol açmıştır. Bu gelişme beraberinde hem bankacılık sektöründe hem de reel sektörde krizleri tetikleyen bir unsur olmuştur (TEPAV, 2009a). Bununla beraber ülkeye gelmiş olan kısa vadeli yabancı fonların ülkeyi hızlı bir şekilde terk etmeye başlaması da ekonomik krizin bir başlangıcıdır. Ülkeden bu ani ve hızlı sermaye çıkışı döviz piyasasında, faiz oranlarında ve sonunda üretim üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Koyuncu ve Şenses, 2004: 3). Bu etkiler finans ve reel sektördeki krizleri tetikleyici faktörlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde kriz kavramı, finansal ve reel sektör kriz tanımlarına yer verilerek krizin nedenlerinden kısaca bahsedilmiştir. Diğer bölümlerde ise Kriz süreci ile birlikte Yapısal Fonlar ve değerlendirme sürecine yer verilecektir.

3.1.FİNANSAL KRİZLERİN TANIMI, TÜRLERİ ve GÖSTERGELERİ

Gerek dünyada gerekse ülkemizde sık sık görülen finansal krizler ülkeleri ortaya çıkardıkları etkiler nedeniyle zor duruma sokmaktadırlar. Özellikle finans sektörüyle başlayan ve reel sektöre yayılan krizler bu anlamda aşılması oldukça zor krizler olarak değerlendirilmektedir.

3.1.1.Finansal Kriz Tanımı

Finansal krizler için çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Bunlardan Mishkin, asimetrik bilgi teorisi çerçevesinde finansal krizleri şöyle tanımlamaktadır; ‘Bir finansal kriz, yanlış seçim ve ahlaki tehlike sorunlarının ileri boyutlara varması ve böylece finansal piyasaların, fonların en verimli yatırım fırsatlarına sahip olan ekonomik birimlere kanalize edilmesindeki etkinliğini kaybetmesi nedeniyle finansal piyasalarda ortaya çıkan doğrusal olmayan bir bozulmadır’(Mishkin, 2001: 4).

Finansal krizlerin sebepleri hakkında son 20-25 yılda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bir görüşe göre, finansal krizlerin ortaya çıkmasının en önemli nedeni, yükselen ekonomilerdeki finansal liberalizasyondur. Bu ülkelerin uluslar arası sermaye akımlarına açık olması ve finansal sistemlerini liberalize etmeleri, dış etkilere açık duruma gelmeleri, ekonomilerini kırılgan bir yapıya sokarak para ve bankacılık krizlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Ateş, 2004: 198).

Finansal kriz konusunda şu görüş genel kabul görür; krizin ortamı ve göstergeleri vardır, ama krizin kesin olarak ortaya çıkacağını söylemek ve krizin zamanını öngörmek mümkün değildir. Dornbusch’un deyiimiyle, ‘Kriz ancak patladığında görülür’. Zaten krizin kesin olduğu ve ne zaman olacağı öngörülebilse, gerekli önlemler alınır, kriz önlenir, yani kriz olmaz. Ayrıca bilinir ki, finansal krizdeki baskı ve gerginlik, güvensizlik ve panikten kaynaklanır (Uygur, 2001: 9).

Bütün bu kriz tanımlamalarıyla birlikte, Paul Krugman krizin belirli bir tanımının bulunmadığını öne sürerken, Edward ve Santanella ise krizleri paranın değerindeki belirgin bir düşüşe bağlamıştır. Bunların dışında kalanlar ise krizleri paranın değerindeki düşüşe ve uluslararası rezervlerin ciddi biçimde tükenmesine bağlamışlardır (Edwards, 2001: 29).

3.1.2.Finansal Kriz Türleri

Genel kabul gören yaklaşıma göre özellikle yükselen piyasalarda yaygın olarak görülen finansal krizler ana hatlarıyla;

- Para Krizleri,
- Bankacılık Krizleri,
- Dış Borç Krizleri,
- Sistemik Finansal Krizler olmak üzere dört grupta toplanmaktadır (Turgut, 2006: 84). Ancak ülkeleri etkisi altına alan genellikle para ve bankacılık krizleri olduğu ve yapısal fonlar kapsamında değerlendirilmesi nedeniyle bu kriz türleri açıklanmaya çalışılmıştır.

3.1.2.1. Para Krizleri

Bir para krizi; döviz kurunda keskin bir çöküş olması, hükümetin devalüasyonu ilan etmesi ve birden döviz kuru rejimini modifiye etmesi, sermaye akışlarını sınırlaması, birkaç saat için para piyasalarını kapatması durumlarına verilen genel bir isimdir. Bu, uzmanların gerçeklere dayanan yaklaşımları neticesinde ortaya çıkan bir tanımdır (Burkart and Coudert, 2000: 5).

Para krizlerini daha geniş bir çerçeve içerisinde tanımlayacak olursak; Bir para krizi özellikle sabit döviz kuru sistemlerinde piyasa katılımcılarının taleplerini aniden yerel para ile biçimlendirilmiş aktiflerden yabancı paralı aktiflere kaydırmaları sonucu, Merkez Bankasının döviz rezervlerinin tükenmesi şeklinde ortaya çıkan krizlerdir. Bir ülke parasının üzerindeki spekülasyonla veya şiddetli değer kaybı ile sonuçlanırsa veya Merkez Bankası büyük miktarlarda rezerv satmak veya faiz oranlarını önemli oranlarda yükseltmek suretiyle parayı korumaya zorlanırsa bir döviz veya para krizi oluşur (Delice, 2003: 59).

Para krizleri açıklanırken ülkenin uyguladığı kur mekanizmasına göre çeşitli isimler verilmektedir. Ülkenin Merkez Bankası sabit kur rejimi uyguluyorsa ortaya çıkan parasal krize ‘ödemeler dengesi krizi’ adı verilirken, esnek kur rejimi uygulayan ülkelerde ortaya çıkan krizin adı bir ‘döviz krizi’ olmaktadır.

3.1.2.2. Bankacılık Krizleri

Modern ekonomilerde banka mevduatı bir ödeme aracı olarak önemli bir işleve sahiptir. Öte yandan, banka mevduatı hem bankaların özel bir yükümlülüğü olup hem de bir kamu malı durumundadır. Hükümetler bu kamu malı üzerindeki güveni korumak için çoğu zaman mevduatlara devlet garantisi getirmekte ya da özel mevduat sigorta sistemi kurmaktadırlar. Böylelikle, bir bankacılık krizi durumunda bankadan mevduat çıkışı önlenmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle, günümüzde bankacılık sektörü üzerindeki hassasiyet ülke ekonomileri için çok önemli bir konu olmaktadır. Öyle ki; bankacılık sektöründe yaşanan bir kriz tüm ülke ekonomisini hatta küreselleşen piyasalar nedeniyle tüm dünya ekonomisini etkileyebilmektedir (Kobayashi, 2003: 1).

Bankacılık krizleri oldukça sık ve ağır olmaktadır. Bu ağırlık, ülke dışına sermaye hareketlerinin çıkışı ile doğru orantılı olarak değişmektedir. 1980 yılından 1996 yılına kadar gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan bankacılık krizleri, gelişmiş ülkelerin yaşamış olduğu bankacılık krizlerine oranla çok daha ağır olmaktadır. 1996 yılında yapılan bir çalışmaya göre (1977-1985) yılında İspanya Bankacılık krizinin kayıp ve çözüm maliyetleri toplam GSYİH'nin %17'si, Finlandiya (1991-1993) yılında % 8, İsveç 1991 % 6 , Norveç (1987-1989) % 6 ve ABD (1984-1991) % 3'ünü oluşturmuştur. Buna karşın, bu maliyetler gelişmekte olan ülkelere Venezuela'da % 8, Bulgaristan'da % 14, Meksika'da %12-15, Macaristan'da % 10, ve çok değişik biçimde Arjantin, Şili ve Fildişi Sahillerinde bu oran % 25'in üzerinde gerçekleşmiştir (Goldstein and Turner, 1996: 5-6).

Bu ülkelerin çoğunda, politikacılar bankacılık krizlerine, kamu fonları ile yüklü finansal kurumlardan gerçekleştirilen kaynak akışına zayıf para politikaları uygulamak gibi çeşitli müdahalelerde bulunmuşlardır. Durumu dikkatlice düzenlemiş olsalar bile, kurtarma operasyonlarının çeşitli dezavantajları ortaya çıkmıştır. Bu dezavantajlar (Demirgüç-Kunt and Detragiache, 1997: 4);

- Bütçeye ilave yük getirmesi,
- Yetersiz bankalara sistemde kalma şansı vermesi,
- Bankaların Yeterli risk yönetimi uygulama konusundaki güdülerini ortadan kaldırarak gelecekte olası bir bankacılık krizi beklentisini ortaya çıkarması,

- Çoğu durumda görüldüğü sağlıklı bankaların zayıf finansal kurumlarını ortadan kaldırma yönünde yapılan baskı neticesinde yönetsel güdülerin zayıflatılması ve
- Bankacılık sektörü kayıplarını önlemek için uygulanan zayıf para politikasının enflasyona neden olabilmesi dir.

3.1.2.2.1. Bankacılık Krizlerinin Tanımları

Bankacılık krizlerinin tanımlanmasında çeşitli yaklaşımlar benimsenmektedir. Bu yaklaşımlardan birine göre; Bir bankacılık krizi ticari bankaların borçlarının vadesinin uzatılmaması veya vadesiz mevduatlardaki ani bir çekme talebini karşılayamamaları çerçevesinde likidite sıkıntısına düşmeleri ve arkasından iflas etmeleri durumunu ifade etmektedir (Delice, 2003: 61).

Diğer bir tanıma göre, bankacılık krizleri; genelde banka bilançolarının kötüleşmesinden, bilanço aktif yapılarının bozulmasından kaynaklanır. Daha net bir ifadeyle; geri dönmeyen kredilerin artması, menkul değerlerin piyasalarındaki dalgalanmalar, reel sektörün küçülmesi nedenleriyle bankaların aktif yapılarının bozulmasıdır (Eren ve Süslü, 2001: 3).

3.1.2.2.2. Bankacılık Krizlerinin Nedenleri

Genel olarak bankacılık krizlerinin nedenleri sıralandığında (Yıldıztan, 2009:100);

Makroekonomik Şoklar: Faiz oranlarındaki ani yükselişler kısa süreli borçları uzun süreli krediye çeviren kurumları cezalandırmıştır. Ekonomik yavaşlama ve ekonomik faaliyetlerin gerilemesi bankalar üzerinde olumsuz etkiler bırakmıştır.

Daha Riskli Faaliyetler: Bankacılık faaliyetlerindeki riskler son yıllarda artmıştır. Özellikle yasal düzenlemelerin gevşetilmesi önemli bir etken olarak ortaya çıkmıştır.

Daha Yoğun Rekabet: Rekabet iki cephede artmıştır. Birincisi bankalar arasında artan rekabet, ikincisi bankaların mali sektördeki hakim konumları diğer mali kurumların genişlemesi ile birlikte önemli ölçüde değişmiştir.

Kötü Yönetim: Veriler bankacılık krizlerinde iyi yönetilmemenin ve suistimalin önemli bir yeri olduğunu göstermektedir.

Tüm bunlarla birlikte bankacılık krizine, bankaların sorumsuzluğu, bankacılık sisteminin zayıflığı, finansal piyasaların kırılganlığı, ülkelerin izlediği ulusal kur politikaları ve ahlaki tehlikeler neden olmaktadır (Turgut, 2006: 87).

3.1.3.Finansal Krizlerin Göstergeleri

Ekonomide yarattığı sorunlar ve yüklediği maliyetler nedeniyle finansal krizlerin önceden tahmin edilebilmesi, sorun ve maliyetlerin azaltılmasında önemli rol oynamaktadır. Krizlerin önceden tahmin edilebilmesi amacıyla, çeşitli ekonomik değişkenler gösterge olarak kullanılmaktadır. Öncü göstergeler, krize en çok hangi etkenlerin neden olduğuyla yakından ilişkilidir (Mert, 2003: 11).

Genel olarak krize ilişkin göstergeler; reel üretim, hisse senedi fiyatları, uluslararası rezervler, yurtiçi ve yurtdışı faiz oranı farklılığı, M2/uluslararası rezervler, banka mevduatları, yurtiçi kredi genişlemesi, reel döviz kuru, ihracat, ithalat, ticaret hadleri, bütçe açığı / GSYİH, toplam borç / GSYİH, cari işlemler açığı / GSYİH ve kısa vadeli sermaye girişi / GSYİH olarak sıralanabilmektedir. Bu göstergeler arasında, geçmiş krizlerin öngörülmesinde tutarlı sonuçlar vermiş olan ve bu nedenle ağırlıklı olarak kullanılan göstergeler; reel döviz kuru, yurtiçi kredi genişlemesi ve M2/uluslararası rezerv oranıdır(Ural, 2003:13). Krizler üzerine yapılan çalışmalarda genel olarak para ve bankacılık krizleri için belirlenen en iyi göstergeler Tablo 12’de gösterilmektedir.

Tablo 12: Para ve Bankacılık Göstergeleri:En İyi Göstergeleri

PARA KRİZLERİ	BANKACILIK KRİZLERİ
Yüksek Frekanslı Göstergeler	
Reel Döviz Kuru	Reel Döviz Kuru
Bankacılık Krizi	Hisse Senedi Fiyatları
Hisse Senedi Fiyatları	M2 Çarpanı
İhracat	Üretim
M2/Uluslar arası Rezervler	İhracat
Düşük Frekanslı Göstergeler	
Cari İşlemler Açığı/GSYİH	Kısa Vadeli Sermaye
Cari İşlemler Açığı/Yatırımlar	Sermaye Girişleri/GSYİH
	Cari İşlemler Açığı/Yatırımlar

Kaynak: URAL, Mert (2003), **Finansal Krizler ve Türkiye**, Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt:18, Sayı:1, ss.11

Bu değişkenler yanında, büyüme oranı, istihdam oranı, kurumsal ve yapısal etkenler, risk dereceleri ile politik gelişmeleri ifade eden kukla değişkenler de öncü gösterge olarak kullanılabilir.

3.2.KÜRESEL KRİZ SÜRECİNİN OLUŞUMU VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve kapitalizmin küreselleşmesiyle birlikte özellikle büyük ekonomilerde çıkan krizler küresel alana kolaylıkla ve hızlı yayılır olmuştur. Yani dünyanın artık neredeyse onda dokuzu piyasa ekonomisi sistemi içinde ve sermaye hareketlerini serbest bırakmış konumda olduğu için krizin yayılması, çok daha büyük bir olasılık haline gelmiştir. Örneğin, 2008 yılının sonlarına doğru ABD’de ortaya çıkan emlak krizi ve ardından İngiltere’de devam eden finans piyasalarındaki dalgalanma reel ekonomileri ve finans piyasalarını yıkıcı bir etkiye sahip bir krizle karşı karşıya bırakmıştır. Bununla birlikte birçok güçlü ekonomi bu krizden ciddi hasarlar almıştır. Başlangıçta bu krizin Çin, Hindistan, Rusya ve Brezilya başta olmak üzere gelişme yolundaki ülkeleri pek

etkilemeyeceği düşünülürken bu tahmin gerçekleşmemiş, bütün ülkeler krizden etkilenmişlerdir (Eğilmez, 2009: 53). Bu durumun son örneği olan Avrupa Birliği'nde de bir çok önlem alınmış ancak krizin bazı etkilerine karşı konulamamıştır.

Tablo 13: Ülkelerin Krize Karşı Aldıkları Önlemler Kategorileri

Para Politikası Araçları	Faiz Oranı Değişiklikleri, Zorunlu Karşılık Oranlarındaki Değişiklik, Döviz Kuru Müdahalesi
Finansal Sisteme İlişkin Kriz Önlem Araçları	Mevduat Garantisinin Artırılması, Bankaların Yeniden Sermayelendirilmesi, Likidite Enjeksiyonu, Kamulaştırma/Fona Devir, Açığa Satışın Yasaklanması, Ticari Tahvillerin Alınması İçin Fon Ayrılması, Banka/Kredi Borçlarına Devlet Garantisi Verilmesi,
Uluslar arası Kuruluşlar	Swap Kanalı IMF
Diğer	İstihdam, Altyapı Yatırımlarının Artırılması, KOBİ'lere ve Düşük Gelir Gruplarındaki Hane halklarına Yapılan Yardımlar vb...

Kaynak: ERDÖNMEZ, P., (2009), **Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kategorisi** Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Ankara, Cilt:52, No:14, s.229-234

Kriz karşısında birçok ülke önlemler almış ve farklı politikalar uygulamışlardır. Tablo 13 incelendiğinde, ülkelerde krize karşı alınan önlemlerin daha çok banka bilançolarının hem finansal hem de yapısal araçlarla yeniden yapılandırılmasına yönelik olduğu görülmektedir. Buna göre ülkeler para politikası aracı olarak, faiz oranlarını ve zorunlu karşılık oranlarında değişikliğe giderken, finansal sisteme ilişkin olarak da mevduat garantisinin artırılması, Bankaların yeniden Sermayelendirilmesi, Likidite Enjeksiyonu, Banka Kredi/Borçlarına Devlet garantisi Verilmesi, Kamulaştırma/Fona Devir, Ticari tahvillerin Alınması için Fon

Ayrılması, ipotekli Konut Kredisi tahvillerinin Alınması Açığa Satışın Yasaklanması gibi önlemlerin alındığı görülmektedir. Bunun yanında diğer başlık adı altında da toplam talebi artırıcı önlemler yer almaktadır.

Tablo 14: Türkiye’de Krize Karşı Alınan Önlemler

Vadesi geldiği halde ödenmemiş tüm vergi alacakları taksitlendirildi.
Türklerin yurtdışındaki paralarının Türkiye’ye getirilmesine yönelik çalışmalar yapıldı.
Mevduata güvence verme yetkisi TMSF’den alınarak Bakanlar Kurulu’na devredildi.
KOSGEB kanalı ile KOBİ’lere faizsiz kredi sağlandı.
Halk Bankası kanalıyla esnaf ve sanayiciye yeni kredi imkanları sağlandı.
SSK işveren primlerinde 5 puanlık indirim yapıldı.

Kaynak: ALTUNTEPE, Nihat (2008), **2008 Küresel Krizin Ülkelerin İstihdam Yapıları Üzerine Bir Analizi**, Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, s.130

Tablo 14’de görülmektedir ki, Türkiye’de krize karşı birtakım önlemler almıştır. Alınan bu önlemler hem ekonomideki talebi canlandırmaya yönelik, hem de bankaların karşı karşıya kalabilecekleri sorunları rahatlıkla aşabilmelerine yöneliktir. Özelliklere KOBİ’lere verilen faizsiz krediler, esnaf ve sanayicilere verilen yeni krediler reel sektörün canlandırılmasına yönelik tedbirlerdir.

Alınan bu tedbirlerdeki temel amaç, bankacılık ve reel sektör arasındaki kredi işlemlerini canlandırmaktır. Ancak hükümetin krize karşı almış olduğu tedbirler az yada çok ekonomik faaliyetler üzerinde olumlu etkiler ortaya çıkarırken, bu tedbirlerin bir paket halinde değil de, parça parça açıklanması eleştiri konusu haline gelmiştir. Tedbirlerin paket halinde açıklanmaması, her geçen günde yeni tedbirlerin alınması beklentisini kamu oyunda artırmaktadır. Bu da alınan tedbirlerden istenilen sonuçların sağlanamamasına neden olmaktadır (Ünal ve Kaya, 2009: 22).

Alınan bu önlemlere rağmen karşı konulamayan Likidite Krizi aşağıdaki tabloda olduğu gibi ifade edilebilmektedir;

Tablo 15: Mortgage Kredi Krizinin Likidite Krizine Dönüşüm Süreci

2007 Temmuz	2007 Ağustos	2007 Eylül	2007 ve Sonrası
Subprime/Kredi Krizi	Likidite Krizi	Kredi ve Likidite Krizi Devam Ediyor....	
<ul style="list-style-type: none">• Piyasalar subprime kredi ödemelerinin yapılamamasıyla şoka girdi.• Subprime kredilerine dayalı finansal ürünler tekrar değerlendirildi.• Yüksek profilli olan yatırımcılar zarar kaydetti.• Yatırımcılar riskten kaçınmaya başladı.• Kredi riskleri yeniden fiyatlandı.• Yatırımcılar nakit varlıklarını sattı.	<ul style="list-style-type: none">• İlk likidite sorunları sonuçlarını göstermeye başladı.• Risk iştahı azaldı.• Yatırımcılar varlığa dayalı finansman bonosu almakta isteksiz davrandı.• Kısa vadeli finansman talepleri oluştu.• Bankalar talepleri karşılamak için nakit tutmaya başladı.• 3 aylık LIBOR oranları yükseldi.• Borçlanma maliyetleri etkilendi.	<ul style="list-style-type: none">• Likidite açığı devam etti.• Bankalar daha kısa vadeli borçlanmaya devam etti.• Yeni kredi kullanıcıları için koşullar sıkılaştırıldı.• ECB,FED,BOE gecikmeli olarak acil likidite sağladı.• FED faizleri %0.5 puan indirdi.	<ul style="list-style-type: none">• Yüksek dönem faizleri• Spekülatif davranışlar kredi kullananları olumsuz etkiledi.• Tüketiciden kaynaklanan riskler azaldı.• Merkez Bankası yardımlarını tahmin etmek kolaylaştı.

Kaynak: ALTUNTEPE, Nihat (2008), **2008 Küresel Krizinin Ülkelerin İstihdam Yapıları Üzerine Bir Analizi**, Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, s.134

3.2.1.Küresel Krizin Nedenleri

Dünyada 2007-2008 döneminde ortaya çıkan küresel finansal dalgalanmanın kaynağı ABD’de 2007 yılı Ağustos ayında başlayan mortgage krizidir. Bu küresel finans krizini bir iki yıl içinde gelişen bir süreç olarak değerlendirmemek gerekir. Piyasa yapısı, denetim eksiklikleri ve bu süreçte izlenen politikalar sonuçta öngörülemeyen olumsuzluklara yol açmıştır. Küreselleşen bu finansal kriz geçmişte yaşanan finansal krizlerle pek çok ortak özellik taşımaktadır. Önceki krizlerin pek çoğunda olduğu gibi üç temel yıkıcı faktöre sahiptir. Bunların ilki finansal yeniliklerin yanlış yönetilmesi, ikincisi varlık fiyatları balonu ve üçüncüsü finansal kurumların bilançolarında bozulma şeklinde ifade edilebilir (Öztürk ve Gövdere, 2010: 382-383).

Finansal yenilikler, finansal sistemin daha etkili olabilmesi için yeterli potansiyele sahiptir; fakat yaşanan son olayda subprime mortgage kredilerindeki yenilikler ve yapısal kredi üretimi yıkıcı bir şekilde sonuçlanmıştır. Konut fiyatlarındaki yükseliş devam ettiği sürece subprime mortgage kredilerinin ödenmeme riski düşük olacağı için konut fiyatlarındaki balon riskli borç vermeyi cesaretlendirmiş ve bu da subprime mortgage piyasalarındaki sigortalama standartlarındaki bozulmayı şiddetlendirmiştir. Konut fiyatları balonu 2007 yılında patladığı zaman, finansal sistemdeki çürüme de ortaya çıkmaya başlamıştır(Öztürk ve Gövdere, 2010: 383).

Konut fiyatlarındaki düşüş pek çok subprime borçlusunun sahip olduğu evin değerinin mortgage kredisinin altında kalmasına neden olmuş ve mortgage kredisinin ödenmeme riski de yükselmeye başlamıştır. Subprime mortgage kredilerinin ödenmeme riskindeki artış daha sonraki yapısal kredi üretimindeki sorunları ortaya çıkarmıştır. Subprime kredilerdeki sorunlar aslında 2001 yılında yaşanan resesyondan hemen önce ortaya çıkmış; ancak bu problemler 2002-2005 arasındaki ekonomik canlılıktan dolayı hızla giderilebilmiştir. Ancak 2005 yılının ikinci yarısında mortgage faiz oranlarında başlayan artış, konut piyasasında ortaya çıkan kötüleşmenin ilk sinyali olmuştur. Bununla beraber, 2006’nın sonlarına doğru konut piyasasında toparlanma ve istikrar yönünde eğilimlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Ancak bu çok uzun sürmemiştir. Çünkü bu dönemde, özellikle yeni ve daha riskli mortgage ürünleri başta olmak üzere kredi kalitesinden kaynaklanan sorunlar mortgage kredi standartlarının daha da katılaşmasına yol açmıştır. Bunun sonucunda, konut sektörü 2007 yılının ilk yarısında, artan gecikme ve haciz sorunlarıyla birlikte yeniden sorunlar yaşamaya

başlamıştır. 2007 yılının dördüncü çeyreğinde mortgage kredilerinde toplam ödenmeme oranı, 2007 yılının ilk çeyreğine göre yaklaşık %35 oranında artış göstermiştir. 2007 sonlarına doğru ortaya çıkan çöküntü, mortgage kredi standartlarının daha da sıkılaştırılmasını tetiklemiştir. Kredilendirmedeki daha katı standartlar, konut alımına talebin daha da azalması anlamına gelmektedir. Hacizler, piyasadaki konut arzını arttırmak yoluyla konut fiyatlarında aşağı doğru baskıyı arttırmış ve 2007 yılı Eylül ayında müstakil aile konut satışları 1998 yılı Ocak ayından sonraki en düşük seviyeye inmiştir (Martino and Duca, 2007).

Yaşanan bu sorunlarla birlikte İngiltere'nin de bu krizdeki rolü büyük öneme sahiptir. Çünkü geleneksel görüşün aksine, krizin dinamikleri orada gelişmiştir. Thatcher hükümeti, Amerikan firmalarının külfetli regülasyon uygulamalarından kaçabilecekleri bir yer olarak Londra'yı New York finans dünyası için cazibe merkezi haline getirmişti. Tony Blair hükümeti ve Bakan Gordon Brown bu stratejiyi sürdürmüş, Brown İngiltere'nin "sınırlı regülasyon" uygulamasıyla övünmüştür. Böylece Amerika'da ticari bankaları yatırım bankalarından ayıran Glass-Steagal Kanunu'nun iptalini gerçekleştirecek şekilde bir politik baskı ortamı oluşmuştur. Bu kanunun iptali 1999 yılında hedge fonlar, mortgage brokerları ve benzerlerinden oluşan regülasyona tabi olmayan gölge bankacılık sisteminin büyümesini sağlayarak fiili finansal liberalizasyon yaratmıştır. Bu gölge sistem daha sonra bankaları birbirine bağlayan finansal işlemlere de yayılmış ve sonuç olarak bankaların çöküşünü getirmiştir (Wade, 2009: 10).

Finansal kriz, Temmuz 2007'de ABD'de sub-prime mortgage kredilerinin geri dönüşlerinde yaşanan sorunla birlikte ilk işareti ortaya çıkmış ve Eylül 2008'de Lehman Brothers yatırım bankasının iflası ile derinleşerek küresel bir hal almıştır (Tiryaki, 2009: 34). Bu tanımlama aslında krizin iki çok önemli özelliğini de göstermektedir. Birisi küresel oluşu, diğeri küresel şartların daha çok finans sektörü ile ilgili olmasıdır (Ertürk, 2009: 12). 2008 krizinin bütün öteki krizlerden farkı, bunun tam anlamıyla küresel bir kriz olması ve dünyadaki bütün ülkeleri etkilemiş olmasıdır (Eğilmez, 2009: 69). Ayrıca ABD'de başlayan bu ekonomik kriz, finansal sektörden reel sektöre yayılan bir kriz olma özelliğine sahiptir. Finans sektöründe etik değerlerin bir yana itilmesi, etik davranmama riskinin artması, reel kesime yardımcı olmaktan ziyade spekülatif bir yapılanmaya gidilmesi ve nihayetinde piyasa ekonomisinde üretim kapasitesinin artışına karşılık yeterli bir efektif talep yaratılamaması krizin ana nedenleri olarak görülmektedir (Akgüç, 2009: 11). Aşağıdaki Tablo 16'de 1929 ve 2008 krizlerinin 2008 Küresel krizini anlamak açısından karşılaştırmasına yer verilmiştir.

Tablo 16:1929 ve 2008 Krizlerinin Karşılaştırılması

1929 Krizi	2008 Krizi
<ul style="list-style-type: none">• 1929 yılı Ekim ayında ABD’de başlayan borsa krizi tüm dünyaya yayılarak reel sektör üzerinde de olumsuz etki yapmıştır.• 1929’daki krizde ABD’de faiz oranları artarken bu İngiltere ve Almanya’yı da etkilemiştir.• 1929 krizinde borsa endeksi bir yılda %47 değer kaybetmiştir.• 1929 krizinde batan banka sayısı 5.000’i bulmuştur.	<ul style="list-style-type: none">• 2008 yılındaki kriz ABD’deki mortgage kredilerinden kaynaklanmış ve türev piyasaların büyümesi fakat yeterince düzenleme yapılamaması yüzünden dünyayı etkilemiştir.• 2008 krizinde tüm ülke merkez bankaları piyasaları likidite etmiş ve faiz oranlarını düşürmüşlerdir.• 2008 krizinde borsa endeksi,9 Ekim 2007’deki düzeyinden 27 Ekim 2008’e kadar %42 değer kaybetmiştir.• 2008 krizinde batan banka sayısı 20’dir.

Kaynak: Akın ve Ece (2009), **Küresel Finansal Kriz ve Bankacılık İstihdamı Üzerindeki Etkileri** Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 2, s.156

Kriz konusunda yukarıda belirtilen nedenlerle birlikte, kriz döneminde derecelendirme kuruluşlarına ve denetleyici ve düzenleyici kurumlara ilişkin olarak bir takım haklı eleştiriler öne sürülmüştür. Derecelendirme kuruluşları ile ilgili en önemli problem çıkar çatışmasıdır. Bankalarla ve diğer mali kuruluşlarla ilgili notlar veren rating kuruluşları bu firmalar tarafından finanse edilmektedir. Hal böyle olunca derecelendirme kuruluşlarının objektif değerlendirme yapma kabiliyetleri azalmaktadır. Diğer yandan derecelendirme kuruluşları firmaların finansal problemlerini her zaman tespit edememektedirler. Bazen de sorunu kısmen veya çok gecikmeli olarak görebilirler (Alantar, 2008: 4).

Derecelendirme kuruluşları finansal enstrümanları dizayn eden bankalar ve enstrümanın alıcıları kadar dayanak varlık hakkında bilgiye sahip olmayabilirler. Bir diğer sorun,

derecelendirme kuruluşlarının sadece temerrüt riskini derecelendirmeleridir Hâlbuki likidite riski ve rating değiştirme riskinin de ölçülmesi gerekmektedir.

Derecelendirme kuruluşlarından hizmet alanların derecelendirme hizmetlerinin bu dar kapsamından haberdar değildirler (Alantar, 2008: 4). Düzenleyici denetleyici kuruluşların özellikle de FED'in değişen risk ortamına karşı önlem almakta geciktiği söylenebilir. FED başkanı Mayıs 2007'de yaptığı bir açıklamada konut piyasasındaki sıkıntıların ekonominin geri kalanına ve finansal sisteme yayılacağını beklemediklerini dile getirmiştir. Uygulamada ise tam tersi olmuş ve 2,5 yıl içinde konut piyasasındaki problemler tüm finansal sistemi ve reel ekonomiyi etkisi altına almıştır. Daha da kötüsü başka ülkelere yayılarak küresel bir boyut kazanmıştır (Alantar, 2008: 4-5).

Küresel krizin nedenleri genel olarak incelendiğinde (Yaman, 2010: 44);

- Mortgage kredilerinin yapısının bozulması,
- Konut fiyatlarındaki balon artışlar,
- Menkul kıymetlerin fonlanmasında yaşanan sıkışıklık,
- Kredi türev piyasalarının genişlemesi,
- Kredi derecelendirme sürecindeki sorunlar,

3.2.2. Küresel Krizin Etkileri

Temmuz 2007'de ABD'de başlayan ve daha sonra AB'ye sıçrayan ve bir çok bölgeye yayılan, 2008 yılında tavan yapan ve küresel bir nitelik kazanan krizin kaynağı olarak üç temel nedene yer verilmektedir. Bunlardan ilki, SEC (Securities and Exchange Rate Commission)'in büyük yatırım bankalarının borç/sermaye oranını yükseltmesine izin vermesi; ikincisi, Amerikan Merkez Bankası FED (The Federal Reserve System)'in federal fonlara ait oranları önce tarihin en düşük seviyelerinde tutması, ancak daha sonra, 2004 yılında enflasyonla mücadele için artırmasıdır. Üçüncü olarak, yatırım ve ticari bankacılığı birbirinden ayıran ve bankaların daha fazla risk almasını kısıtlayan ve 1929 yılından sonra uygulamaya konan Glass-Steagal Yasası'nın kaldırılmasıdır. Bu kararlar mortgage kredilerinde büyük bir artışa yol açmış, eşik altı mortgage kredileri kabarmış, finansal kurumların mortgage'a dayalı menkul kıymetlere yönelik yatırımlarında artış olmuştur.

Küresel kriz, başta finansal hizmetler sektörü olmak üzere birçok sektörü etkisi altına almıştır. ABD ve AB'nin krizin öncelikle etkilendiği alanlar olması, bu bölgelerin diğer ülkeler ile gelişen ekonomik ve ticari bağlantıları nedeniyle hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme, dış ticaret ve istihdam alanlarında çeşitli sorunlara yol açmıştır (Ece ve Akın, 2009:158). Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından Ocak 2009'da gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin performansları üzerinde finansal kriz ve ekonomik durgunluğun etkileri ile geliştirilen tahminlere göre gelişmiş ekonomiler 2009 yılında bir önceki yıla göre 3 puanlık düşüşle %2 küçülürken, gelişmekte olan ekonomilerde büyüme oranı 2008 yılında %6.3'den 2009 yılında %3.3'e gerileyecektir (imf.org, 2009)

Küresel finansal kriz ile kredi piyasalarında yaşanan şoklar, yatırımların azalmasına ve piyasalardaki güvensizliğin artmasına sebep olmuş, bu durum yatırım, üretim ve tüketim seviyesinin gerilemesine, ekonomik büyümenin yavaşlamasına ve milyonlarca insanın işsiz kalmasına yol açmıştır. Kriz sürecinde pek çok sektörde büyük miktarda daralmaların yaşanması, işçilerin geçici süreli işten çıkarılmalarına ve küresel çapta istihdam şoklarının yaşanmasına sebep olmuştur (Kobal, 2009: 22).

AB-27'de ortalama işsizlik oranı 2006'da %8.2, 2007'de %7.1 iken, 2008'de %7.0'dır. 2008 yılında işsizlik oranı açısından AB ülkeleri arasında %11.3 ile İspanya başı çekerken, bu ülkeyi %9.5 ile Slovakya, %7.8 ile Fransa ve Macaristan, %7.7 ile Yunanistan ve Portekiz takip etmektedir (İSO, 2009: 78).

Kriz sürecinde görülen bu değişmelerle birlikte, krizin en önemli etkilerinden birisi de birçok ülkede finans kurumlarının iflas etmesi sonucu, halkın finansal kurumlara olan güveninin önemli oranda azalmasıdır. Oluşan bu güvensizlik ortamından en çok etkilenen kurumlar ise, finansal piyasaların en önemli ve vazgeçilmez aracı kurumları olan bankalardır. Bankaların kredi verme standartlarının ciddi bir şekilde yükselmesi, banka kredilerinin önemli oranda kısıtlanmasına neden olmuştur. Kredilerdeki bu daralma bir çok ülkede konut alım satımı ve konut yatırımlarının durma noktasına getirmiştir. Ekonominin lokomotif sektörlerinden birisi olarak kabul edilen konut sektöründeki bu daralma eğiliminin bir süre daha devam etmesi beklenilmektedir. Özellikle ipotekli konut kredisi piyasaları bir hayli gelişmiş ülkelerin başında yer alan; ABD, İngiltere, Avustralya ve Danimarka gibi ülkelerde konut fiyatlarının daha da düşmesi ve sektördeki daralmanın devam etmesi beklenirken, Japonya'da ise yapılan düzenlemeler sayesinde konut yatırımlarında bir artış eğilimi beklenilmektedir (oecd.org, 2009).

Finansal krizin en önemli etkilerinden birisi de, piyasalarda oluşan belirsizlik ortamı ve bu belirsizliklerin giderilememesidir. Özellikle finansal piyasaların güçlenmesine yönelik tedbirlerin yeteri kadar ve zamanında alınamaması, açıklanan destek paketlerinin yeteri kadar uygulanamaması sonucunda, reel sektörle finansal piyasalar arasındaki uçurumun derinleşmesine ve küresel ekonominin büyümesi üzerinde negatif bir etki oluşturacağı tahmin edilmektedir. Bunun sonucunda, 2009 yılında birçok gelişmiş ülkede deflasyonist baskının oluşması ile birlikte küresel ekonominin büyüme hızının negatif olacağı beklentisine girilmiştir (imf.org, 2009).

ABD’de başlayan finansal krizin bütün dünyayı etkileyecek küresel bir kriz niteliği kazanmasının en önemli nedenlerinden birisi de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarındaki artıştır. Bu artış özellikle az gelişmiş ülkeler lehine gerçekleşmiştir. Az gelişmiş ülkelerin doğrudan yabancı yatırımlardan aldıkları pay 2000 yılında %20 iken bu oran 2004 yılında %44 ve 2005 yılında %40 olarak gerçekleşmiştir (Karabulut, 2008: 44). Sermaye hareketlerinin küresel boyuttaki artışın yanı sıra gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere doğru yöneliş eğilimi, krizin etki alanını daha da genişletmiş ve yaşanan finansal krizden hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkelerin etkilenmesine yol açmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde küresel finansal krizin etkilerinden biri, on yıllık hızlı ticaret genişlemesinden sonra ihracatlarında önemli bir düşüş meydana gelecek olmasıdır. IMF’nin yaptığı projeksiyonlar dünya ticaret hacminin 2006 yılındaki %9.3’lük orandan 2009 yılında %4.1’e gerileyeceğini göstermektedir. Küresel finansal krizin bir diğer etkisi, ekonomik büyütmeyi yavaşlatmasının yanında derinleştirebilecek olmasıdır (Justin, 2008:10).

3.2.3. Küresel Kriz Sürecinde Türkiye

ABD orijinli küresel krizin Türkiye’ye etkileri finansal ve reel sektör açısından değerlendirilebilir. Ancak, Türkiye’nin 2002 yılından sonra finansal sisteminde yaptığı düzenlemeler sonucunda 2007 küresel ekonomik krizi daha çok reel sektörünü etkilemiştir (Aydoğuş ve Uzunoğlu, 2009: 34-35-81). Bu etkinin altında, cari açık ve borçlarını finanse etmek zorunda olması nedeniyle küresel fonlara gereksinim duyması yatmaktadır (Cansızlar, 2008: 34-37).

Türkiye’de krizin etkisiyle GSYH’da %13.8 oranında düşüş gerçekleşmiş, düşüşten en çok etkilenen %17.6 oranında düşüşle sanayi sektörü olmuştur. Sanayi sektöründe kapasite kullanım oranı 2008 yılının son çeyreğinde 2009 yılını ortalarına kadar geçen dönemde

%81'den, %64'e kadar gerilemiştir. Üretimdeki düşüşün en önemli unsurlarından birisi toplam talepte meydana gelen azalmadır. Nitekim kriz sürecinde toplam yurtiçi talepte yaklaşık olarak % 11 oranında bir düşüş görülmektedir. Küresel krizin Türkiye ekonomisi üzerine olan önemli etkilerinden biri de istihdam üzerine olmuştur. Nitekim 2009 yılı Nisan döneminde istihdam edilenlerin sayısı, 2008 yılının aynı dönemine göre 530 bin kişi azalarak, 20 milyon 698 bin kişiye düşmüştür. İşsizlik oranı kriz öncesiyle mukayese edildiğinde %81 oranında bir artışla %8.9'dan, %16.1'e yükselmiştir. Ekonomik krizin bir diğer olumsuz etkisi toplam ihracat ve imalat sanayi ihracatında ortaya çıkmıştır. Ekonomik krizin etkisiyle toplam ihracatta %41 oranında bir düşüş gerçekleşmiştir. Sanayi ihracatı da 2008 yılının ikinci çeyreğinde 31.7 milyar dolar iken, 2009 yılını ikinci çeyreğinde 17.5 milyar dolara gerilemiştir. İhracatı etkileyen en önemli unsurlardan birisi olan döviz kuru da krizden olumsuz yönde etkilenmiştir. Krizden önce 1.17TL değerinde olan 1 ABD Doları, krizin etkisiyle 2009 yılının Mart ayında 1.7 TL değerine ulaşarak %45'lik bir artış göstermiştir (Çiçek ve Hatırlı, 2009: 554).

Türkiye ekonomisi 2009 yılında yaşanan ciddi daralmanın ardından güçlü bir toparlanma sürecine girmiştir. 2004-2008 döneminde gerçekleşen ortalama % 6'lık yüksek oranlı büyümeyi takiben, küresel krizin etkisiyle ekonomi 2009 yılında % 4,8 oranında küçülmüştür. Kriz ekonomiyi ciddi şekilde etkileyerek sabit sermaye yatırımları ve dış talebi önemli ölçüde düşürmüştür. Alınan para ve mali politikası tedbirleri sağlıklı bankacılık sektörüyle birlikte krizin etkilerinin yumuşatılmasına yardımcı olmuştur. Bu durum, Türkiye ekonomisinin dış şoklara karşı artan direncinin bir göstergesidir (abgs.gov.tr, 2010).

Bu gelişmeler ışığında, diğer AB üyesi ülkelerle mukayese edildiğinde Türk ekonomisinde güçlü bir toparlanma beklenmektedir. 2009 yılında yaşanan ekonomik daralmanın yaratacağı kuvvetli baz etkisinin de katkısıyla, 2010 yılında iç talebin tüm unsurlarında pozitif büyüme gerçekleşeceği öngörülmektedir. İşgücü piyasasındaki gelişmeler, kredi hacmindeki genişleme ve tüketici ve özel sektör güven endekslerindeki iyileşme, 2010 yılında tüketimde kademeli bir toparlanmaya işaret etmektedir. 2008 yılında % 11 seviyesinde olan işsizlik oranı, 2009 yılında % 14 düzeyine yükselmiştir. Ancak, 2010 yılının ilk aylarında yavaşta olsa işsizlik oranı düşmeye başlamıştır.

2001-2008 döneminde kamu maliyesinde sağlanan istikrarın ardından, 2009 yılında bütçe performansı bozulmuş ve 2008 yılında % 2 civarında olan bütçe açığının GSYİH'ye oranı

2009 yılında % 5,25'e yükselmiştir. Başta sosyal güvenlik kurumlarına yapılan transferler (GSYİH'nin % 3'ü) ve krizle mücadele çerçevesinde uygulamaya konulan teşvik önlemleri (GSYİH'nin % 2'si) olmak üzere, kamu harcamalarındaki artış bütçe açığındaki büyümenin ana unsurunu oluşturmaktadır. Kriz çerçevesinde uygulanan teşvik tedbirlerinden bazıları halihazırda kaldırılmıştır. Bu hususa ilaveten, ekonomideki toparlanmanın bütçe gelirlerini olumlu etkilemesi beklenmekte olup, bütçe açığının GSYİH'ye oranının 2010 ve 2011 yıllarında sırasıyla % 3.5 ve % 3'e gerileyeceği tahmin edilmektedir. Bununla birlikte, söz konusu iyileşme güvenilir, güçlü ve bağlayıcı bir mali kuralın uygulanması neticesinde sağlanabilecektir (abgs.gov.tr, 2010).

Tüm bu yaşananlarla birlikte Türkiye, küresel finans piyasalarında net borçlanıcı durumdadır. Biriktirilen dış borç tutarının neredeyse tamamı özel sektör borçlarına aittir. Dolayısıyla, küresel finans piyasalarındaki daralmanın Türkiye'de öncelikle, yüksek ölçüde dış borç biriktirmiş olan ve dış borçlarını çevirmek zorunda bulunan finans dışı reel şirket kesimini etkilemesi beklenmelidir. Bilançolarında yüksek oranlı döviz borcu bulunan şirketlerin, yükselen kredi maliyetleri ve döviz kurundaki pahalılaşmadan olumsuz etkileneceği de açıktır (Yeldan, 2008b).

Kriz süreci Türkiye açısından değerlendirildiğinde, tabii ki diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de kriz sürecinden etkilenmiştir. Ancak alınan tedbirler ve ekonominin yapısının güçlendirilmesi çalışmaları olumlu sonuçlar vererek Türkiye'nin kriz sürecini daha hafif süreçle atlatmasına neden olmuştur. 2009 ve 2010 yıllarında toparlanma eğilimi gösteren, zaman zaman olumsuzluklar yaşansa da, Türkiye kriz sürecinde gayet olumlu politikalar izlemiştir.

3.2.4.Küresel Krizin PIIGS Ülkeleri Kapsamında Değerlendirilmesi

Küresel kriz Avrupa Birliği (AB) ekonomisini derinden etkileyerek, ülke ekonomilerine ilişkin yapısal sorunları ortaya çıkarmanın yanı sıra, AB düzeyinde karşılaşılabilecek sorunlarla mücadele için sağlayacak kurumsal mekanizmaların eksikliğini de açık bir biçimde gündeme getirmiştir (abgs.gov.tr, 2010).

İhracat ve iç tüketimin büyümenin ana unsurlarını oluşturduğu pek çok AB ülkesinde tarihi derecede yüksek ekonomik daralmalar yaşanmış, ihracata yönelik sektörlerde üretim ciddi ölçüde gerilemiş, konut ve inşaat sektörlerinde yaşanan sıkıntıların da etkisiyle yatırımlar durma noktasına gelmiş, yapılan ücret ayarlamaları ve artan iş kayıpları neticesinde vatandaşların harcanabilir gelir düzeylerinde düşüşler yaşanmıştır. Bireylerin ve özel sektörün AB ekonomisine ilişkin beklentileri kötüleştikçe ihtiyati tasarruf eğilimi artmış, bu durum yatırımları baskılayarak ekonomik küçülme dinamiklerini daha da tetiklemiştir. (abgs.gov.tr, 2010).

Küresel kriz ile birlikte pek çok sektörde olduğu gibi, finans sektörü pek çok AB ülkesinde ciddi hasarlar almıştır. Bankacılık sektörünün kredi sağlama kapasitesi son derece kısıtlı hale gelmiş ve sektöre ilişkin düzenleyici ve denetleyici çerçevenin iyileştirilmesinin ne kadar gerekli olduğu görülmüştür.

Yaşanan bu sorunlarla birlikte, AB genelinde ekonomik göstergelere bakıldığında, krizin en kötü döneminin geride bırakıldığı ve kademeli bir toparlanmanın başladığını söylemek mümkündür. Küresel krizin etkilerini bertaraf etme çabası içerisinde olan AB’de dünya ekonomisinde yaşanan toparlanmaya paralel olarak düzelme eğilimi gözlenmektedir. Dış piyasalardaki gelişmelerin yanısıra alınan mali ve parasal politika tedbirlerinin sonucu olarak AB’de 2009 yılının üçüncü çeyreğinde % 0,3; Euro bölgesinde ise % 0,4 oranında büyüme kaydedilmiştir. 2009 yılının son çeyreğinde AB ekonomisinde gerçekleşen % 0,1 oranında büyüme de AB tarihinin en derin ve en uzun durgunluk sürecinin sonuna gelindiğinin sinyallerini vermektedir. Yine de ekonomik toparlanmanın büyük ölçüde dış piyasalarda yaşanacak gelişmelerin derecesine bağlı gözükmektedir (abgs.gov.tr, 2010).

Dış talepteki canlanmaya paralel olarak, bireylerin ve özel sektörün ekonomiye ilişkin güvenlerinin artması ile birlikte zayıflayan iç talepte de olumlu gelişmelerin yaşanması

mümkün gözükmektedir. Krizle mücadelenin gerek AB gerekse üye ülkeler bazında etkin bir şekilde sürdürüldüğünün görülmesi risk algısı üzerinde olumlu etkiler yaratacak ve ihracat-iç talep-yatırım bağlantısını kuvvetlendirerek ekonomik aktivitenin canlanmasını destekleyebilecektir. Yine de 2010 yılı için yatırımların AB genelinde % 2,3, Euro Bölgesinde ise % 2,5 oranında gerileyeceği tahmin edilmekte olup, makine ve teçhizat ile inşaat sektöründeki olumsuzluklar bu tablonun temel kaynağıdır. İyileşen ekonomik göstergelerle birlikte yatırımlarda ancak 2011 yılında toparlanma yaşanması beklenmektedir. Bu çerçevede, 2011 yılında yatırımların AB genelinde % 2,5, Euro Bölgesinde % 1,8 artması öngörülmektedir (abgs.gov.tr, 2010).

Özel tüketim harcamalarında ise daha kademeli bir iyileşme beklenmektedir. 2009 yılında, Fransa ve Polonya gibi birkaç AB üyesinde bu alanda yaşanan olumlu gelişmelerin katkısıyla, bu gösterge nispeten makul düzeylerde seyretmiştir. Özel tüketim harcamalarının 2010 yılında istikrara kavuşacağı, 2011 yılında ise AB düzeyinde % 1,3, Euro Bölgesinde ise % 1 civarında artacağı tahmin edilmektedir.

Bütün bu yaşanan gelişmelere ek olarak, krizin potansiyel hasılayı geriletici etkisi de toparlanmanın önünde engel teşkil eden bir diğer husustur. Potansiyel hasılanın kriz öncesi seviyelerini yakalaması orta vadede mümkün görülmemekte olup, bu durumun sermaye birikimini yavaşlatması ve toplam faktör verimliliğini olumsuz etkilemesi beklenmektedir (abgs.gov.tr, 2010).

Krizin en önemli etkilerinden birisi AB üyesi ülkelerin kamu maliyelerinde ortaya çıkan kayda değer bozulmadır. Krizle mücadele çerçevesinde ekonominin canlandırılması amacıyla alınan tedbirler ve otomatik dengeleyiciler AB ekonomisinin istikrara kavuşmasında kilit bir rol üstlenmiştir. Küresel kriz ve sonrasındaki etkilerden korunmak için ülkeler bazında çeşitli maliye politikası kuralları belirlenip bu kuralların ihlaline ilişkin çeşitli yaptırımlar uygulanmaktadır. Söz konusu yaptırımlara bakıldığında ise, mali kurallarla birlikte bu yaptırımların yaygın olmadığı ve yaptırımların özellikle, Amerika ve İstikrar ve Büyüme Paktı ile de AB ülkelerinde uygulanmaktadır. İstikrar ve Büyüme Paktı gereğince belirlenen referans değerlerini aşan ülke için, ilk önce ülkenin kamuoyuna ilan edilmesi şeklinde itibari bir yaptırım uygulanmakta, daha sonra ise ülkeden bir miktar paranın vadesiz mevduat olarak

alınması yoluna gidilmekle beraber son aşamada ise söz konusu mevduatın para cezasına çevrilmesi yöntemleri uygulanmaktadır (Aysu, 2010: 20).

Krizin başlangıcında sıkı maliye politikası uygulayan ülkelerin bütçe açıklarının GSYH'na oranları yüzde 3'e yakın ya da yüzde 3'ün altındayken en yüksek bütçe açıkları başta Yunanistan olmak üzere İngiltere, İrlanda ve İspanya'da görülmüştür. Bütçe açıklarındaki artışın bir nedeni ise, hükümetler tarafından uygulanan destek paketlerinin yanı sıra vergi hasılatının yüksek olduğu konut ve inşaat sektöründe görülen daralma olmuştur. Bu ülkelerde yaşanan kredi genişlemesi ve varlık fiyatlarındaki artış, kriz öncesi dönemde bütçe gelirlerini arttırmış, ancak yaşanan kriz kredilerde daralmaya ve varlık fiyatlarında düşüşe neden olmuştur. Bu durum ise bu ülkeleri yüksek bütçe açıklarıyla karşı karşıya bırakmıştır. Yüksek bütçe açıkları kamu sektöründeki borçları da arttırmış krize karşı önlem niteliğinde sorunlu bankalara yapılan sermaye transferleri ve garantilerin hibe edilmesi de yine kamu borçlarının artmasında etkili olmuştur (Maliye Bakanlığı, 2010: 7). Yukarıda sayılan İngiltere, İrlanda, İspanya ve Yunanistan yüksek bütçe açıklarının yanı sıra üye ülkeler arasında en fazla kamu borcuna sahip ülkelerdir.

AB genelinde krizin etkileri ve gündeme getirdiği tartışmaların, üye ülkelerin farklı ekonomik yapıları ve dinamikleri sebebiyle daha detaylı olarak incelenmesinde fayda bulunmaktadır. Bu çerçevede aşağıda, PIIGS ülkeleri kapsamında Küresel Kriz süreci değerlendirilecektir.

3.2.4.1. İrlanda

Küresel ekonomik ve finansal kriz, İrlanda ekonomisinde zaten başlamış olan durgunluğu resesyona çevirmiştir. Temelde iç talebe dayanan on yıllık bir büyüme döneminin ardından 2006 yılından itibaren konut sektöründe başlayıp diğer sektörlerle de yansıyan sıkıntılar, ülkenin dış ticaret ortaklarının da küçülmeye başlamasıyla birlikte iyice belirgin bir hal almıştır. Finansal sektörün ülke ekonomisi içerisindeki ağırlığı ve dış kaynaklara duyulan ihtiyaç da küresel krizin etkisini arttırmıştır (abgs.gov.tr, 2010). Ekonomi 2008 yılında % 3, 2009 yılında ise % 7,1 oranında küçülmüş ve artan bütçe açıklarıyla birlikte kamu borcu da kriz öncesi dönemlere göre hızla büyümüştür.

Ülkede, 2010 yılında hızı azalmakla birlikte küçülmenin devam etmesi, 2011 yılında ise büyümenin tekrar başlaması beklenmektedir. 2009 yılında harcanabilir gelirdeki azalma, azalan istihdam ve bir ölçüde de ücretlerdeki azalma tedbir amaçlı tasarrufta büyük artışlara neden olurken, özel tüketimde tarihi bir düşüş görülmüştür. İstihdamdaki kötüye gidiş yavaşladığından ve tüketici güveni artmaya başladığından 2010 yılında özel tüketimin daha az düşmesi beklenmektedir. 2011 yılında ise, harcanabilir gelirin artması ile tüketimin de artışa geçeceği öngörülmektedir (abgs.gov.tr, 2010).

Ülkedeki istihdamın % 13'ünü barındıran inşaat sektöründeki ve ekonominin genelindeki olumsuzluklar işsizliği tetiklemiştir. Son on yıldır net göç alan bir ülke olan İrlanda tahmin döneminde net göç veren konuma gelecektir. 2010 yılında işsizliğin artmaya devam ederek % 13,4 seviyesine yükseleceği hesaplanmaktadır. 2011 yılında ise beklenen pozitif büyüme performansına rağmen iç talebin sınırlı kalması ve ana ihracat sektörlerinin sermaye yoğun olması nedeniyle, istihdamdaki büyümenin çok sınırlı kalacağı tahmin edilmektedir.

Ortaya çıkan bu sorunlarla birlikte, küresel ekonomideki olumsuz gelişmeler ve bunların yansımaları nedeniyle 2008-2009 yılları oldukça zor geçmiştir. Bunlara rağmen İrlanda ekonomisi ortaya koyacağı yapısal çözümler ile gelişme sağlayabilmelidir(Özcan, 2008: 10).

3.2.4.2. Yunanistan

Ekonomide 2009 yılında gerçekleşen % 2 oranındaki daralmanın 2010 yılına da taşan bir etkisi olacaktır. Önümüzdeki dönemde ekonomik faaliyetlerin, azalan tüketici güveni, kötüleşen iş ortamı, finansal piyasalardaki gelişmeler ve kısıtlayıcı mali politikalar nedeniyle daha da gerilemesi beklenmektedir.

Yunanistan'da yıllardır sürdürülen genişlemeci maliye politikaları mali ve makroekonomik dengesizlikleri de beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda mali istikrarın tesisi için Yunanistan tarafından alınan önlemlerin 2010 yılında ekonomi üzerinde olumsuz etkilerinin görüleceği düşünülmektedir. Bununla birlikte, söz konusu tedbirler sayesinde yeniden oluşacak güven ortamının tedbirlerin ekonomik maliyetini giderip, 2011 yılının ikinci yarısından itibaren yeniden büyüme sürecini başlatabileceği öngörülmektedir (abgs.gov.tr, 2010).

2010 yılında Yunan ekonomisinde gözlenen daralma ile birlikte ücretlerdeki düşüş ve vergi yükünün artması sonucu harcanabilir gelirin azalması ile birlikte, uygulanan kemer sıkma politikaları kısa vadede iç tüketimin azalmasını da beraberinde getirecektir. Düşmekte

olan istihdam ve ücretler ile, gerileyen ücret dışı gelirler nedeniyle 2010 yılında iç talebin gittikçe daralarak yılsonunda % 3,5 küçülmesi ve 2011 yılında da bu trendin sürmesi beklenmektedir. Bu dönemde ihtiyati tasarruflar da artabilecektir (abgs.gov.tr, 2010).

Azalan iç talep nedeniyle 2010 yılında reel olarak % 10 oranında gerileyecek olan ithalat nedeniyle cari açığın önemli oranda azalması beklenmektedir. İhracatın ise dünya piyasalarında başlayan kıpırdanma ve ülkede azalan birim işgücü maliyetleri nedeniyle 2010 yılında yaklaşık % 2,75 civarında artacağı, 2011 yılında da artışın devam edeceği öngörülmektedir. Bu doğrultuda net ihracatın GSYİH'ya katkısının her iki yıl da pozitif olması beklenmektedir.

Özel sektörde daralan iş imkânları ve kamunun çalışan alımını durdurup maaşlarda indirim gitmesi sonucu işsizliğin 2010- 2011 döneminde artması beklenmektedir. 2010 yılında istihdamın yaklaşık % 3 oranında azalacağı tahmin edilmektedir (abgs.gov.tr, 2010).

3.2.4.3. İspanya

Küresel kriz, önemli yapısal dengesizlikleri de içerisinde barındırmakla birlikte, son on yıldır sürekli ve önemli ölçüde büyüyen İspanya ekonomisi açısından bir dönüm noktası oluşturmuş ve 2008 yılının ikinci yarısından itibaren ekonomide çok ciddi bir daralma meydana gelmesine yol açmıştır. Krizin ortaya çıkardığı konjonktürel nedenlerle ekonominin yapısal sorunlarından olan cari açıkta daralma oluşurken, yüksek hane halkı borçluluk oranı gerilemiş, yatırımlar ve konut inşa sektörü ise ciddi ölçüde daralmıştır. Konut inşa sektöründeki bu daralmaya rağmen, konut fazlası artmaya devam etmiştir.

2009 yılında İspanyol ekonomisi % 3,6 oranında küçülmüş olup, özellikle 2009 yılının ikinci yarısından itibaren özel tüketim, makine ve teçhizat yatırımları ve ihracatta gözlemlenen artışın etkisiyle, ekonomideki daralma hızı yavaşlamıştır. Bu yavaşlama Avrupa Komisyonu tarafından ortaya konulan ekonomik planda yer alan ilkelere uygun bir şekilde İspanyol hükümeti tarafından uygulanan teşvik tedbirleri ile hurda araç teşvikinin olumlu etkileri neticesinde oluşmuştur (abgs.gov.tr, 2011).

2009 yılının ikinci çeyreğinde özel tüketimin GSYİH'ye katkısı tarihi düzeyde düşük olmuştur. Bu durum bir taraftan özellikle düşük katma değerli sektörlerde istihdamda çok ciddi bir daralmaya neden olurken, diğer taraftan kamu finansmanında önemli bir kötüleşme

yaratmıştır. Kamu finansmanındaki bu bozulmanın uzun vadede istihdam ve kamu maliyesinin sürdürülebilirliği açısından risk yaratabileceği düşünülmektedir.

İspanya tarafından krizle mücadele, ekonominin canlandırılması amacıyla alınan genişlemeci mali tedbirler ve mali sektörün yeniden yapılandırılmasına yönelik olarak uygulamaya konulan tedbirler olmak üzere iki ana başlıkta sürdürülmüştür. Küresel mali krizin İspanyol bankacılık sektörü üzerindeki etkisi nispi olarak kısıtlı kalsa da, mali sektörün yeniden yapılandırılmasının desteklenmesi amacıyla çeşitli tedbirler alınmıştır .

KDV oranlarında yapılacak artışın tüketimi öne çekmesinin de etkisiyle, 2010 yılının ikinci çeyreğinde pozitif büyüme gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Üçüncü çeyrekteki muhtemel daralmanın ardından 2010'un son çeyreğinde yeniden pozitif büyüme gerçekleşmesi beklenmektedir. Alınan tüm tedbirlere rağmen, özel tüketimdeki gerilemenin etkisiyle 2010 yılında GSYİH'nın % 0,25 oranında daralacağı hesaplanmaktadır. 2011 yılına ilişkin değerlendirmelerde ise ekonomide % 0,8 civarında mutedil bir büyüme gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Yapılan tahminlerde, özel tüketimin düşük düzeyde seyretmeye devam edeceği ve yatırımlardaki gerilemenin de süreceği öngörülmektedir (abgs.gov.tr, 2010).

Yatırımların önemli bir kısmının inşaat ve düşük verimlilikli bazı hizmet sektörlerine yapılması sebebiyle, geçtiğimiz on yıl içerisinde İspanyol ekonomisindeki verimlilik artışı kısıtlı düzeyde seyretmiştir. 2009 ve 2010 yılları için Euro Bölgesi ortalaması üzerinde bir verimlilik artışı yakalaması beklenen İspanya'da bu durumun temel sebebi, kriz sonrasında kaynakların yukarıda değinilen inşaat ve bazı hizmet sektörlerinden başka sektörlere kaydırılmaya başlamış olmasıdır. Söz konusu sektörlerden çıkış arttıkça, orta vadede verimlilik artışının da yavaşlaması beklenmektedir. Dolayısıyla, yenilikçiliğin ve firmaların yeni yatırımlarının teşvik edilmesi, işgücünün niteliklerinin artırılmasına yönelik faaliyetler ile, rekabetin artırılması suretiyle toplam faktör verimliliğinde artış sağlanması orta ve uzun vadede dikkate alınması gereken en önemli hususlardan birisidir (abgs.gov.tr, 2010).

3.2.4.4. İtalya

Küresel krizin etkisiyle 2008 yılının ikinci çeyreği ile 2009 yılının ikinci çeyreği arasındaki dönemde İtalya'nın reel GSYİH'sında meydana gelen daralma Euro Bölgesi ortalamasından daha fazla olmuştur. 2008 yılında % 1,3 azalan GSYİH, 2009 yılında % 5 oranında gerilemiştir. Azalan küresel talep İtalya'nın ihracatını çok ciddi ölçüde etkilemiş ve

yılın ikinci yarısındaki nispi iyileşmeye rağmen 2009 yılının tamamında toplam ihracat % 19 oranında gerilemiştir. Dış talepteki bu azalma imalat sanayinde pek çok sektördeki ihracatın yanı sıra, hizmet ihracatını da olumsuz etkilemiştir. İhracattaki bu bozulmaya ithalattaki düşüş eşlik etmiştir. Yatırımlardaki azalmanın da etkisiyle iç talepte 2009 yılında yaşanan ciddi gerilemenin bir sonucu olarak toplam ithalat miktarı azalmıştır. Ancak, ihracattaki düşüşün ithalattaki düşüşten fazla olması sebebiyle ticaret dengesi daha da bozularak, reel GSYİH'ye olumsuz katkı yapmıştır (abgs.gov.tr, 2010).

Dış talepteki azalma özellikle 2009'un ilk yarısında yatırımlarda keskin bir düşüşe yol açmıştır. Özel sektör yatırımları çok ciddi miktarda gerilemiş ve devlet harcamalarındaki artış ile kısmi olarak bertaraf edilse de, 2009'un tamamında yatırım harcamaları % 12 azalmıştır. Mali koşullardaki bozulma ile kapasite kullanım oranları ve kar marjlarındaki düşüşe bağlı olarak, makine ve teçhizat yatırımlarında yılın ilk yarısında çok büyük oranlı bir gerileme yaşanmış; ancak daha sonraki dönemde küresel düzeydeki toparlanma işaretlerinin etkisiyle kısmi de olsa bir iyileşme sağlanmıştır. Konut ve konut dışındaki inşaat yatırımlarında da azalma meydana gelmiştir. Talepteki düşüşün bir sonucu olarak firmaların stokları da gerilemiş, ancak dördüncü çeyrekte düzelen beklentiler neticesinde stok oluşumu GSYİH'ya pozitif katkı yapmıştır.

Tüm bu gelişmelerle birlikte son on yılda İtalyan ekonomisinin maliyet ve fiyat açısından rekabet edebilirliği gerilemiş olup, diğer bazı unsurlar da gelişmekte olan piyasalara yapılacak ihracatı kısıtlayabilecektir. Zira, başta Doğu Asya'da yer alanlar olmak üzere, gelişen piyasalara erişimin kalıcı bir şekilde sağlanması için dağıtım kanalları oluşturulması ve patent, ürün karakteristiği, marka bilinirliği gibi hususlara yatırım yapılması gerekmekte olup, bu durum yüksek başlangıç maliyetleri anlamına gelmektedir. Son dönemde bu tip pazarlarda başarı sağlayan İtalyan şirketlerinin izledikleri stratejiye bakıldığında, firmaların fiyat rekabetinden ziyade kalite ve yenilikçi ürünlerle avantaj sağlayabildiği görülmektedir. Bununla birlikte, sermaye yeterliliği az olan küçük ölçekli İtalyan şirketlerinin kısa vadede yeni pazarlara açılabilmesi zor gözükmektedir (abgs.gov.tr, 2010).

İtalyan ekonomisi için krizin işgücü piyasasına etkileri kısıtlı düzeyde kalmıştır. 2009 yılında tam zamanlı istihdam % 2,7 oranında azalmıştır. İşçilerin işlerini muhafaza ettiği, ancak çalışmadığı ve daha düşük maaş aldığı ücret destek uygulamasının kapsamı ve sağlanan devlet desteği 2009 yılında geçici olarak genişletilmiştir. Reel GSYİH ile istihdam arasındaki bağlantının zayıflaması 2008 yılından beri gözlemlenen verimlilik düşüşünü daha da

körüklemiştir. 2010 yılında GSYİH’da kısmi bir toparlanma beklenmesine rağmen, iş kayıplarının artacağı tahmin edilmektedir. Üretimde oluşması beklenen artışın, ilk etapta verimlilik, daha sonra çalışma saatleri, en son aşamada da çalışan sayısında artış sağlayacağı düşünülmekte olup, bu iyileşmenin 2011 yılından itibaren ortaya çıkabileceği hesaplanmaktadır.

İşgücü piyasasındaki bu gelişmeler çerçevesinde, 2009 yılında işsizlik oranı makul düzeyde artarak % 7,8 olmuştur. Ocak 2010’da % 8,5’e yükselen işsizlik rakamının 2010 yılı boyunca artacağı, 2011 yılında ise bu artışın sona ereceği tahmin edilmektedir. (abgs.gov.tr, 2010).

3.2.5.5.Portekiz

2009 yılında Portekiz ekonomisi, büyük oranda iç talepteki azalma nedeniyle, % 2,7 oranında daralmıştır. Durgunluk işsizliği olumsuz yönde etkileyerek tarihin en yüksek seviyelerine çıkmasına neden olmuştur. Kriz öncesi dengesizlikler, özellikle dış açık düşük verimlilik artışı ve azalan rekabet gücü nedeniyle varlığını sürdürmüştür. Aynı zamanda kriz, kamu finansmanını da etkileyerek, bütçe açığı ve borç oranını da son yıllardaki en yüksek düzeylerine taşımıştır.

Tablo 17: Gelişmiş Ekonomiler: Cari İşlemler Dengesi (Yıllık Yüzde Değişim)
Avrupa Birliği ve PIIGS Ülkeleri

	İtalya	İspanya	İrlanda	Portekiz	Yunanistan	Avrupa Birliği
2003	-1,3	-3,5	0	-6,5	-6,6	0,4
2004	-0,9	-5,3	-0,6	-8,4	-5,9	1,2
2005	-1,7	-7,4	-3,5	-10,4	-7,4	0,4
2006	-2,6	-0,9	-3,6	-10,7	-11,2	0,4
2007	-2,4	-10	-5,3	-10,1	-14,4	0,2
2008	-2,9	-9,7	-5,6	-12,6	-14,7	-0,6
2009	-2,1	-5,5	-3	-10,9	-11	-0,2
2010	-3,5	-4,5	-0,7	-9,9	-10,4	0,1

Kaynak: Dünya Ekonomik Görünümü (Uluslararası Para Fonu); Nisan 2011 / Sayfa: 19

Yukarıda gösterilen tablo ile birlikte değerlendirildiğinde dünyayı etkisi altına alan kriz, Avrupa Birliği ülkelerinde de büyüme oranlarının sert bir biçimde düşmesine neden olmuştur.

Krizle birlikte bütün dünyada işsizlikte bir artış yaşanmıştır. Kısa vadede işsizliğin özellikle gelişmiş ülkelerde yükselmeye devam etmesi beklenmektedir. ABD’de işsizlik oranının 2007 yılında yüzde 4,6’dan 2009 yılında yüzde 9,3’e, İspanya’da aynı dönemde yüzde 8,3’ten 18,2’ye, İrlanda’da yüzde 4,5’ten 12’ye yükseleceği beklenmektedir. Krizin iktisadi faaliyet üzerindeki daraltıcı etkisini sınırlandırmak amacıyla uygulanan dengeleyici mali tedbirler, bütçe açıklarındaki artışı hızlandırmıştır. Bütçe açıklarındaki artış, borç dinamiklerinin sürdürülebilirliği sorununu da beraberinde getirmiştir.

Yukarıda belirtilen krizin genel etkileriyle birlikte, PIIGS ülkeleri kapsamında daha spesifik bir biçimde değerlendirilecek olursa (Dünya Ekonomik Görünümü, 2011: 19);

Portekiz için yerel risklerle alakalı göstergeler % 5 seviyelerinde gözle görülür ölçüdedir. Açıkça görülmektedir ki GSYİH açığı ve GSYİH borç oranı eşit miktarda Portekiz’in 10 yıllık vadeli tahvil gelir farklılıklarını belirlemekte büyük rol oynamaktadır. Portekiz’in kamu

borçlarının fiyatlandırılması aşamasında, uluslararası risk faktörleri nev'i şahsına münhasır faktörlerden daha büyük bir role sahiptir.

İtalya'da GSYİH- borç oranı yüksek olduğundan, bu durumun gelir dağılımını belirlemekte önemli bir role sahip olduğu düşünülebilir. İtalya'nın İstikrar ve Büyüme Paketi kriterlerinin çok üzerinde borcu olmasına rağmen, GSYİH-açık oranı dalgalanması oldukça yüksektir. Bu nedenle, bir kimse, İtalyan borcunun tutulmasında yatırımcıların kredi primi kararında ilk kanının etkin olacağını düşünebilir.

İrlanda, finansal sistemi küresel bir sistemle en çok entegre olan bir ülke örneğidir. Sonuç olarak, finansal krizin sonuçları PIIGS bloğu ülkelerinkinden çok daha ciddidir. Portekiz'de ise, yerel riskin elde edilmesindeki etken borç değil genel devlet açığıdır.

Son olarak İspanya kredi maliyetinin değerlendirilmesi ardındaki etmen faktörlerle ilgili olarak aynı adımları izlemektedir. Önceden uluslararası risk faktörleri oldukça yüksekti. Yunanistan ve İtalya'nın aksine, her iki özel risk değerleri %1 oranında oldukça belirgindir. Yatırımcıların İspanya'nın finansal pozisyonunu değerlendirmesinde en önemli etkenin değişken GSYİH-açık oranı oluştuğu görülmektedir.

Tüm bu durumlar bir bütün olarak ele alındığında, artan riskten kaçınma tedbirleri gelir dağılımı değerlendirilmesini büyük ölçüde etkilemiştir. Portekiz, İtalya, Yunanistan ve İspanya için uluslar arası risk faktörlerinden oluşan gösterge katsayıları artmış, ancak İrlanda için hala aynı seviyede seyretmiştir. Bir önceki sonuçların aksine, yerel risk faktörlerinin belirlenmesinde ise birtakım farklılıklar vardır. Daha önceki gibi Portekiz ve İtalya için bağımsız değişken GSYİH- açık oranı nev'i şahsa münhasır riskler sonucu oluşmaktadır. İrlanda içinse finansal kriz döneminde yerel risk faktörlerinden oluşan hiçbir gösterge önemli ölçüde değildir. Bunun İrlanda'nın mali durumu ile ilgisi yoktur, zira GSYİH-açık oranı oldukça yüksektir. İspanya'nın borçları piyasaların kredi riskini değerlendirilmesinde etkindir. Dahası, Yunanistan'ın zayıf finansal mevzuatı ikinci dönemde daha merkezi bir role sahip olup Pazar oranlarıyla alakalı bir bulgu haline gelmiştir. Son olarak, tüm ülkeler için önemli ölçüdeki tüm göstergelerde artış görülmektedir. Bu da piyasaların egemen tahvilini mali mevzuatlarına göre ayırt etme ve aynı zamanda da zayıf finansal sektörleri daha katı biçimde "cezalandırma" eğiliminde olduklarının bir işaretidir (L. Pozzi; 2010: 27- 30).

Genel olarak ifade edildiğinde, Küresel krizin Avrupa Birliği üzerindeki etkileri ciddi boyutlarda olmuştur. İngiltere, İrlanda ve İspanya gibi milli gelirlerindeki mali hizmetlerin payı yüksek olan ülkelerde ciddi sorunlar görülmüş, küresel krizin etkilerinden biri olarak

yaygınlaşmaya başlayan tüketici güveni kaybı ve dünya ticaret hacminin daralması sadece bu ülkeleri değil dünyanın sayılı ihracatçılarından biri olarak bilinen Almanya ekonomisini de zora sokmuştur. Bununla birlikte Birliğe yeni üye olmuş bazı ülkelerde krizden olumsuz etkilenmişlerdir. Letonya’da milli gelirin %20 azalması, Macaristan ve Romanya’nın da Uluslar arası Para Fonu’na başvurmak zorunda kalmaları bu etkilerden bazılarına örnek olarak gösterilebilir (Eralp, 2010: 2).

Krizin en çok etkili olduğu Yunanistan için AB ve IMF tarafından üç yıl içerisinde toplam 110 milyar euro’luk yardım öngören bir anlaşma imzalanmış, bununla birlikte Yunanistan’ın 2014’e kadar GSYH’nın %14’üne kadar ulaşan bütçe açığının AB İstikrar Paktınca öngörülen %3 rakamına çekmesi hedeflenmektedir. Yeni borç bulmakta ve eski borçlarını kapatmakta zorlanan Yunanistan’ın yanı sıra İspanya ve Portekiz’de hükümetler, bütçe açıklarını daha hızlı aşağı çekmek için ek harcama kısıntıları yapma kararı almışlardır.

3.2.5. Küresel Kriz ve IMF

2007 yılının ortalarında Amerikan mortgage sisteminin çökmesiyle başlayan küresel ekonomik ve finansal kriz tüm dünyada yıkıcı etkilere yol açmış, bu durum IMF’ye uluslar arası finansal sistemdeki rolünü yeniden canlandırması için bir fırsat oluşturmuştur. Yaşanan küresel ekonomik kriz IMF kaynaklarına olan talebi artırmış, buna bağlı olarak IMF küresel ekonomik krizin derinleşen etkilerini bertaraf etmek için kredi koşullarını ve kredi imkanlarını büyük ölçüde değiştirerek bir dizi reform yürürlüğe koymuştur (Hayaloğlu ve Artan; 2011: 133).

IMF, kuruluşundan itibaren önemli eleştirilere hedef olmuş bir kurumdur. IMF destekli istikrar programlarının pek çok ülkede istenilen seviyede başarılı sonuçlar vermemesi hatta bazı ülkelerde mevcut istikrarsızlıkları daha da derinleştirilmesi IMF istikrar programlarını tartışmaların merkezine oturtmuştur. Krizden önce, gerek IMF’ye yöneltilen olumsuz eleştiriler gerekse dünya konjonktüründeki olumlu gelişmeler sonucu IMF’nin dünya ekonomisindeki rolü iyice zayıflamış durumdaydı. Ancak, 1929 Dünya Buhranından bu yana yaşanmış en kötü ekonomik kriz olarak ifade edilen küresel ekonomik kriz, IMF’ye kaybettiği önemini geri kazanması için önemli bir fırsat sunmuş durumdadır. 2007 yılının ortalarında gelişmiş ülke finans piyasalarında likidite sıkışıklığı şeklinde ortaya çıkan ve ABD

mortgage piyasasının çökmesiyle etkisini göstermeye başlayan ekonomik kriz kısa sürede gelişmekte olan ülkelere de yayılmıştır. Küresel mali krizin tüm dünyaya yayılan yıkıcı etkileri IMF kredilerine olan talebi arttırmıştır. Küresel krizden etkilenen ülkeler politika önerisi ve finansal destek için tekrar IMF'ye başvurma yoluna gitmişlerdir.

Bu gelişmeler sonucunda, IMF' de ülkelerin mali krizle mücadele etmelerine yardımcı olmak ve bu sayede uluslararası ekonomideki kaybettiği önemini geri kazanmak üzere kapsamlı bir yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bu doğrultuda; IMF üye ülkelerin ihtiyaçlarına hızlı bir şekilde yanıt verebilmek için başta kredi araçları ve kredi koşullarında olmak üzere pek çok faaliyet alanında önemli yenilikler gerçekleştirmiştir. Şöyle ki; IMF kredi kapasitesinin artırılması, kredi araçlarının gözden geçirilmesi, gözetim ve denetim fonksiyonlarının iyileştirilmesi bu yeniden yapılanmanın belli başlı unsurları arasında yer almaktadır (Hayaloğlu ve Artan; 2011: 134).

IMF'nin ortaya koyduğu bu yapılandırma çalışmaları ile birlikte, IMF destekli istikrar programlarının uygulandığı ülkelerde etkin sonuçlar verip vermediğini araştıran çalışmalarda elde edilen bulguların, politikaların güvenilirliği açısından belirsizlik içermesi, IMF programlarına yöneltilen eleştirilerin artmasına yol açmıştır. IMF'ye karşı olan görüşlere göre, IMF aşırı müdahaleci ve çözdüğünden daha fazla sorun yaratan bir kurum olarak nitelendirilmekte ve uzun dönemde büyüme ve gelişmeyi engelleyen politikalar önerdiği gerekçesiyle eleştirilmektedir. Hatta bu programların uygulandıkları ülkelerde krizlere neden olmaları, birçok ülkenin IMF ile yollarını ayırmasına yol açmıştır. Malezya, Rusya, Arjantin ve Brezilya IMF ile yollarını ayırmış ve başarılı olmuş ülkeler arasındadır. Bazı araştırmacılar ise daha da ileriye giderek, dünyada esnek döviz kuru rejimi uygulanmaktayken ve ödemeler dengesi problemi yaşayan ülkelerin borç alabileceği çok sayıda özel sermaye piyasası mevcutken, IMF'ye gerek olmadığını ve Fon'un tamamen kapatılması gerektiğini savunmaktadırlar. Diğer yandan; küreselleşme süreci ile birlikte IMF'nin dünya ekonomisinde önemli bir rol üstlendiğini ileri süren görüşler de mevcuttur. Bu görüşe göre; ekonomik krizlerin kolayca diğer ülkelere yayılabileceği küreselleşen dünyada IMF'ye düşen rol, gelecekte meydana gelebilecek krizleri önlemeye yardımcı olmak ve meydana gelen krizlerin global etkilerini en aza indirmek olmalıdır (Hayaloğlu, 2008: 3).

Tablo 19'de IMF'nin 1999-2010 yılları arasında imzalamış olduğu stand by anlaşmaları yer almaktadır. Buna göre IMF ile, 1999–2007 yılları arasında ise toplam 64 adet stand by

düzenlemesi imzalanmıştır. Yapılan stand by düzenlemelerinin sayıları 1999 yılından itibaren giderek azalmış ve son olarak 2007 yılına gelindiğinde ise yalnızca üç ülke ile stand by düzenlemesine gidilmiştir. Küresel krizin etkilerini gösterdiği 2008 yılından itibaren ise yapılan stand by düzenlemelerinin sayısının tekrar arttığı görülmektedir. 2008 yılında sekiz ülke ile stand by düzenlemesine gidilmişken, bu sayı 2009 yılında onüç ve 2010 yılının ilk yarısında beş olmak üzere 2008-2010 yılları arasında toplam 26 stand by düzenlemesi yapılmıştır (imf.org, 2010).

Tablo 19: 1999-2010 yılları arasında IMF ile imzalanan Stand by Anlaşmaları

YIL	SBA	YIL	SBA
1999	5	2005	6
2000	11	2006	5
2001	11	2007	3
2002	9	2008	8
2003	10	2009	13
2004	5	2010	5

Kaynak: imf.org.tr, 15 Temmuz 2010 tarihi itibarıyla

IMF'nin imzaladığı stand by anlaşmalarının sayıları krizin derinleştiği 2008 yılına kadar büyük ölçüde azalmıştır. Özellikle 2004 yılından itibaren dünya ekonomisindeki olumlu koşullar sonucu birçok ülke IMF'ye olan borçlarını ödemeye başlamış ve sonuç olarak Fon'a duyulan ihtiyaç büyük ölçüde azalmışken, 2008 yılından itibaren IMF'ye olan borçlar tekrar artışa geçmiştir.

Kriz öncesi IMF kredilerine olan talebin azalması, diğer yandan Fon'un bütçesinin zayıflamasına da yol açmıştır. IMF üye ülkelere verdiği borçlar karşılığında faiz geliri elde ettiği için, IMF kredilerine olan talebin azalması Fon'un gelir kaynaklarını azaltmış ve bütçesinin 2007 yılında açık vermesine yol açmıştır (Weiss, 2008a: 3). Bu gelişmeler sonucunda; IMF küçülme kararı almış ve bütçesini kısma yoluna gitmiştir.

Kısaca krizden önce IMF'nin uluslararası ekonomideki rolü azalmış hatta bazı araştırmacılara göre IMF ölmüştü. Tüm az gelişmiş ülkeler IMF ile bağlarını koparmış, IMF ile stand by düzenlemesi imzalayan ülke sayısında ciddi azalmalar meydana gelmişti. Ancak; 2007'de başlayan ve 2008 yılından itibaren birçok ülkede etkisini gösteren ekonomik kriz, IMF'ye uluslararası ekonomideki rolünü tekrar kazanması ve eski gücüne kavuşabilmesi için büyük bir fırsat sunmuştur. Bu bağlamda IMF, yeni koşullara uyum sağlamak ve eski itibarını kazanmak için bir dizi çalışma başlatmıştır. Küresel mali krizle mücadele kapsamında

IMF'nin çalışma şekli birçok açıdan değişime uğramıştır. Her şeyden önce finansal krizin IMF kaynaklarına olan talebi arttırması, IMF'nin krizin yıkıcı etkileriyle karşı karşıya kalan ülkelerin ihtiyaçlarına hızlı bir şekilde yanıt verebilmek için kredi kapasitesini genişletmesine yol açmıştır. Bunun yanında, ülkelerin IMF'den kredi kullanımını kolaylaştırmak üzere, daha fazla kaynağa daha az kısıtlamayla ulaşılmasına imkan veren yeni düzenlemelere gidilmiştir. IMF ayrıca; küresel ekonomik kriz nedeniyle kredi araçlarını da gözden geçirmiştir. Buna göre, ülkelere krizin üstesinden gelebilmeleri için yeni kredi imkanları sunmasının yanında bazı kredi araçlarını da güncelleme kararı almıştır (Hayaloğlu ve Artan; 2011: 135).

3.3.Küresel Kriz Sürecinde AB Yapısal Fonlarında Gözlenen Değişmeler

AB Bütçesinden üye ülkelere uyum politikası ile Ortak Tarım Politikası çerçevesinde yardım yapılmaktadır. Bölgesel ve yapısal politikalardan oluşan Uyum Politikası ve Ortak Tarım Politikası aynı zamanda Avrupa Bütçesini etkileyen iki önemli temel politikadır (Oktayer, 2008:26). Bu politikalara ayrılan kaynak AB bütçesinin yaklaşık %78'ini oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle, AB bütçesinin yaklaşık %78'i üye devletlere geri dönmektedir. Bu çerçevede , AB bütçesinin gelir kaynaklarını üye olmayan ülkelere alınan tarımsal vergiler, üye ülkelerin topladıkları KDV ve üye ülkelerin GSMH'na göre belirlenen bütçe katkı payları oluşturmaktadır. Bütçeyi oluşturan bu unsurlar Küresel Kriz ile birlikte AB ülkelerinin yaşadığı sıkıntılar nedeniyle daralma sürecine girmiştir. Bu daralmayla birlikte küçülen AB Bütçesinden fon aktarımının diğer yıllara kıyasla daha düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. Ancak bu durumun 2009-2010 yılları arasında ülkelerdeki toparlanma ile birlikte geçici olduğu, gerek yapısal fonlar da gerekse uyum fonunda 2007-2013 AB Bütçesi göz önüne alındığında üye ülkelere yapılan tahsislerin arttığı da göz önüne alınmalıdır.

Uyum Politikası'nın temel amacı, AB içindeki sosyal ve ekonomik farklılıkları gidermektir. AB bu amaçla Yapısal Fonlar ve Uyum Fonu adı altında iki temel araç kullanmaktadır. Bu Fon'lar bölgesel farklılıklarla başa çıkmak ve bölgesel kalkınmayı desteklemek için kullanılmaktadır (Oktayer, 2008: 29-30).

Yapısal Fonlar Birlik üyesi ülkelerin ekonomik durumunun iyileşmesinde önemli bir mali araç konumundadırlar. 2007-2013 Döneminde yeni üye ülkelere bu Fonlar'ın önemli bir

kısının aktarılması, bu ülkelerde büyük olasılıkla daha yüksek büyüme oranlarının sağlanmasına katkıda bulunacaktır. 2008 Krizi ile birlikte yaşanan daralma süreci aktarılan bu fonlarla birlikte ülkelerin ekonomilerinde daha çabuk toparlanmalarına yardımcı olacaktır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde AB Fonlarında 2008 Küresel Kriz döneminde fonların yapısında düşme yerine 2007-2013 Dönemi şeklinde belirlenen bir çerçeve de dikkate alındığında, fonların oran olarak artış gösterdiği söylenebilir. Tabii ki AB bütçesindeki daralma sonucu fonlar da 2008 krizi ile görülen daralma kendini çok yoğun hissettirmemiş, ülkelerin toparlanmaları ile birlikte Bütçe de görülen iyileşme kendini Yapısal Fonlar ve Uyum Fonu tahsislerinde de hissettirmiştir.

Tablo 20:AB Bütçesinin Harcama Alanları Bakımından Dönemsel Gelişimi

(%)	1.Mali Perspektif (Delors I) 1992	2.Mali Perspektif (Delors II) 1999	3.Mali Perspektif (Ajanda 2000) 2006	4. Mali Perspektif 2013
<i>Ortak Tarım Politikası</i>	56	47	43	40
<i>Yapısal Harcamalar</i>	25	36	36	36
<i>İç Politikalar</i>	5	6	8	12
<i>Dış Harcamalar</i>	4	7	5	6

Kaynak: GÜVENÇ, M. Hayriye (2007), **AB Bütçesi- Reform Zamanı Geldi mi?**, T.C. Maliye Bakanlığı AB ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı Bülteni, Sayı:9, s.1-10

Tablonun incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, Birlik Bütçesindeki harcamaların %75-80'i Birliğin Ortak Tarım Politikasını ve Yapısal Harcamalarını finanse etmek için kullanılmaktadır. Geriye kalan kısım ise Birliğin iç politikalarına, idari harcamalarına ve katılım öncesi mali yardımlara ayrılmaktadır. Bu özet tablo üye ülkelerin çeşitli araçlarla finanse ettiği Birlik bütçesinin yaklaşık %75-80'inin tekrar üye ülkelere geri döndüğünü göstermektedir. Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere Avrupa Birliğinde yapısal harcamalar kısmı incelendiğinde yüzde olarak oranlarda bir düşme olmadığı kriz döneminin yapısal fonlara etkisinin olumsuz boyutta gerçekleşmediğini ortaya koymaktadır. Özellikle 2007-2013 açısından yapısal fonlara ilişkin düzenlemeyle birlikte, yapısal fonların etkinliğini sağladığı görülmektedir.

Bu durum Birlik bütçesi açısından ele alındığında, bütçeden yapısal fon anlamında en fazla istifade eden ülke İspanya'dır. İspanya'yı sırasıyla Yunanistan, Portekiz ve İrlanda izlemektedir. Özellikle İspanya, Portekiz ve Yunanistan Birlik bütçesinin Ortak Tarım Politikası ve yapısal faaliyet alanlarından çok büyük miktarlarda katkı elde etmektedirler (Karataş, 2010: 32-33).

Küresel Kriz sürecinde Yapısal Fonlar PIIGS ülkeleri açısından daha spesifik bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde ;

PIIGS Ülkeleri (İrlanda, İspanya, Yunanistan, Portekiz, Yunanistan) Kriz sürecinde diğer AB üyesi ülkelere oranla ekonomileri daha fazla etkilenmiştir. Ekonomilerindeki daralma, istihdamdaki düşüş, yatırımlardaki azalma kendini çok belirgin bir şekilde hissettirmiştir. Özellikle İspanya'nın üyeliği sırasında AB'nin bu ülkeye oldukça fazla Yapısal Fon ayırması, bu fonlarla İspanya'nın ekonomisini oldukça iyi bir duruma getirerek diğer ülke ekonomileri ile yarışır konuma gelmesi, ancak şimdi bakıldığında ülkenin içinde bulunduğu durum Yapısal Fonların ne kadar etkin olduğu sorusunu da akla getirmektedir.

İspanya ile birlikte Krizin en çok etkilediği ülkelerden biri de Yunanistan'dır. Stratejik bir yaklaşımla gerek Yunanistan için gerekse de diğer Üye ülkeler için AB, 'Euro Krizi'ni, Ekonomik ve Parasal Birliğin temel eksikliği olan 'ekonomik ve mali politikalarda' kurumsallaşmış bir koordinasyon mekanizmasını oluşturmak ve hatta bazı üye devletlerin itirazı tamamen kalkarsa olası krizlerle mücadele etmek için 'ortak bir fon' kurmak için bir fırsat olarak bile kullanabilme yoluna gitmektedir (Eralp, 2010:7).

SONUÇ

Oluşturulması, artırılması, korunması ve hayatı sürdürülebilir kalitesini belirlemesi bakımından bireyler ve devletler refah ile yakından ilgilenmektedirler. Bilgi birikiminin yoğunluğu ve oluşma süresindeki farklılıklar kıtalar arasında, kıtalardaki ülkeler arasında ve ülkelerdeki bölgeler arasında gelişme ve buna bağlı olarak refah düzeyi farklılıklarına yol açmış ve açmaktadır. Bu farklılıklar Avrupa Kıtası'nda savaflara neden olmaktan çıkıp ortadan kaldırılması gereken bir sorun olarak algılanmaya başladığında Altı Kurucu Üye-Almanya, Belçika, Hollanda, Fransa, İtalya, Lüksemburg- 1952 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu kurmuşlardır. Kuruluş amacı, kömür ve çelik üretiminin kontrol altına alınması olan AKÇT'nin elde ettiği başarılar Topluluğun ilgisini daha kapsamlı bir bütünleşmeye yönlendirmiştir. 1958 yılında AET ve Atom Enerjisi Topluluğu kurulmuş zaman içerisinde söz konusu bütünleşme, ekonomik ve parasal birliğe dönüşmüştür. Bu süreç diğer Avrupa ülkelerinin dikkatini çekmiş ve 1973-2007 yılları arasında gerçekleştirilen genişleme dalgaları ile Topluluk bünyesine yirmi yedi üye daha dahil olmuştur. Bu genişlemeler Üye Devletler ve Bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal farklılıkların ve giderilme ihtiyacının artmasına neden olmuştur. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda Yapısal Fonlar, Uyum Fonu ve Topluluk Girişimleri gibi Avrupa Birliği'nin mali araçları gündeme gelmiştir.

Bölgesel gelişme farklılıklarının bir sonucu olarak ortaya çıkan Avrupa Birliği Yapısal Fonları pek çok ülke için önemli bir avantaj sağlamıştır. Özellikle İspanya, İrlanda gibi ülkeler Yapısal Fonlarla birlikte önemli gelişmeler sağlamışlardır. Bu ülkeler de gerçekten gözle görülür bir biçimde değişimler kendini göstermiştir.

Bütün bu gelişmelerle birlikte 2008 Küresel Krizi pek çok ülkeyi olduğu gibi Avrupa Birliği ülkelerini de etkilemiştir. Özellikle PIIGS ülkeleri olarak adlandırılan İrlanda, İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan gibi ülkeler bu krizden en fazla etkilenen grup olarak dile getirilmektedirler. Küresel Kriz bu ülkeleri ciddi boyutlarda etkilemiştir. İngiltere, İrlanda ve İspanya gibi milli gelirlerinde mali hizmetleri yüksek olan ülkelerde ciddi sorunlar görülmüş, küresel krizin etkilerinden biri olarak yaygınlaşmaya başlayan tüketici güveni kaybı ve dünya ticaret hacminin daralması sadece bu ülkeleri değil, dünyanın sayılı ihracatçılarından biri olarak bilinen Almanya ekonomisini de zora sokmuştur. Bununla birlikte Birliğe yeni üye

olmuş bazı ülkeler de krizden olumsuz etkilenmişlerdir. Letonya’da milli gelirin %20 azalması, Macaristan ve Romanya’nın da Uluslararası Para Fonu’na başvurmak zorunda kalmaları bu etkilerden bazılarına örnek olarak gösterilebilir.

Krizin en çok etkili olduğu Yunanistan için AB ve IMF tarafından üç yıl içerisinde toplam 110 milyar Euro’luk yardım öngören bir anlaşma imzalanmış, bununla birlikte Yunanistan’ın 2014’e kadar GSYH’nın %14’üne ulaşan bütçe açığının AB İstikrar Pakti’nca öngörülen %3 rakamına çekmesi hedeflenmektedir. Yeni Borç bulmakta ve eski borçlarını kapatmak için zorlanmakta olan Yunanistan’ın yanı sıra İspanya ve Portekiz’de hükümetler, bütçe açıklarını daha hızlı aşağı çekmek için ek harcama kısıntıları yapma kararı almışlardır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki Avrupa ülkelerinde yaşanan krizle Yunanistan’da yaşanan krizin sebepleri her ne kadar aynı görünse de bütçe açığından ziyade bir istisna olarak göz önüne alınıp yıllarca ekonomik verilerle ilgili yapılan değişikliklerinde bilinmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Stratejik bir yaklaşımla AB, ‘Euro Krizi’ni, Ekonomik ve Parasal Birliğin temel eksikliği olan ‘ekonomik ve mali politikalarda’ kurumsallaşmış bir koordinasyon mekanizmasını oluşturmak ve hatta bazı üye devletlerin itirazı tamamen kalkarsa olası krizlerle mücadele etmek için ‘ortak bir fon’ kurmak için bir fırsat olarak bile kullanabilir. Bu kapsamda krizlerden oldukça önemli ölçülerde etkilenen Avrupa Birliği ülkeleri için ‘Kriz İçin Ortak Fon’ kurulması gerçekten önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar Avrupa Birliği Fonları üye ve üye olmaya aday ülkeler açısından olmazsa olmaz unsurlar olarak ortaya çıksa da, sadece krizler için ortak bir fon oluşturulması ülkeler açısından daha faydalı sonuçlar doğurabilmektedir. Yapısal Fonların Avrupa Birliğinin bütçesinde önemli oranlarda yer alması, İspanya ve İrlanda gibi ülkelerin bu fonlar sayesinde ne kadar önemli noktalara geldiği göz önüne alındığında, üye ve aday ülkeler açısından yapısal fonların ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Ancak şu da bir gerçektir, tıpkı IMF’nin artık etkinliğini yitirmesi gibi, fonlarında kriz dönemlerinde bütçeyle ilişkisi de göz önüne alındığında etkinliğini kaybetmemesi için Avrupa Birliği daha spesifik - özellikle kriz dönemi gibi zamanlarda- önlemler alırsa Birlik için daha faydalı sonuçlar ortaya çıkabilir. Sonuçta, Bölgesel Politika kapsamında oluşturulan Yapısal Fonlar, özellikle Yunanistan, İspanya ve Portekiz’in AB’ye katılımı ile ön plana çıkmış ve bu ülkelere yönelik daha etkin hale getirilmişken, PIIGS ülkeleri krizi olarak dile getirilen Yunanistan, İspanya, İtalya gibi ülkelerde bugün yaşanan derin krizler bu fonların etkililiğinin ne kadar etkin olduğunun da bir göstergesi olabilir mi acaba!!! demek gerekiyor.

Bütün bu gelişmelerle birlikte sonuç olarak Avrupa Birliği, üye ülkelerde krizle birlikte görülen etkileri en aza indirebilmek amacıyla gerek IMF'nin mekanizmasını güçlendirme yoluna giderek, gerekse üye ülkelere bu kapsamda ortak bir fon kurarak yardımcı olmak amacındadır. Kriz döneminde özellikle PIIGS ülkelerinin içinde bulunduğu değişimlerden en az etkilenmesini sağlamak amacıyla, Yapısal Fonlar kapsamında krizlerle mücadele edebilmek amacıyla 'Ortak Bir Fon' oluşturulması çalışmaları da gerçekten dikkate değer nitelikte gelişmelerdir. Nitekim Avrupa Birliği 1973 Krizi sonrasında 1975 yılında Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'nu oluşturarak üye ülkeler için önemli bir adım atmıştır. AB o dönemde gerçekleştiği bu süreci 2008 krizi ile ekonomileri derinden etkilenen üyelerine uygulayabilirse etkinliğini ve etkililiğini sürdürüyor demektir. Avrupa Birliği üye ve aday ülkeleri için önemi tartışılmaz boyutlarda olan bazı dönemlerde tekrar tekrar revize edilerek ülkeler için bir gereklilik haline getirilen Yapısal Fonlar için Birlik bütçesinde yer almasından ziyade özellikle Kriz dönemleri gibi spesifik zamanlarda etkisini daha fazla hissettiren bir mekanizma kazandırılabilirse ülkeler için daha etkin olabilir. Kriz dönemlerinde ülkelerin makro ekonomik göstergelerinde ortaya çıkan olumsuz sonuçlar, kurumsallaşmış daha etkin mekanizmalarla daha az hissedilir bir biçimde ortadan kaldırılabilir. Tabii ki bu durum ülkeler için de daha güzel sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilir.

Kriz süreci ve Avrupa Birliği bu çerçevede yapısal fonlar ilişkilendirildiğinde tüm bu durumları üçlü bir saç ayak üzerine oturtmak doğru olacaktır. Birincisi; Birlik bütçesinin üçte birinin yapısal fonlara ayrıldığı düşünüldüğünde, bütçenin kaynağını da yine ülkelerin oluşturduğu göz önüne alındığında, Avrupa Birliği (Yapısal Fonlar) kriz sürecinden olumsuz etkilenmişlerdir. İkincisi; Yapısal Fonlar kurulduğu günden bu yana (Yunanistan, İspanya, Portekiz) ülkeler açısından önemli olarak görülse de, özellikle PIIGS ülkeleri kapsamında ortaya çıkan kriz aslında fonların etkinliğinin çok da etkili olmadığını ortaya koymaktadır. Üçüncüsü, Avrupa Birliği'nde bölgelerarasındaki gelişme farklılıklarının giderilmesi için ortaya konan yapısal fonlar, her ne kadar bütçeye bir yük oluştursa da, bir politikanın saç ayağını oluşturması, bir gerekliliği ifade etmesi nedeniyle önemli olduğunu da ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

ABUZER, Pınar ve Sibel İnce Arıkan (2003), ‘**Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Bağlamında Devlet Yardımları**’, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt: 3, No: 1, Ankara, s.96.

Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları (1998), ‘**AB Bütçesi-Fonları ve Türkiye’nin tam üyeliği**’, DPT Yayınları, Ankara

ALANTAR, Doğan (2008), ‘**Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme**, Maliye Finans yazıları, s.81

ALPTÜRK, Ercan (2006), ‘**Avrupa Birliği Hibe ve Mali Yardımları**’, Sayı:219, Aralık, s.72-78

ALTINTAŞ, Halil ve Bülent Öz (2007), ‘**Para Krizlerinin Sinyal Yaklaşımı ile Öngörülebilirliği: Türkiye Uygulaması**’, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:7, s:2

ALTUNTEPE, Nihat (2008), ‘**2008 Küresel Krizin Ülkelerin İstihdam Yapıları Üzerine Bir Analizi**’, Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, s.130

AKIN Faruk ve Nalan Ece (2009), ‘**Küresel Finansal Kriz ve Bankacılık İstihdamı Üzerindeki Etkileri**’ Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi, Cilt:17, Sayı:2, s.156

AKÇAĞLAYAN, Anıl (2005), ‘**Para Krizleri**’, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, ss. 110-123

AKGÜÇ, Öztin (2009), ‘**Kriz Nedeni ve Çıkış Yolları, Muhasebe ve Finansman Dergisi**’, Sayı:42, Nisan, ss.6-11

AKGÜL, Açıkmеше (2008), ‘**Avrupa Birliği’nde Koşullu Genişleme’ Avrupa Birliği’nin Güncel Sorunları ve Gelişmeler**, Edit: Belgin Akçay, Sevilay Kahraman, Sanem Baykal, Seçkin Yayıncılık, s.420-444, Ankara

AKŞAHİN, Selenge Banu, (2008), ‘**Avrupa Birliği’nin Bölgesel Politikası, Yapısal Araçların Kordinasyonu ve Türkiye’nin Uyumu’**, AB Uzmanlık Tezi, Ankara, s.45

AKTAN, Can (2001), ‘Türkiye Avrupa Birliği’nin Neresinde’, EĞİAD Yayınları, s.59-90

ARSAVA, Füsun (2000), ‘**Amsterdam Antlaşmasının Avrupa Birliği Hukukuna Katkıları’**, Ankara, Ankara Üniversitesi, SBF Yayınları , No:589, s.121.

ARSAVA, Füsun (2003), ‘**Nice Antlaşması Sonrasında Avrupa Birliğinin Geleceği’**, Ankara, Ankara Üniversitesi, ATAUM Araştırma Dizisi, No:18

APAK, Sudi ve Ayhan AYTAÇ (2009), ‘**Küresel Krizler’**, Avcıol Basım Yayın, İstanbul

ATEŞ, Koray (2004), ‘**Finansal Krizlerden Bankacılık Krizlerine Bir Değerlendirme’** Piyasa Dergisi, Yaz, Sayı:11, s.198

Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Anlaşmalar (AKÇT, AET, AAET) (1993), DPT Yayınları, Cilt 1, Ankara, Ağustos, s.193.

Avrupa Komisyonu (1994), Community Structural Funds 1994–1999, Commission of the European Communities, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, s.28.

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği: Gündem 2000 (1999), **Genişleme-1999 Yılı Aday Ülkeler İlerleme Raporları**, s. 84.

Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye Temsilciliği (2000), Güncel Haber, Haziran ,s.11

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği (2000), 2000 Yılı Genişleme Stratejisi

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği:Gündem 2000- Yapısal Fonlar (1999), s:11

Avrupa Komisyonu (2007), Cohesion Policy 2007-13, Commentaries and Official Texts, Luxembourg:Office for Official Publications of the European Communities,s:11

AYDOĞUŞ, Osman (2009), **“2008-09(?) ‘Küresel Krizi’nden Geçerken Türkiye Ekonomisi Üzerine Bazı Gözlem ve Değerlendirmeler’**, TİSK Akademi Dergisi, Cilt:2, s. 27-48.

AYSU, Ahmet (2010), **‘Gelişmiş Ülkelerde Maliye Politikası Kurallarının İhlaline İlişkin Başlıca Yaptırımlar’**, Temmuz, Maliye Dergisi

AYRIÇAY, Yücel (2010),**’Ekonomik Krizin Sanayi Kuruluşları Üzerine Etkisi:İşletme Finansına İlişkin Bir Çalışma’** Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cilt:14, s.171-193

BACHE, Ian(1998), **‘The Politics of European Union Regional Policy:Multi-Level Governance or Flexible Gatekeeping?’**, Sheffield:Sheffield Academic Pres, S:32.

BAILEY, David Geoffrey and **DE PROPRIIS**, Lisa (2004), **‘A Bridge Too Phare? EU Pre-Accession Aid and Capacity-Building in the Candidate Countries’**, Journal of Common Market Studies, Volume 42, March, s. 78-79.

BAŞARIR, Elif Pınar (2008),**’Türkiye’nin AB’ye Uyum Sürecinde Çevre Odaklı Kırsal Kalkınma Politikaları ‘** Uzmanlık Tezi, Tarım ve Köy işleri Bakanlığı, Ankara

BAYBURTLU, Mustafa (2002), **‘Türkiye Açısından Bir Değerlendirme: AB Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar’**, Ekonomik Forum Dergisi, Mart, s:32-44

BİLEN, Gülhan (2005), **‘Avrupa Birliği’nde Bölgesel Politikalar ve Türkiye’nin Uyumu’**, Dünya Gazetesi

BİLGİLİ, Emine (2006), '**Türkiye'nin Üyeliğinin Avrupa Birliği Bütçesine Muhtemel Etkisi**', Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 15, Sayı 2, 2006, s.61-80

BİLİCİ, Nurettin (2008), '**Bölgesel Farklılıklar Sorunu ve Çözüm Çabaları**' Avrupa Birliği'nin Güncel Sorunları ve Gelişmeler, Edit: Belgin Akçay, Sevilay Kahraman, Sanem Baykal, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s.98-99,

BİLİCİ, Nurettin (1997), '**AB Mali Yardımları ve Türkiye**', Akçağ, Ankara

BİLİCİ, Nurettin (2006), '**Ekonomik Bütünleşme ve Türkiye'nin Entegrasyonu**', Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt 5, No:2, s.39-45

BİLİCİ, Nurettin (2004), '**Türkiye-AB İlişkileri**', Ankara, Seçkin Yayıncılık

BURKARD, Oliver and Virginia COUDERT (2000), '**Currency Crises in the Emerging Economies**', Banque de France Bulletin, No:74 ss.1-12.

BRUSİS, Martin (1999), "Institution Building for Regional Development: A Comparison of Bulgaria, the Czech Republic, Estonia, Hungary, Poland and Slovakia", Political Making of Socio-Economic Progress, Humboldt University, Berlin, s.1.

CAN, Ergüder ve Dilek Akdenizli Kocagül (2007), '**Avrupa Birliği'nde Bölgesel Politikanın Gelişimi ve Yapısal Fonlar**, Tepav Yayınları, Ankara, s.33

CAN, Ergüder (2004), '**AB Bölgesel Politikaları ve Yapısal Fonlar: Uyum Sürecinde Türkiye İçin Bir Değerlendirme**' Asil Yayınları, Ankara

CANSIZLAR, Doğan (2008), '**Küresel Krizin Türkiye Ekonomisine ve Piyasalara Etkisi**', İşveren Dergisi, Cilt: 46(6), 34-37.

CESUR, Özden (2004), ‘Avrupa Birliği’nde Tarıma Yönelik Mali Yardımlar ve Türkiye ile Bir Karşılaştırma’, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi, Ankara, s.21

Council Regulation(EC) No 1257/1999 of 17 Mayıs 1999 on Support and Agriculture Guidance and Guarantee Fund and Amending and Repealing Certain Regulations, 26.06.1999

Commission of the European Communities, Issues Arising from Turkey’s Membership Perspective, SEC(2004) 1202 final, 6 Ekim 2004, s.4-5

ÇAĞRI Erhan ve Erhan Akdemir (2008), ‘Avrupa’nın Bütünleşmesi’, Avrupa Birliği’nin Güncel Sorunları ve Gelişmeler , (Der. Belgin Akçay, Sevilay Kahraman, Sanem Baykal), Ankara, Seçkin Yayıncılık, s.15-46

ÇETİN, Murat ve Osman Karamustafa (2002), ‘Avrupa Birliğinde Bölgesel Kalkınma Aracı olarak Yapısal Fonlar’, Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Aralık, Yıl:39, s.63-79

DELİCE, Güven (2003), ‘Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif’, Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı:20, s.57-81.

DERE, Halil (2000), ‘Avrupa Birliği Mali Yardım Programları ve Ülkelerarası ekonomik etkilerinin Yapısal Analizi,’ Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Dünya Ekonomik Görünümü (Uluslararası Para Fonu); Nisan 2011 / Sayfa: 182-190-199

EDWARDS, Sebastian (2001), “Does the Current Account Matter?”, National Bureau of Economic Research Working Papers, No:8275, ss.1-71.

ERDOĞAN, Bülent (2006), ‘Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizler ve Finansal Kriz Modelleri’ Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş

ERDÖNMEZ, Pınar (2009), '**Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kategorisi**' Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Ankara, Cilt:52, No:14,s.229-234

ERÇEL, Gazi (2000), '**Küreselleşme ve Uluslararası Finansal Gelişmeler**', f17. Asya Bankalar Birliği Genel Kurulu, İstanbul, Türkiye

ERİNÇ, Yeldan (2008), 'Bu Krizden Sonra Savaş Gelebilir?', Milliyet Gazetesi, 6 Ekim 2008

EKMEN, Azmi (2008), '**AB'nin Üye Ülkelere Sağladığı Mali Yardımlar ve Türkiye**', Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

EKOÇERÇEVE, AB Bölgesel Politika ve Yapısal Fonlar: Türkiye Açısından Değerlendirme, www.ekocerceve.com/img/haberler/

ELÇİ, Seda (2007), '**Avrupa Birliği Yapısal Fonları**, Tarım ve Köy işleri Bakanlığı, Dış ilişkiler ve AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, AB Uzmanlık Tezi, Ankara

ELMAS, Gülen (2004), '**Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Türkiye'de Bölgesel Politikalar**', Ekonomik Yaklaşım, Kış 2004:15, s.115-136

ERALP, Nilgün (2010), '**Avrupa Birliği'nde Neler Oluyor?**', Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Değerlendirme Notu, Nisan.

ERDÖNMEZ, Pınar, (2009), '**Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi**', Bankacılar Dergisi, Sayı 68, s.85-101.

ERKAN, Hüsni (1987), '**Sosyo-Ekonomik Bölgesel Gelişme-Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım**', Kavram Matbaası, s. 1, İzmir.

ERTÜRK, Akın (2009), '**Küresel Bankacılık Düzenlemelerinde Yeni Dönem**', Active Bankacılık ve Finans Dergisi, Sayı 60, s.34

EĞİLMEZ, Mahfi (2009), '**Küresel Finans Krizi**', Remzi Kitabevi, 5. Baskı, İstanbul

European Commission (2003), Second Economic Report on Economic and Social Cohesion

Europe the Challenge, The Principles, Achievements of the EDP Group from 1979 to 1984, EPP Group of the European Parliament, Brussels, 1983, s.98

GENÇKOL, Metin (2003), '**Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları ve Türkiye**', DPT Yayınları, Yayın No:2679, Uzmanlık Tezi, Ankara,s.150

GÖKTAŞ, Abdülkadir (2000), '**Küresel Kriz ve Türkiye**', Özen Yayıncılık, Ankara.

HAYALOĞLU, Pınar (2008), '**Türkiye'de Uygulanan IMF Destekli İstikrar Programlarının Makroekonomik Sonuçları**', Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon

İktisadi Kalkınma Vakfı (2003), '**Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası, 15 Soruda 15 AB Politikası Serisi**', no: 4, İstanbul, s.11.

İktisadi Kalkınma Vakfı (2002), '**Avrupa Birliği'nin Rekabet Politikası ve Türkiye'nin Uyum**', İstanbul, s.43.

İktisadi Kalkınma Vakfı (2003), '**Avrupa Birliği'nin Ortak Balıkçılık Politikası ve Türkiye'nin Uyum**', İstanbul ,s.14

İktisadi Kalkınma Vakfı (2001), '**Avrupa Birliğinin Sosyal Politikası ve Türkiye'nin Uyum**', İstanbul, s:11

İktisadi Kalkınma Vakfı (2001), '**Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyum**', İstanbul, s.45

İktisadi Kalkınma Vakfı (2001), ‘**AB’nin Bölgesel Politikası ve Türkiye’nin Uyumu**’, s.61

İSO (2009), ‘**AB Ülkelerinin Temel Ekonomik Göstergeleri**’, s.78

K.POLLET and A.WILSON (1993), ‘**The European Union’s Structural Funds-Principles and Practice, European Trends**’, 80-88, 1993

KAVALSKI, Emilian (2008), **Extending the European Security Community: Constructing Peace in the Balkans**, New York, Tauris Academic Studies, s.134

KAHRAMAN, Arslan (2005), ‘**Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları**’, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı 7, Bahar,s.284.

KARLUK, Rıdvan (2005), ‘**Avrupa Birliği ve Türkiye**’, Beta Yayınevi, Avrupa Birliği Dizisi, Yayın No:1313, No: 8. Baskı, s. 452-514, Ankara.

KARLUK, Rıdvan (2007), ‘**Avrupa Birliği ve Türkiye**’, İstanbul, Beta,s.1-115

KARABACAK, Hakan (2004), ‘**AB Mali Yardımları ve Türkiye ile Mali İşbirliği**’, Maliye Dergisi, Mayıs-Ağustos , No:146, Ankara

KARATAŞ, Halil (2010), ‘**Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Araçları**’ T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Ankara

KAMILOĞLU, Mesut (2004), ‘**Avrupa Birliğine Aday Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine Yönelik Katılım Öncesi Fonlar, Uygulama Mekanizmaları ve Türkiye Uygulaması**’, DPT Planlama Uzmanlığı Tezi

KANSU, Aydan (2006), ‘**Döviz Kuru Sistemleri Ve Döviz Krizleri Türkiye 1994 ve 2001 Krizleri**’, 2.basım, İstanbul, Güncel yayıncılık

KAYA, Ferudun (2007), ‘ **Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) Kapsamında AB Mali Yardım Programları ve Yapısal Fonlarının Türkiye İş Kurumunu Etkinleştirmesindeki Rolü**’ Uzmanlık Tezi, Ankara, s.56

KESKİN, Atilla (1997), ‘**Avrupa Birliği’nde Yapısal Fonlar ve Reform Hareketleri**’ (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum

KİBRİTÇİOĞLU, Aykut (2001), ‘**Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler**’, Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Cilt 1, Yıl 7, Sayı 41 (Eylül Ekim), s. 174-18

KOYUNCU, Mustafa ve Fikret Şenses(2004), ‘**Kısa Dönem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri**’, ODTÜ ERC Working Papers in Economics, 04/13.

KRUGMAN, Paul, (2010), ‘**Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü ve Küresel Kriz**’, 6. Basım, Literatür Yay., İstanbul.

KRUGMAN, Paul (1997), “Currency Crises”, <http://web.mit.edu/krugman/www/crises.html> (14.09.2005).

POZZİ Leonardo (2010), “Government bond yield spreads of PIIGS countries versus Germany” pp.:3

LOUGHLIN J., (1997), Regional Policy in the European Union/New Challenges to the European Union: Policies and Policy-Making (Edited by Stelios Stavridis, Elias Mossialos, Roger Morgan, Howard Machin). Dartmouth Publishing Company Limited, pp. 439-463, England.

ONUR, Ayşenur (2009), ‘**IPA ve Yapısal Fonlar**’, Cilt:3, Sayı:31, ss:45-59

OKTAYER, Nagihan (2008), Enlargement of the EU in the Context of Turkey’s Accession: Budgetary Issues, Issues No:2008/376, Ankara, Turkish Republic Ministry of Finance Strategy Development Unit.

ÖZCAN, Mustafa (2008), ‘İrlanda Ekonomisi ve Küresel Ekonomik Kriz’

ÖZMEN, Zelal (2004) ‘The Process of Reform of the Structural Funds in European Union’,
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: ODTÜ

ÖZKUTEN Sema ve ERGÜNAL Mehmet (1992), ‘Avrupa Topluluğu’nun Bölgesel Politikası’, T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ankara.

ÖZTÜRK, Serdar ve Bekir Dövdere (2010),’Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri’ Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:15, Sayı:1, ss:377-397

PEŞELİOĞLU, İstemihan (2007), ‘Avrupa Birliği Perspektifinde Türkiye Ekonomisinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Uygulama İmkanları’, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi

Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı (2010), ‘Küresel Krizin Ardından AB Ekonomisi’, Ankara.

MARTİNO, Danielle Di and John V. Duca (2007), “The Rise and Fall of Subprime Mortgages”, Economic Letter-Insights from the Federal Reserve Bank of Dallas, Vol 2, No. 11, November Federal Reserve Bank of Dallas, <http://dallasfed.org/2007>

MENGİ, Ayşegül (1998), ‘AB’de Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler’, Ankara, s:61-68

GÜVENÇ, Müge Hayriye (2008), ‘AB Bütçesi- Reform Zamanı Geldi mi?, T.C. Maliye Bakanlığı AB ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı Bülteni, Sayı:1-10(Sayı:9).

MISHKIN, Frederic (1996), “Lessons From the Asian Crisis”, NBER Working Papers, 1-2, <http://www.nber.org/papers/w7102> (10.10.2005).

MISHKIN, Frederic (2001), Financial Policies and the Prevention of Financial Crises in Emerging Market Countries, NBER Working Paper Series,8087, January, Cambridge

MİSHKİN, Frederic (2009), “Is Monetary Policy During Financial Crises?”, NBER Working Paper 14678, January, <http://www.nber.org>.

RODRIGUEZ-POSE, A. (2004), The European Union- Economy, Society and Polity. London School Of Economics, Oxford University Press, 2. Edition, pp. 34-61, New York, United States.

RONA, Michie and Rona Fitzgerald (1997), ‘**The Evaluation of the Structural Funds**’, The Coherence of EU Regional Policy in J. Bachtler and Turok Contrasting Perspectives on the Structural Funds,London,s.16

ROSAMOND, B. (2000), ‘Theories of European Integration. Palgrave Press’, First Publication, pp. 180-181, New York.

KELEŞ, Ruşen (1999), ‘**Avrupa’nın Bütünleşmesi ve Yerel Yönetimler**’, Türk Belediyecilik Derneği-Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, s.51.

SARI, Odabaşı Arzu (2006), ‘**Genişleyen AB’nin Uyum Politikası-Beşinci Genişleme Sürecinde Katılım Öncesi Yardımlar**’, AB Uyum Politikası , Katılım Öncesi Mali Araçları ve Türkiye, İktisadi Kalkınma Vakfı, Sayı No:126, Eylül, İstanbul

STABENOW, Wolfgang (1974), ‘Regional Policy in the EEC, Regional Policy and Planning for Europe, M. Sant, L. Zuckerman, Londra:Saxon House, s:73

SMİTH (2003), ‘The Evolution and Application of EU Membership Conditionality’, s.130-133

SAMSUN, Nihal (2005), ‘**Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine Yönelik Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye**’, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara

SEYİDOĞLU, Halil (1996), ‘ Uluslararası İktisat’, Geliştirilmiş 11. Baskı, Güzem Yayınları, İstanbul

SÜNGÜ, Serdar (2004), ‘Avrupa Birliği Mali Yardımlarının Topluluğa Yeni Katılmış ve Katılacak Olan Ülkelerle Türkiye Açısından Değerlendirilmesi’ Sayıştay Dergisi, Sayı:54, Temmuz-Eylül

ŞAHİN, Recep (1998), ‘Avrupa Birliği Bütçesi-Fonları ve Türkiye’nin Tam Üyeliği’, DPT Yayınları, Ankara, 1998, s.28

ŞAHİN, Sedef (2007), ‘Avrupa Birliği Fonları ve Türkiye’nin Kullanabileceği Mali Kaynaklar’ Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Adana, s.3

KARABULUT, Tahsin (2008), ‘Bankacılık Sektöründe Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları’ Küreselleşme Sürecinde Finansal Piyasalar, Nobel Yayınları, Yayın No:1291, Şubat, Ankara, s.44.

TANRITANIR, Nuray (2002), ‘Avrupa Topluluğu Programları ve Ajansları’, Ankara Üniversitesi, ATAUM Araştırma Dizisi, No:6, s. 29-33, Ankara.

TEKİN, Yakup (2005), ‘Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye’, Devlet Bütçe Uzmanları Yayın Organı, Sayı 23, Cilt 3, s.18

TEPAV, (2009a), 2007-08 Küresel Finans Krizi ve Türkiye: Etkiler ve Öneriler, Ankara.

TURHAN, Murat (2005), ‘Avrupa Birliği Üyeliği Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Tedbirleri Uygulama Süreci’, Uzmanlık Tezi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı , 1-52, Ankara

TSOUKALIS, Loukas (1997), The New European Economy Revisited, Oxford: Oxford University Pres,s.197).

TİTİZ, Gürkan (2008), 'Kriz Dönemi Yönetim Kararlarının Kriz Sonrası İşletme Stratejileri Üzerine Etkisi', S.D.Ü., İİBF Dergisi 8 (2), ss. 111-113.

TURGUT, Ahmet (2006), Finansal Entegrasyon ve Finansal Krizler: Türkiye Örneği (1994, 2000 ve 2001 Krizleri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s.84

ULRİCH, Brasche (2001), 'Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyumu', İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, s.13.

URAL, Mert (2003), 'Finansal Krizler ve Türkiye' ,Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:18, Sayı:1,s.11-28

UYGUR, Ercan (2001), 'Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım Ve 2001 Şubat Krizleri', Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni No: 2001/1 <http://www.tek.org.tr/dosyalar/KRIZ-2000-20013.pdf> (18.11.2008)

UZUNOĞLU, S., (2009), 'Global Kriz: Ne Zaman ve Nasıl Sona Erecek ?', TİSK Akademi Dergisi, 4(II), 81-88.

ÜLGER, İbrahim (2003), 'Avrupa Birliği El Kitabı (Kavramlar-Kurumlar-Kişiler)', Seçkin Yayınevi, Birinci Baskı, s. 54, 82, 102-103, Ankara.

YAMAN, Özgür (2010), 'Finansal Krizler ve Erken Uyarı Sistemleri' Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

YILDIZ, Habib ve Fatih Yardımcıoğlu (2005), 'Türkiye'ye Yönelik AB Mali Yardımları ve Aday Ülkelerle Karşılaştırılması' Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı:2

YILDIRTAN, Z.D (2009), 'Finansal Krizler, Erken Uyarı Sistemleri', Nobel Kitap Yayınevi

İNTERNET KAYNAKLARI

EUROSTAT, http://europa.eu.int/comm/eurosata/ramon/nuts/mainchar_regions_en.html
(03.05.2003).

EUROSTAT, http://europa.eu.int/comm/eurosata/ramon/nuts/introduction_regions_en.html
(03.05.2003).

www.abgs.gov.tr, 2010

http://ec.europa.eu/comm/enlargement/financial_assistance/index_en.htm, (Erişim
tarihi:23.12.1006)

<http://www.avrupa.info.tr>, (7 Haziran 2007)

<http://www.ekutup.dtp.gov.tr>, (16 Mayıs 2007)

European Commission(2004a)'Issues Arising From Turkey's Membership Perspective,
Commission Staff Working Paper, COM(2004) 656 final,

http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2004/pdf/issues_paper_en.pdf

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu,(2006)

<http://www.deltur.cec.eu.int/>

European Commission (2004b)'Working for the regions'

http://europa.eu.int/comm/publications/booklets/move/27/working2004/_en.pdf,07.04.2006

Cohesion Fund,[http://www.inforegio.org/internet belgesi](http://www.inforegio.org/internet_belgesi)

The Cohesion Fund: at a Glance , İnternet Belgesi

Wysiwyg:http://www.inforegio.org/wbpro/prorf/cf_en.htm.

http://ec.europa.eu/agenda2000/index_en.htm,Erişim Tarihi:07.08.2007

http://ec.europa.eu/comm/enlargement/financial_assistance/index_en.htm, (Erişim tarihi:23.12.1006)

<http://www.avrupa.info.tr>, (7 Haziran 2007)

<http://www.ekutup.dtp.gov.tr>, (16 Mayıs 2007)

http://www.europa.eu.int/comm/economy_finance/fos/ecsc_loans_en.html, İnternet belgesi

http://europa.eu/abc/treaties/archives/en/entr6d14.htm#Article_130a, Erişim tarihi:04.08.2007

<http://ec.europa.eu/enlargement/pas/phare/>, Erişim Tarihi:07.08.2007

<http://www.ktu.edu.tr>, (15 Mayıs 2007)

DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, ekutuphane. dpt.gov.tr

(http://europa.eu/pol/reg/overview_en.htm, Erişim tarihi:13.01.2008).

OECD, Economic Surveys-United States, 2009. www.oecd.org. (Erişim tarihi: 23.03.2009).

IMF, “World Economic Outlook Update-Global Economic Slump Challenges Policies”, 2009, s.1. www.imf.org. (Erişim Tarihi:23.03.2009).

EK 1

TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ KRONOLOJİSİ

(1959 - 2010)

1959

- Türkiye, AET'ye ortaklık için başvurdu(31 Temmuz).

1963

- Türkiye ile AET arasında bir ortaklık ilişkisi yaratan Ankara Anlaşması imzalandı(12 Eylül).

1964

- Ankara Anlaşması yürürlüğe girdi(1 Aralık).

1970

- Gümrük Birliği'ne ilişkin kuralları içeren Katma Protokol imzalandı(23 Kasım).

1971

- Katma Protokol'ün ticari hükümleri "Geçici Anlaşma" ile yürürlüğe konuldu.

1973

- Katma Protokol yürürlüğe girdi(1 Ocak).
- Türkiye, Birinci Gümrük İndirimi ve Konsolide Liberasyon Listesi Uyumu'nu (Ortak Gümrük Tarifesi) gerçekleştirdi.
- Türkiye ile AET arasında, "Birinci Genişleme"ye ilişkin görüşmeler mutabakat ile sonuçlandı(21 Mayıs).

1974

- Tamamlayıcı Protokol ile ilgili "Geçici Anlaşma" yürürlüğe girdi (1 Ocak).

1976

- Türkiye, İkinci Gümrük İndirimi ve Konsolide Liberasyon Listesi Uyumu'nu gerçekleştirdi (1 Ocak).

1980

- Ortaklığın Geliştirilmesine ilişkin 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı; Ortaklık Konseyi, tarım ürünlerinin tamamına yakın bir kısmında Türkiye'ye uygulanan gümrük vergilerinin 1987 yılına kadar sıfıra indirilmesini kararlaştırdı (19 Eylül).

1982

- Avrupa Parlamentosu, Konsey ve Komisyon'dan talebi üzerine, Türkiye-AET Anlaşması'nın askıya alınmasını kararlaştırdı (22 Ocak).

1986

- Türkiye-AET Ortaklık Konseyi toplandı. Böylece, 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren fiilen dondurulmuş durumda bulunan Türkiye-AET ilişkilerinin yeniden canlandırılması süreci başladı (16 Eylül).

1987

- Türkiye, Avrupa Toplulukları'na, Roma Antlaşması'nın 237'nci, AKÇT Antlaşması'nın 98'inci ve EURATOM Antlaşması'nın 205'inci maddelerine istinaden tam üye olmak üzere ayrı ayrı müracaat etti (14 Nisan).

1989

- Avrupa Komisyonu, Türkiye'nin tam üyelik başvurusu konusundaki "Görüş"ünde (Avis), Topluluğun, kendi iç pazarını tamamlayabilme sürecinden önce (1992), yeni bir üyeyi kabul edemeyeceği ve Türkiye'nin katılımından önce, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesine ihtiyaç duyulduğu hususlarına yer verdi (18 Aralık).

1990

- Avrupa Komisyonu, Türkiye ile her alanda işbirliğinin başlatılması ve hızlandırılması konusundaki önlemleri içeren bir "İşbirliği Paketi"ni hazırlayarak Avrupa Konseyi'nin olurluna sundu(6 Haziran).

1994

- Avrupa Komisyonu, Gümrük Birliği'nin, Türkiye-AT arasında 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması'nda belirtildiği şekilde gerçekleşmesini sağlayıcı ilkeleri tespit etti(30 Temmuz).

1995

- "Gümrük Birliğinin Son Döneminin Uygulanmaya Konmasına ilişkin 1/95 Sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı", Avrupa Parlamentosu tarafından onaylandı(13 Aralık).

1996

- Türkiye, AB ile entegrasyonunda, 22 yıl süren "Geçiş Dönemi"ni 31 Aralık 1995 tarihinde tamamlayarak, 1.1.1996 tarihi itibarıyla, tam üyelik sürecinde "Son Dönem"e, sanayi ürünlerinde ve işlenmiş tarım ürünlerinde sağlanan Gümrük Birliği sürecini tamamlayarak girdi(1 Ocak).

1997

- Lüksemburg Avrupa Konseyi Zirve Toplantısında, AB'nin Beşinci Genişlemesine dair karar alındı. Türkiye'nin ismi aday ülkeler arasında zikredilmedi(12-13 Aralık).

1998

- Türkiye- AB ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik olarak Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan "Türkiye için Avrupa Stratejisi" başlıklı belge açıklandı(3 Mart).
- "1998 yılı İlerleme Raporu": Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB'ye üyelik için belirlenmiş kriterler ışığında kaydedilen Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon görüşlerini içeren ilk "İlerleme Raporu" yayımlandı(4 Kasım).

1999

- Helsinki Avrupa Konseyi Zirve Toplantısı'nda Türkiye'ye adaylık statüsü tanındı(11-12 Aralık).
- "1999 yılı İlerleme Raporu" yayımlandı(13 Ekim).

2000

- Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 4 Temmuz 2000 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 4587 sayılı Kanun'la, Başbakanlığa bağlı olarak kuruldu(4 Temmuz).
- "2000 yılı İlerleme Raporu" yayımlandı(13 Ekim).

2001

- Katılım Ortaklığı Belgesi: Türkiye Cumhuriyeti ile Katılım Ortaklığında Yer Alan İlkeler, Öncelikler, Ara Hedefler ve Koşullara İlişkin 8 Mart 2001 tarihli ve 2001/235/AT sayılı Konsey Kararı {24 Mart 2001 tarih ve L 85 sayılı AB Resmi Gazetesi} (24 Mart).
- Ulusal Program: "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine ilişkin Türkiye Ulusal Programı ile Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair 19 Mart 2001 tarih ve 2001/2129 sayılı Karar" {24 Mart 2001 tarih ve 24352 Mükerrer sayılı Resmi Gazete} (24 Mart).
- "2001 yılı İlerleme Raporu" yayımlandı (13 Kasım).

2002

- "2002 yılı İlerleme Raporu" yayımlandı(20 Kasım).
- Kopenhag Avrupa Konseyi Zirvesi'nde, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığı kararını alması halinde, müzakerelerin gecikmeden başlatılacağı belirtildi(12-13 Aralık).

2003

- Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde "AB Uyum Komisyonu" kuruldu(19 Nisan).
- Katılım Ortaklığı Belgesi: "Türkiye ile Katılım Ortaklığında Yer Alan İlkeler, Öncelikler, Ara Hedefler ve Koşullara İlişkin 19 Mayıs 2003 tarih ve 2003/398/EC sayılı Konsey Kararı" {12 Haziran 2003 tarihli ve L 145 sayılı AB Resmi Gazetesi} (12 Haziran).
- Ulusal Program: "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine ilişkin Türkiye Ulusal Programı ile Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair 23 Haziran 2003 tarih ve 2003/5930 sayılı Karar" {24 Temmuz 2003 tarih ve 25178 Mükerrer sayılı Resmi Gazete} (24 Temmuz).
- "2003 yılı İlerleme Raporu" yayımlandı(5 Kasım).

2004

- Kıbrıs'ta referandum yapıldı. Kıbrıs Türk halkının yüzde 64.9'u Annan Planı'nı onaylarken, Kıbrıs Rum Kesimi'nde ise halkın yüzde 75.83'ü Plan'ı reddetti(24 Nisan).
- "2004 yılı İlerleme Raporu" ve rapora bağlı Tavsiye Belgesi yayımlandı. Söz konusu belgelerde, Avrupa Komisyonu, Türkiye'nin siyasi kriterleri gerekli ölçüde karşıladığı belirtilerek, birliğe katılım müzakerelerinin başlatılması tavsiyesinde bulunuldu(6 Ekim).
- Brüksel Avrupa Konseyi Zirve Toplantısı'nda, Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli ölçüde yerine getirdiği belirtildi ve katılım müzakerelerine 3 Ekim 2005 tarihinde başlanması kararlaştırıldı(17 Aralık).

2005

- Devlet Bakanı Ali BABACAN, Avrupa Birliği ile yapılacak tam üyelik müzakerelerinde "Başmüzakereci" görevini yürütmekle görevlendirildi(3 Haziran).

- “Türkiye için Müzakere Çerçeve Belgesi ve İlgili Diğer Belgeler” yayımlandı(29 Haziran).
- Türkiye, AB ile ilişkilerinin hukuki temelini oluşturan 1963 tarihli Ankara Antlaşması'nı, 1 Mayıs 2004 tarihinde AB üyesi olan 10 ülkeyi (Estonya, GKRY, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya) kapsayacak şekilde genişleten "Ek Protokol"ü imzaladı(30 Temmuz).
- "2005 yılı İlerleme Raporu" yayımlandı(9 Kasım).

2006

- Türkiye, Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik yeni planı BM Genel Sekreteri Kofi Annan'a sundu. Bu planda, Türk limanlarının Rumlara açılması karşılığında, KKTC'ye uygulanan izolasyonların kaldırılması istendi(20 Ocak).
- Katılım Ortaklığı Belgesi: "Türkiye ile Katılım Ortaklığı Belgesi'nde Yer Alan İlkeler, Öncelikler ve Koşullara İlişkin 23 Ocak 2006 tarih ve 2006/35/AT sayılı Konsey Kararı" {26 Ocak 2006 tarihli ve L 22 sayılı Avrupa Birliği Resmi Gazetesi} (26 Ocak).
- Taraması tamamlanan Bilim ve Araştırma faslı, Lüksemburg'da düzenlenen Hükümetlerarası Konferans'ta açıldı. Türkiye'nin gerekli kriterleri yerine getirdiği belirtildi ve bu fasıl aynı toplantıda geçici olarak kapatıldı(12 Haziran).
- Avrupa Komisyonu'nun, 2006 yılına kadar çeşitli mali yardım programları (ISPA, SAPARD, PHARE, CARDS, Türkiye Tüzüğü) kapsamında sağladığı mali yardımlar, 2007-2013 döneminde "Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı" (Instrument for Pre-Accession-IPA) adı verilen yeni ve tek bir çerçeve mekanizma kapsamına almıştır: “Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) 17 Temmuz 2006 tarih ve 1085/2006 sayılı Konsey Tüzüğü” {31 Temmuz 2006 tarihli ve L 210 sayılı Avrupa Birliği Resmi Gazetesi} (31 Temmuz).

- "2006 yılı İlerleme Raporu" yayımlandı. Avrupa Komisyonu, İmzalanan Ek Protokol'e karşın, limanların ve havaalanlarının Kıbrıs Rum kesiminin kullanımına açılmadığı tespitinde bulundu ve Türkiye'ye 14-15 Aralık'taki liderler zirvesine kadar süre verdi(8 Kasım).
- Avrupa Konseyi, İstanbul'un 2010 yılında Avrupa Kültür Başkenti olmasını onayladı(13 Kasım).
- AB Genel İşler Konseyi'nde bir araya gelen AB üye ülkelerinin Dışişleri Bakanları, 9 Kasım 2006 tarihli Komisyon Tavsiyesini kabul ederek, Türkiye'nin Ek Protokol'e ilişkin taahhütlerini yerine getirdiğini doğrulayana kadar, 8 fasıl başlığının açılmayacağını ve hiçbir fasılın geçici olarak kapatılmayacağını kararlaştırdı(11 Aralık).
- Brüksel Avrupa Konseyi Zirve Toplantısı'nda, Genel İşler Konseyi'nin önerisi aynen kabul edildi(15 Aralık).

2007

- İşletmeler ve Sanayi Politikaları faslında fiili müzakereler açıldı(29 Mart).
- Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı açıklandı(17 Nisan).
- İstatistik ve Mali Kontrol fasıllarında fiili müzakereler açıldı(26 Haziran)."2007 yılı İlerleme Raporu" yayımlandı(6 Kasım).
- Tüketicinin ve Sağlığın Korunması ile Trans-Avrupa fasıllarında fiili müzakereler açıldı(19 Aralık).

2008

- Katılım Ortaklığı Belgesi: "2006/35/EC Sayılı Kararın Feshine ve Türkiye ile Katılım Ortaklığının Kapsadığı İlkeler, Öncelikler ve Koşullara Dair 18 Şubat 2008 tarih ve 2008/157/EC sayılı Konsey Kararı" {26 Şubat 2008 tarihli ve L 51 sayılı AB

Resmi Gazetesi} (26 Şubat).Şirketler Hukuku ve Fikri Mülkiyet Hukuku fasıllarında fiili müzakereler açıldı(12 Haziran).

- "2008 yılı İlerleme Raporu" yayımlandı(5 Kasım).
- Sermayenin Serbest Dolaşımı ile Bilgi Toplumu ve Medya fasıllarında fiili müzakereler açıldı(18 Aralık).
- Ulusal Program: "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine ilişkin Türkiye Ulusal Programı ile Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair 10 Kasım 2008 tarih ve 2008/14481 sayılı Karar" {31 Aralık 2008 tarih ve 27097 (5. Mükerrer) sayılı Resmi Gazete}

2009

- Devlet Bakanı Egemen BAĞIŞ, Avrupa Birliği makamları ile yapılacak tam üyelik müzakerelerinde
- "Başmüzakereci" görevini yürütmekle görevlendirildi(10 Ocak).
- Vergilendirme faslında fiili müzakereler açıldı(30 Haziran).
- "2009 yılı İlerleme Raporu" yayımlandı(14 Ekim).
- Çevre faslında fiili müzakereler açıldı(21 Aralık).

2010

- Gıda Güvenliği faslında fiili müzakereler açıldı(30 Haziran).
- 9 Kasım "2010 yılı İlerleme Raporu" yayımlandı(30 Haziran).

ÖZGEÇMİŞ

ADI-SOYADI : Naciye AYDEMİR

DOĞUM TARİHİ :27.10.1986

DOĞUM YERİ : AKSARAY

MEDENİ HALİ : BEKAR

TELEFON(CEP) : 507-9969055

E-POSTA : ncye51@hotmail.com

ÖĞRENİM

YÜKSEK LİSANS : Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı NİĞDE

LİSANS : Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü ÇANAKKALE

YABANCI DİL : İngilizce

KATILDIĞI EĞİTİM

SEMİNER-PROGRAM : Merkez Bankası Emisyon Genel Müdürlüğü
Eğitimi/Eylül 2007

: Dış Ticaret Müsteşarlığı AB Programı Semineri
Temmuz/2007

T.C.

NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ'NDE YAPISAL FONLARIN UYGULANABİLİRLİĞİ:SON
DÖNEM KRİZİN FONLARA ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
NACİYE AYDEMİR

2011/NİĞDE